V. KRĖVĖ

AITVARAS

LIAUDIES PADAVIMUOSE

VINJETES PIEŠĖ
K. ŠIMONIS

HUM. MOK. FAKULTETO LEIDINYS

KAUNAS / „SPINDULIO" B-VĖS SPAUSTUVĖ / 1933

V. KRĖVĖ

AITVARAS

LIAUDIES PADAVIMUOSE

HUM. MOK. FAKULTETO LEIDINYS

KAUNAS — Akc. „Spindulio“ B-vės spaustuvė — **1933**

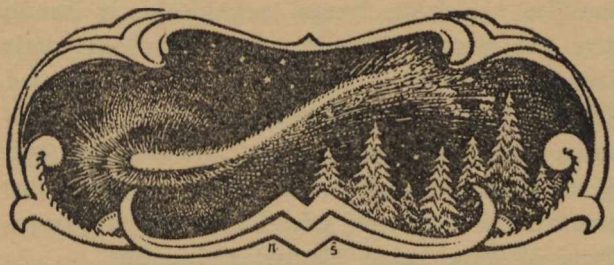

ĮVADAS

Aitvaras — senovės lietuvių mitologijos liekana ir, reikia pasakyti, gaivi liekana, nes ji išliko iki šių dienų visoje Lietuvoje, bent tai rodo prof. K. Būgos „Lietuvių kalbos žodyno" pirmas sąsiuvinis, kur aitvaro pavadinimą randame įvairiomis tarmėmis pažymėtą — aitvaras, eitvaras, aitivaras ir net atvaras.

Doc. Pranas Skardžius žino dar tarmiškus pavadinimus — aičvaras, ačivaras ir aicvaras.

Išaiškinti lingvistiniai šių pavadinimų kilmę sunku; bent iki šiol autoritetingo aiškinimo neturime.

Ką reiškė senovėje ir ką reiškia dabar, kas yra tasai aitvaras, rodo mums išlikę iki šių dienų liaudies lūpose priežodžiai ir legendos. Nagrinėdami tą medžiagą, turim padaryti išvadą, kad toji senovės lietuvių mitologijos liekana

liaudies sąmonėje žymiai nepakitėjo, ir liaudis ten, kur aitvaru dar tiki, jį sau vaizduoja, kaip vaizdavo senovėje. Dar XIV amžiaus rašytojas, Johanes Lasicius, apibūdina aitvarą, kaipo inkubą — „aitvaros est incubus". Tokios pat apie jį nuomonės ir C. Širvydas. Savo „Dictionarium trium linguarum" (V ed. 1713 m. Vilniuje) pažymi aitvarą, kaipo „latawiec, incubus".

Bet tokis aitvaro apibūdinimas yra vienpusiškas. Aitvaras, kaipo inkubas, nė kiek nelabiau žinomas, negu kaipo „ugninis žaltys". Todel Philipas Ruhig savo „Litauisch - deutsches Lexine", išspausdintame 1747 m., Karaliaučiuje, pažymi, kad aitvaras — tai „der Alf, der Maar in der Haaren". O dar platesnį aitvaro apibūdinimą patiekė G. H. Nesselmannas savo „Wörterbuch der litauischen Sprache" (išspausdintas Karaliaučiuje, 1851): aitvaras — „der Alf, der fliegende Drache, der nach dem Volksglauben schatze bringt, den Pferden Haare zusammendreht".

Aitvaras — „fliegende Alf" — randame Fr. Kuršato žodyne; „Smigus, co w powietrzu lata ognisty" — užrašė kun. A. Kašarauskas (Lituanica czyli wiadomości o Litwie, przez Ks. Ambrożego Kossarzewskiego); „lar, pecuniam afferens" — randame pas Daukšą.

Visi šitie apibūdinimai rodo, kad aitvaras

labiau žinomas, kaipo turtų teikėjas. Ta prasme jis populiaringesnis, plačiau žinomas.

Nei legendos, nei priežodžiai nesugeba nustatyti nuolatinės aitvaro išvaizdos, nes jis, kaipo nepaprasta esybė, galima pasakyti, viršgamtinė, gali nuolat keisti savo išvaizdą, pasivaidenti žmogui kokiu tik panori pavidalu. Bet mėgiamiausia, labiausiai jam priprasta būklė, kurioje jis dažniausiai pasireiškia gamtoje — tai viesulo pavidalas. Aitvaras — nenuorama, nepasėda, lekioja nuolat po laukus, keldamas padangėsna dulkių verpetus ir daro visa tai, matyti, be jokio tikslo. Giriose aitvaras irgi mėgsta viesulu lekioti, braškyti šakas, lankstyti, laužyti viršūnes.

„Laksto, kaip aitvaras“, „ko taip lakstai, kaip aitvaras“; „lekioja, kaip aitvaras po laukus“; „sukasi, kaip aitvaras“; „nepasėda, kaip aitvaras“; „ar ne aitvaras jį laksto: čia buvo, čia jo nėra“; „laksto, kaip aitvaras medžių viršūnėmis“! „ir aitvaras tave ten nenunešė“; „neša, kaip aitvaras“, „bėga arklys, kaip aitvaras“, „šituo žirgu aitvarą pralenksi“, „su aitvaru lenktiniuoja“ — šitie ir jiems panašūs išsireiškimai, tapę gyvoje kalboje jau trafarėtiniais, rodo aiškiai, kaip paprasčiausiai liaudis įsivaizduoja aitvarą.

Apie aitvarą, kaipo viesulą, kalba ir liaudies

legendos. Piemenukui, viesulo išsigandusiam, iškrinta iš rankų peilis. Po ilgų metų tasai piemenukas, jau ilgai tarnavęs, kaipo kareivis, grįždamas namo pasenusiu, paklysta girioje ir patenka aitvaro būstan. Ten jis suranda iškritusį jam iš rankų peiliuką, pagal vieną legendą, aitvaro kojoje, pagal kitą — pas aitvarą ant stalo. Bet tiek pagal vieną, tiek ir pagal kitą legendą jis buvo sužeidęs aitvarą.

Kai aitvaras turi žmogui pasirodyti kitu pavidalu, kyla viesulas, kelia padangėn čia dulkių, čia sniego, jei tai atsitinka žiemos metu, verpetus, ūžia, taršydamas medžių šakas, lanksto jų viršūnes. Taip pat, pranykdamas žmogui iš akių, jis irgi viesulu pavirsta ir dingsta žaibo greitumu.

Bet aitvaras — ne viesulas; tai rodo irgi žmonių patarlės: „nulėkė, kaip aitvaras, viesulą pasižabojęs"; „ne aitvaras, kad viesulą pasižabotai"; „su aitvaru nesusidėsi: jis keturiais viesulais joja"; „nujojo, kaip aitvaras viesulu"; ir kitos... Legendos sako, kad aitvaras raitas jodinėja. Gelbėdamas nuo prievartos mergelę, kurios jis kitam užleisti nenori, jis, pagriebęs ją, sodina žirgan. Į kitą mergaitę, pas kurią jis lankėsi, kaipo inkubas, tėvui pastebėjus, žirgu atjoja. Susituokti bažnyčion jis važiuoja žirgais. Gelbėdamas žmogų nuo piktų dvasių,

kurios, plėšikais prisimetusios, norėjo išgauti iš tėvo vos tik gimusio vaiko sielą, jis raitas jam pagalbon atjojo, kaipo to žmogaus darbininkas. Sodietis, per savo neatsargumą vietoj aitvaro prisišaukęs velnią, mato paskui aitvarą kaipo rūstų raitelį.

Tiek žmonių priežodžiai, virtę trafarėtiniais išsireiškimais, tiek visos čia minimos legendos verčia manyti, kad viesulas yra tik aitvaro vergas, tarnas, bet ne patsai aitvaras. Su viesulu aitvaras turi tik tiek bendra, kad labiausiai mėgsta pavirsti viesulu, kai be matomo tikslo skraido po girias ir laukus.

Kada viesulas nešioja žmogui turtus ar javus, tada jis visados turi „ugninio žalčio" išvaizdą. Aitvaro palankumą įsigyti nelengva, bet kam aitvaras panori padėti, pagelbėti, tasai nei pats, nei jo vaikai, nei vaikų vaikai vargo nepamatys. Padeda žmogui, ar vieną kartą gausiai sušelpęs, ar nuolat jį šelpdamas. Dažniausiai, ar vieną kartą sušelpia, ar nešioja nuolat žmogui turtus, šelpia auksu. Be aukso jis gali teikti ir kitus turtus. Pamiltai mergaitei jis atneša gintaro, karolių, šilkinių kaspinų ir net žiedų. Mergaitės tėvui, kuriai jis piršosi, pripylė tris aruodus: vieną — aukso, antrą — sidabro, trečią — prasto vario.

Iš to, kad vargšui žmogui, kuris aitvarą

pavalgydino, atidavęs jam paskutinę duonos plutelę ir patsai palikęs alkanas, aitvaras prikemša maišą žolės, ir toji žolė virsta jam, namo parsinešus, auksu, matyti, kad aitvaras vargšų gailisi. Kitam vargšui prigrėbia maišan skiedrų ir liepia neštis namo. Ten jos pavirsta auksiniais pinigais. Atbulai, gobšiam ūkininkui, prisimetusiam vargšu, pripylė terblę, kepurę ir kišenius aukso, ir tasai auksas namie virto šiukšlėmis ir mėšlu. Visa tai rodytų, kad aitvaras turi nepaprastą galią paversti brangiu metalu, ką nori, ir atbulai. Vadinasi, jis ne kas kitas turėjo būti senovėje, kaip tik metalų dievaitis, ir kaipo toks išliko iki šių dienų. Seniau Dainavoje kiekvienas turtingesnis ūkininkas buvo įtariamas, kad jam „aitvaras pinigus neša".

Bet aitvaras ne vien tik pinigus nešioja, dar gi ir javų. Legendos ir padavimai labai dažnai kalba apie aitvarą, rugius nešiojantį. Vienam ūkininkui jis nešiojęs rugių su ta sąlyga, kad šis nedrįstų jų pardavinėti, bet ūkininkas tos sąlygos nesilaikęs, ir aitvaras ne tik nustojęs nešioti jam rugių, bet iššlavęs ir tai, ką surado aruode. Kitam ūkininkui nešiojęs su sąlyga, kad šis gali kitiems rugių duoti, arba net ir parduoti, bet ne skolinti. Tas ūkininkas irgi neištesėjęs sąlygos: jis ėmė žmonėms skolon dalyti rugius, ir aitvaras liovėsi nešiojęs.

Kai aitvaras neša pinigus ar javus, jis visuomet lekia, kaip „ugninis žaltys“. O kadangi jis turtus ir javus nešioja žmonėms naktimis, tai juos dažnai išgąsdina, nes jis nušviečia padanges, ir žmonės pamano, kad staiga arti jo ar artimo kaimyno trobesius gaisras ištiko.

Žmonių nuomone, iš šviesos laipsnio ar, geriau pasakius, spalvos, galima atspėti, ar tuščiomis aitvaras lekia, ar pinigus neša. Kai lekia tuščiomis, jis tada „raudonas, kaip žarija“, o kai turtus neša, tada „melsvas, kaip žaibas“.

Kad aitvaras nesiliautų nešiojęs turtus, reikia apie jį su pagarba kalbėti, nes jis ūmai įsižeidžia. Gerai, jei įsižeidęs tik liausis turtus nešiojęs, o tai dar, keršydamas, gali sudeginti trobesius. Be to, aitvaras didelis smagurys, mėgsta pasismaguriauti, ypač mėgsta pautienę, saldų pieną ir medų. Ir todel tie, kuriems jis nešioja turtus, turi kaskart ten, kur jis deda turtus, statyti pautienės, saldaus pieno ar medaus dubinėlį. Kitaip nustos nešiojęs. Krauna turtus dažniausiai kluone, rečiau klėty.

Ne tik turtus nešdamas aitvaras turi pasiėmęs „ugninio žalčio“ išvaizdą. Kur nors skubėdamas nakčia, jis kaip tik skuba šiuo pavidalu. Pamilęs kaimo gražuolę, jis lankosi pas ją „ugninio žalčio“ pavidalu ir tuo padeda gražuolės tėvui susekti, kur ir kokiais tikslais jis lan-

kosi. Tik klėty jis pasikeičia žmogumi, ir mergaitė mano, kad ją lanko „gražus bernelis“.

Bet ar tokia „ugninio žalčio“ yra jo natūralė išvaizda, tenka irgi abejoti, nes jis gali pasisavinti išvaizdą, kurią nori. Legenda kalba, kad aitvaras vakarais mėgsta ilsėtis; ilsisi paprastai pamiškėje, pas ežerą. Tada jį dažniausiai žmonės mato žmogaus pavidalu, stipraus juodbruvio, čigonui panašaus. Kur jis ilsisi, ten pieva išdeginta, lyg ten „šimtai laužų buvo kūrenami“. Tai rodo, kad ugnis — jo gaivalas, jo, galima pasakyti, įgimta ypatybė.

Kaipo stiprų juodbruvį vyrą jį mato namie, pačiam aitvaro bute, senas kareivis. O kur kur, bet namie, pas save, aitvaras, rodos, turėjo būti natūralėje išvaizdoje, būklėj, kokia jam iš jo įgimtos esmės pritinka. Suerzintą aitvarą, kada jam staiga tenka priimti savo natūralę išvaizdą, jį žmogus pamato irgi kaipo stiprų vyrą. Piemenukas, netyčia sužeidęs aitvarą, pamato jį kaipo galingą, stiprų vyrą, kuris jį savo išvaizda dar labiau nugąsdina. Neatsargiai šaukdamas aitvaro ir prisišaukęs velnią, sodietis, aitvaro iš velnio pinklių išvaduotas, irgi pamato jį, kaipo stiprų juodbruvį, rūsčios išvaizdos vyrą. Tiesa, vargšui sodiečiui jis pasirodo, kaipo senelis: taip pat seneliu jis pasirodo savo pamotės persekiojamai mergaitei. Bet paprastai mergai-

tėms jis pasirodo, kaipo jaunas gražus bernelis, tai kaipo „raitužėlis“, tai kaipo „medinčius“ su šautuvu už pečių.

Aitvaras moka ne tik žmogaus išvaizdą priimti, bet ir gyvulio, žvėries. Taip, legendoje apie Kalantą, jis pastarąjį gąsdina, ar gal tik jo narsumą bando, tai meška prisimetęs, tai vilku, tik kai nugąsdinti Kolantą nepasiseka, jis šiam pasirodo žmogaus pavidalu. Vokietį nubaudė prisimetęs meška, ir kaipo mešką jį matė ir sueję šventą dieną miško kirsti, vokiečio verčiami, visi sodiečiai. Kad tai buvo ne meška, bet aitvaras, pažino tik todel, kad jis viesulu pavirto, nusikvatojo ir pranyko.

Nešiodamas kaimiečiams rugius, jis visada pavirsta raudonu gaidžiu ir, tupėdamas tai ant aruodo pertvaros, tai ant statinės briaunos, „vemia rugius iš gurklio“. Tik vienoje legendoje kalbama, kad jį žmonės buvo pamatę šioje būklėje, kaipo ožį.

Ar aitvaras — gera dvasia, ar pikta, pragariška?

Iš tam tikrų išsireiškimų, virtusių šiandien priežodžiais, matyti, kad jis nebuvo tuo, kuo dabar aitvarą daro liaudies legendos ir padavimai. Dar ir dabar tenka išgirsti žmones gyvulius keikiant: „Ach, kad tave aitvaras!“; — „kad tave aitvaras pagriebtų!“ — „Ir nenuneša tavęs ait-

varas nuo mano biednos galvos“... Ūkininkė, keikdama vištas, josios daržoves išgrabsčiusias, keikia: „ir aitvaras jūsų neišnešiojo, ir vanago jums nėra“.

Iš šių ir visos kitos eilės keiksmų galima spėti, kad senovėje aitvaras buvo vaizduojamas, kaipo dvasia grobšti, mėgianti šį tą pagrobti. Šių dienų legendos, bent Dainavos krašto, visai to nežino. Tiesa, jis vienam kitam „iššluoja aruodus“, bet tai daro dažniausiai negeriems žmonėms, kaip ir keršydamas už jų piktus darbus.

Gal nuo senovės grobštumo jam pasiliko tik pamėgimas pasismaguriauti tuo, ką ir žmonės valgo.

Nekalbant apie pautienę, medų, saldų pieną, jis neiškenčia neparagavęs paprasčiausių žmonių valgių. Jis su pamėgimu suvalgo duonos plutelę, druska apibarstytą, kurią sau neturtingas šienpiuvis pietums buvo pasiėmęs. Jis taip pat neiškenčia lašinių neparagavęs iš skylėto maišo... Bet ir tiek. Apie jo pamėgimą grobti gyvulius arba paukščius šių dienų žinomos legendos nieko nekalba.

Aitvaras, žmonių nuomone, ne piktoji, bet geroji dvasia, žmogui palanki, drauginga. Žinoma, ne dangiška tai esybė, ne iš krikščioniškos dvasių bei šventųjų šeimos, tik iš stabmeldiško olimpo, bet krikščionių Dievui nepriešinga. Ait-

varas kryžiaus nesibijo, jo kryžiumi, nei šventintu vandenimi nenugąsdinsi. Kai velnias nori nuo perkūno smūgių pasislėpti už žmogaus pečių ir bėga nuo jo, kai tasai persižegnoja, aitvaras, matydamas tai, tik juokiasi. Kada tas pats sodietis, abejodamas, su kuo turi reikalą, prie jo žegnojasi, aitvaras visai į tai nekreipia dėmesio. Kviesdamas sodietį po eglę, jis ramina, kad šis perkūno nebijotų, po egle stovėdamas, nes eglės šakos „kryžiumi paženklintos". Reiškia, patsai po egle stovėdamas, kryžiaus nesibijo ir žino, kad pikta dvasia, velnias, ten neis, kur yra kryžius.

Vėl, kaip gi jis gali bijoti kryžiaus, jei jis nevengia net bažnyčios. Vienoje legendoje jis sutinka, kad jį kunigas sutuoktų bažnyčioje, ir tikrai jis ten susituokia. Reiškia, nei šventintas vanduo, nei religinės apeigos jam nepriešingos, nors ir nėra jos jam reikalingos. Jis ypatingos pagarbos tam nereiškia. Kai reikia išvaduoti iš prievartos pamiltąją mergaitę, jis bažnyčion įsibrauna „ugninio žalčio" pavidalu, ten pateška kibirkštėmis, išgąsdina ir išvaiko visus susirinkusius, o tada, pavirtęs „jaunu berneliu raitužėliu", pagriebia mergaitę nuo paties altoriaus.

Tiesa, yra legenda, kurioje kalbama, kad aitvaras nemėgsta, kaip ir kitos ne visai geros dvasios, šermukšnio kvapo, negali įeiti per du-

ris, per langą, kurie trijų karalių dienoje pašventinta kreida kryžiumi paženklinti. Tik tokia legenda stovi visai nuošaliai. Bet už tai žymiai daugiau, nes kelios yra legendos, kur aiškiai atvaizduota, kad aitvaras — didžiausias „piktųjų dvasių", velnio priešas, neapkenčia jų ir pyksta, kai žmogus jį painioja su jomis. Ir piktos dvasios, velniai, bijosi aitvaro, bėga, kai jį pamato ar suuodžia.

Kai sodietis nuėjo nakčia kryžkelėsna aitvarą prisišauktų, prisišaukė velnią, kuris pasisakė aitvaru ir norėjo apgaulingu būdu išgauti užrašą, kad jam savo sielą žmogus atiduotų, aitvaras išgelbėjo neprotingą turtų mėgėją ir dar jį taip subarė:

— Žinai, kvaily, ką tu norėjai padaryti? Būtai savo vėlę už nieka pardavęs!

Taip „piktoji dvasia" negali kalbėti.

Dzūkai ne tik kad vaizduoja aitvarą gera dvasia, gera esybe, kuri „žmogui pikta nedaro", bet tiesiog „sukrikščionino" jį. Aitvaras padeda tik geram žmogui, kuris atsiduria sunkioje padėty ne del savo kaltės. Jis pirma išbando žmogų, ar šis yra doras, ir tik paskui tiekia jam pagalbą. Vargšui, kuris del kažkokio pikto likimo visko nustojo ir net nutarė del tos priežasties pasikarti, kadangi net tikrasis brolis nenori padėti, aitvaras pirmiausia pasiūlo jam

pagelbėti apvogti brolį, paskui bažnyčią, o vėliau poną, ir tik įsitikinęs, kad vargšas yra doras žmogus, sako jam: „Gerai, kad manęs nepaklausei. Aš norėjau tik išbandyti tave".

Ir tada suteikė jam tokią pagalbą, jog tasai iki mirties jau nebepatyrė jokio skurdo.

Bet kai gobšus sodietis nori išgauti iš jo turtų, lieka apviltas. Aitvaras piktai iš jo pasijuokia.

Teikdamas žmonėms pagalbą, aitvaras nepakenčia, kad toji pagalba būtų sunaudota kitų žmonių nenaudai. Padegėliui suteikia pagalbą, ir tasai pralobsta, bet kai neišlaiko sąlygos „neskolinti už palūkanas", aitvaras ne tik kad nustojo jam pinigus nešęs, bet net „iššlavė jo aruodus", ir tuo privertė atsisakyti nuo palūkanų.

Aitvaras net nekerštingas savo esme. Jis piktas, svajoja nubausti sužeidusį jį piemenaitį, bet kai pasitaiko proga, ir tas piemuo patenka jo rankosna, atsisako keršto, kadangi tasai jau likimo nuskriaustas: jis pasenęs, pavargęs kareivis. Ir aitvaras ne tik jo neskriaudžia, bet dar apdovanoja, nuneša jį gimtajan kaiman.

Aitvaras keršija ir net gali pakenkti tam, kas jo vardu panorėtų pridengti piktus savo darbus. Kai apsukrus kaimietis, prisiviliojęs jaunimą, aiškina, kad javo jis turįs daug todel, jog aitvaras jam nešąs, tada aitvaras ne tik kad jo

„aruodus iššluoja“, bet dar išneša ir pinigus, kuriuos jis gavo už pavogtus iš kaimynų javus.

Keršija jis ir kitam kaimynui, kuris veltui giriasi jo palankumu. Bet jis keršija taip, kaip keršytų ir paprastas žmogus, o ne piktoji dvasia.

Net atvaizdavimas aitvaro, kaipo inkubo, nėra neigiamas. Aitvaras lankosi pas moteris ir mergeles, bet nieko blogo joms nedaro. Kai pamilsta kurią, stengiasi jos meilę įgyti, o įgijęs peršasi ir net sutinka atlikti visas apeigas, kurios su piršlybomis ir vestuvėmis yra surištos.

Taigi ir čia jis visai „krikščioniškas“.

Tiesa, aitvaras mėgsta juokus krėsti, bet tie juokai tos rūšies, kad nepakenkia žmogui, ir jie paprastai krečiami tiems žmonėms, kurie savo pasielgimu žymiai didesnės bausmės verti.

Ar aitvaras vaizduojamas tokiu ir kitose Lietuvos vietose, kaip Dainavoje, negaliu pasakyti, nes neturiu dar tam davinių.

Visos žemiau tiekiamos legendos buvo išgirstos ir užrašytos Dainavoje (dzūkuose) — Merkinės, Varėnos, Niedzingės, Perlojos, Marcinkonių ir Liškiavos parapijose.

Aitvaras ir našlaitės

I.

Gyveno kaime ūkininkas, kuriam mirė žmona, palikdama mažą, vos kelių metų, dukrytę. Ūkininkas palaidojo žmoną, paaimanavo ir netrukus vedė kitą — negi ūkis gali sektis be šeimininkės. Viskas būtų gerai buvę, bet jauna ūkininko žmona, kai pati susilaukė dukters, ėmė neapkęsti podukrės, o neapkęsdama skriaudė ją, kaip išmanydama: liepdavo jai dirbti sunkiausią darbą, nors

mergaitė buvo dar maža ir silpnutė. Nors podukrė stengėsi geriausiai atlikti, kas buvo jai pavedama, bet pamotė vistiek būdavo nepatenkinta, keikdavo ją ir net mušdavo. Be to, neduodavo jai valgyti to, ką pati valgė, ką valgė vyras ir tikroji jos duktė, o duodavo jai tik tai, kas nuo jų atlikdavo. Savo dukterį pamotė lepindavo ir rengdavo, kaip lėlę, o podukrė vaikščiodavo skarmaluose. Negana to, ji kasdien įskųsdavo tėvui, kad podukrė šokia, kad podukrė tokia, kad ji nuolat tinginiaujanti. Tėvas tada bardavo dukterį ir vieną gražią dieną, kantrybės nebetekęs, sukeikė:

— Ir aitvaras tavęs tokios nepagriebia, nenuneša kur sausuosna laukuosna nuo mano galvos!

Kai jis tik prasitarė taip, kilo didžiausias viesulas — ir nudraskė ūkininko trobesių stogus, su šaknimis išrovė geriausius vaismedžius, išvartė tvoras. Kai jis praūžė, praslinko, dingo, kaip žemės praryta, ir našlaitė.

Visur išieškojo tėvas savo dukters, visus kampus ir užkampius apžiūrėjo, bet niekur jos nebesurado. Suprato ir dasiprotėjo tada, kad negerą valandą piktai buvo sukeikęs, kad tikrai dukrytę aitvaras yra pagriebęs.

Supratęs tai, nusiminė, dukters besigailėdamas, net apsiverkė, bet pamotė buvo labai pa-

tenkinta ir džiaugėsi, kad nebėra neapkenčiamos podukrės, ir todel prasitarė:

— Nors kartą ir aitvaras gerą atliko darbą, niekam tikusią įkyrią pagriebęs mergaitę...

Kai ji taip džiaugdamasi kalbėjo, sugirgždėjo vartai, ir kieman įvažiavo nepažįstamas, pirmą kartą matomas kaimietis. Jo vežimas buvo prikrautas didelių ir mažų dėžių, o ant didžiausios sėdėjo anksčiau dingusi duktė, sveika ir gyva.

Tėvas ir pamotė nustebusiu išbėgo iš pirkios ir ėmė klausinėti kaimietį, kur jis surado dingusią mergaitę.

Kaimietis papasakojo, kad jis, šilainėmis bevažiuodamas, sutiko ponaitį, kuris jį nusamdė nuvežti mergaitę ir padovanotą jai kraitį jos tėvo kaiman. Nusamdė ir iš anksto gerai sumokėjo. Ir, štai, jis atvežė ją, kur jam buvo nurodyta. Pasakęs tai, jis paprašė mergaitės tėvą, kad jam padėtų iškraustyti iš vežimo sunkias dėžes. Tėvas padėjo iškraustyti, sunešė svirnan, sustatė ant grindų ir ėmė atidengdinėti, žiūrėdamas, kas tose dėžėse yra: vienoje buvo patalai, antroje gražiausi parėdai, šilkinės skarelės, trečioje ploniausios drobės, dailiausi rankšluosčiai ir juostos, žaliu šilku austos, ketvirtoje — auksas, sidabras ir geltonas gintaras.

Pamotė, visa tai matydama ir girdėdama, dar labiau įpyko ir ėmė keikti podukrę baisiausiais žodžiais, kalbėdama, kad ji, podukrė, matyti, tokia netikusi, jog net aitvarui ir tam buvusi nereikalinga, ir todel šis ją grąžinęs.

Veltui vyras stengėsi nuraminti žmoną: jam buvo nesmagu, kad moteriškė taip negražiai keikiasi svetimam žmogui esant.

Juo labiau stengėsi vyras nuraminti žmoną, juo labiau ji siuto ir pagaliau įnirtusi suriko, puolusi nepažįstamą kaimietį:

— Nešdinkis, iš kur atvažiavai, su savo turtais ir mergaite! Gal apsivogusiu čia atvažiavota!

— Ne pavogėva, bet aitvaras gerai mergaitei kraitį padovanojo, — atsakė kaimietis ir, kai moteriškė norėjo jį pulti su kumščiais, nusikvatojo, pavirto ir jis, ir vežimas, ir arkliai viesulu ir pranyko.

Tik dulkių verpetai stulpais sukėsi ten, kur vežimas anksčiau stovėjo.

Suprato tada ūkininkas ir jo žmona, kad tai buvo ne kaimietis, tik patsai aitvaras, gausiai mergaitę našlaitę apdovanojęs.

Tada moteriškė ėmė dar labiau siusti.

— Tai piktos dvasios dovanos: sudegink visą tuojau, kad mūsų neištiktų nelaimė!

Bet vyrui pagailo tiek gero ugnimi naikinti, todel jis, pagalvojęs, pakaušį pakrapštęs, patūpčiojęs aplink dėžes, šitaip žmonai tarė:

— Sunaikinti dar suskubsime. Geriau nuvažiuosiu parsikviestų kunigą: tepašventina, ką duktė iš aitvaro yra gavusi. Jei šie turtai nepradings, tada, vadinasi, jais galima naudotis.

— Pamatysi, pamatysi, kad visi šitie turtai dūmais parūks, kai nors vienas šventinto vandens lašas juos palies. Tik gėdos turėsi, kai kunigėlis viską sužinos!

Bet ūkininkas nepaklausė piktos moteriškės — ir nuvažiavo parsivežtų kunigą. Pakeliui, važiuodamas su kunigu namo, viską jam papasakojo, bet kunigas nepatikėjo, tik dar pabarė, kad žmogus tiki kažkokiais aitvarais.

Atvažiavęs į ūkininką, kunigas apžiūrėjo turtus, pašventino juos, bet jie nepranyko, dūmais nepavirto, tik liko tokie, kaip kad buvo.

Skairiai paaukojo ūkininkas iš gautų turtų bažnyčiai, o mergaitė našlaitė pasidalijo kraitimi su pamotės dukterimi, ir abiem užteko.

Tada pamotė pamatė, kad ji negerai ir negražiai elgėsi su podukre, daugiau jos nebepersekiojo, nebekeikė, ir gyveno visi ramiai ir gražiai.

Abi ūkininko dukteri, kai užaugo, ištekėjo už turtingų žmonių ir gyveno pasiturinčiai.

Gautų iš aitvaro turtų pakako ir jom, ir jų vaikams, ir vaikų vaikams, nes seni žmonės neveltui kalba, kad aitvaro dovanotas turtas rankon eina.

II.

Gyveno vienam kaime ūkininkas, kuris turėjo antrą jau žmoną ir dvi dukteri: vieną iš pirmosios žmonos, mirusios, kitą iš antrosios. Antroji žmona labai neapkentė savo podukrės, vargino ją sunkiausiu darbu ir visuomet laikė suniekėje ir dar dažnai įskųsdavo tėvui, kad ji išdykaujanti, ir tada tėvas ją bardavo, o kai kada net mušdavo.

Kentė, kentė mergaitė ir pagaliau sumanė:

— Eisiu ir nusiskandinsiu ežere.

Vieną gražią dieną pamotė pasiuntė ją ežero liūne pripiautų gyvuliams šėko.

— Gal nusiklampins liūne, — manė ji, ten podukrę siųsdama: — o tada nusikratysiu nepakenčiamos mergaitės.

Ir įsakė jai visą dieną, iki saulėleidžio piauti šėką. O leisdama ją tan sunkian darban davė valgyti tik supelėjusios duonos plutelę.

Mergaitė našlaitėlė pasiėmė maišą, piautuvą ir nuėjo. Eidama manė:

— Negu taip turiu gyventi, geriau pasinaudosiu proga ir nusiskandinsiu dabar.

Kai ji, taip galvodama, ėjo per šilelį, išgirdo skalinantį šuniuką. Žiūri — gi prie medžio pririštas už kaklo liesas liesas šuniukas; koja jam permušta, kruvina. Dreba jis, vargšelis, ir taip gailiai skalina, lyg mažas vaikas verkia.

Priėjo mergaitė, atrišo jį, apžiūrėjo permuštą kojytę, atplėšė savo skarelės kampą, perrišo jam žaizdą, paskui išėmė iš maišo duonos plutelę ir, pusiau ją perlaužus, vieną pusę pasiliko sau, o kitą supenėjo šuniukui, ir nuėjo savo keliu.

Kiek toliau pasiėjėjus, jau visai netoli ežero, į kurį keliavo, sutiko pakelėje senelį elgetą. Jis buvo žilas, kaip obelis, silpnutis, vos kojas vilko. Kai jį mergaitė pavijo, atsigręžė jisai ir sako:

— Mergele jaunoji, pasigailėk manęs seno! Antra diena jau nieko burnoje nesu turėjęs: nei vandens lašo, nei duonos gurinio. Mirsiu badu, kaimo nepasiekęs, jei manęs seno nepasigailėsi, duonos, nors plutelės, neduosi.

Mergaitė išsiėmė likusią duonos plutelę ir atidavė seniui.

Norėtų senis ją valgyti, bet plutelė sužiedėjusi, kieta — negali jos įkąsti. Matyti, senis jau nebeturėjo nė dantų.

Taigi mergaitė jam sako:

— Atsiremk manim, seneli, aš tave prive-

siu prie ežero. Jis visai netoli. Ten pamirkysiu plutelę, ir galėsi ją valgyti.

Senis paklausė mergaitės, atsirėmė į jos petį, ir eina abu. Mergaitė vos gali paeiti — tiek slegia jos petį senis. Bet ji tyli ir nieko jam nesako.

Juo toliau, juo sunkiau eiti. Pagaliau priėjo ežerą. Senis atsisėdo, o mergaitė pamirkė vandeny plutelę ir padavė seniui. Valgo tasai plutelę, o mergaitė su pasigailėjimu į jį žiūri ir mano:

— Aš skundžiuosi, kad man sunku gyventi, o jam juk dar sunkiau: neturi jis nei namų, nei vaikų, nei sveikatos. Kokia aš negera, kad skundžiausi savo likimu ir norėjau net skandintis.

Senis suvalgė duonos plutą ir sako:

— Visai sutvirtėjau, nors šokti eitau. Pasakyk, mergele, ko tu čia esi atėjusi į ežerą?

Mergaitė papasakojo seniui, kokiam darbui yra ją pasiuntusi pamotė.

— Tu pasigailėjai manęs, atidavei paskutinę duonos plutelę, tai dabar aš, pasisotinęs, padėsiu tau darbą dirbti. Duok man piautuvą — aš piausiu, o tu kraštan nešiosi.

Mergaitė nenorėjo sutikti, bet senelis įkalbėjo. Paėmęs piautuvą, senelis nubrido liūnan ir kad ėmė, kad ėmė piauti, net stebisi mergaitė, iš kur jam tiek jėgų imasi.

Trijų glėbių nesuspėjo kraštan išnešti mergaitė, kai senis nupiovė visą liūną. Geras vyras dalge pievoje tiek būtų per dieną neprišienavęs.

Neapsižiūrėjo mergaitė, kai senis jau sunešė šėką kraštan ir sudėjo kupetosna.

— Dabar eik namo ir pasakyk tėvui, kad atvažiuotų šėko parvežtų.

Mergaitė prisikimšo šėko maišą.

— Parnešiu namo kiaulėms papenėti, kad pamotė manęs nebartų.

Senelis sako mergaitei:

— Aš nuvargau, tau bepadėdamas. Dabar aš čia pasėdėsiu, atsilsėsiu, kol tavo tėvas atvažiuos, o tu nuneški namo mano krepšį. Jei aš nūnai neateisiu, tai pasiliksi jį sau.

Mergaitė žiūri — senas, sulopytas krepšys, apskretęs, jog net rankon jis nepatogu paimti. Bet nieko nepasakė, pasiėmė jį, užsidėjo žolės maišą ant pečių ir, padėkojus seneliui už pagalbą, nuėjo namo.

Eina ir stebisi, kad jai lengva nešti tokis didelis maišas. Rodos, ji neina, bet ją kažkas neša.

Kai parėjo namo, pamotė, pamačiusi ją tiek anksti sugrįžusią, ėmė ją kolioti ir piktais žodžiais barti. Bet mergaitė pasakė, kad ji visą liūną nupiovusi ir pripiovusi tiek šėko, jog reikia arkliu važiuoti jis parvežti.

— Gerai, aš pati važiuosiu. Bet jei netiesą pasakei, geriau nelauk manęs namo pergrįžtančios.

Liepė vyrui pakinkyti arklį vežiman — ir pati viena nuvažiavo. Mato, visas kraštas šėku nukrautas.

— Ar jai aitvaras padėjo tiek pripiauti! — stebisi pamotė.

Krovė, krovė vežimą moteriškė — vos nepatrūko, o šėko, rodos, kiek buvo, tiek ir tebėra. Prisikrovė kupiną vežimą ir važiuoja namo. Tik — triokšt — ir lūžo iena. Pasikeikė moteriškė, surišo ieną, kaip mokėjo, pavažiavo kiek — — triokšt — ir nulūžo antra iena. Dar labiau sukeikė moteriškė, surišo ir antrą ieną, kaip mokėjo, pavažiavo kiek — brakšt — ir nulūžo ašis.

Jau dabar sutaisyti nebemokėjo, tad išsikinkė arklį ir nusivedė namo, palikusi vežimą ant kelio.

Parėjusi namo pamotė iškoliojo vyrą ir liepė jam pasikinkyti kitą vežimą, dar didesnį, ir nuvažiavo abu.

Važiuoja, važiuoja abu; privažiavo vietą, kur buvo vežimą palikusi — nei šėko, nei vežimo, nei ratų, nei padargų niekur nėra. Ėmė ieškoti aplinkui, bet niekur nieko nesurado.

Nusiminė ūkininkas, manydamas, kad pavo-

gė kažkas ir vežimą, ir ratus, ir padargus, iškoliojo žmoną, vos tik neprimušė.

Bet kaip jiedu nustebo, kai besibardamu privažiavo ežero krantą. O gi mato — vežimas stovi ežero pakrantėje gerų geriausias: nei ienos sulaužytos, nei ašis nulūžusi.

— Drignių prisigėrei, kvaila boba! Patingėjusi, niekų man priplėpėjai!

Vyras taria žodį — žmona jam tris, vyras tris žodžius — žmona jam dvylika. Taip jiedviem besibarant, vyras, kantrybės netekęs, — pykšt moteriškei veidan, o žmona — grėblį nusitvėrus — paukšt jam viršugalvin.

Ir ėmė abu peštis, o arklys, pasibaidęs, nudūmė per kalnus, per arimus namo...

Prisipešusiu eina abu, vyras su žmona, namopi, abu piktu ir keikiasi...

O našlaitė mergaitė tuo metu, nusinešusi šėką svirnan, pasiėmė peilį, pasistatė kraitelę ir manė trupinti kiaulėms žolę. Atidengė maišą ir mato — žolės ten nėra nė saujelės, o vis gražiausi parėdai, ploniausios drobės, šilkinės skarelės, šilku austos juostos. Krovė, krovė mergaitė, traukdama visa tai iš maišo — nukrovė visas grindis, o maišas vis dar netuščias.

Norėdama daugiau vietos padaryti, paėmė senelio krepšį, kad jį kiton vieton padėjus, bet nė pajudinti negali.

— Kas gi dabar čia atsitiko, kad jis tokis sunkus vienu matu tapo, — nusistebėjo mergaitė, atrišo ir žiūri, kad jame auksas žverbla.

Išpylė visą aukso krūvą ant grindų ir stebisi. O tuo metu mato — pareina tėvas su pamote, abu piktu, sukruvintu.

— Tėveli, pažiūrėk ką man aitvaras padovanojo! — ėmė ji šaukti.

Atėjo tėvas su pamote ir stebisi, matydamu tuos turtus.

Pasistebėjo, pasigėrėjo ir tik dabar suprato, kad juodu aitvaras buvo suklaidinęs, suerzinęs, sukirkęs, norėdamas nubausti už negerą elgimąsi su mergele našlaitėle.

Suėmė visus turtus, dėžėsna sudėjo, paslėpė — ir tapo ūkininkas tokiu turtuoliu, jog panašaus jam kito aplinkui nebebuvo.

Ir pamotė daugiau nebeskriaudė podukrės, nebepersekiojo, bet stengėsi jai įtikti kuo galėdama, kad ir jai ir jos vaikams tektų šis tas iš podukrės turtų.

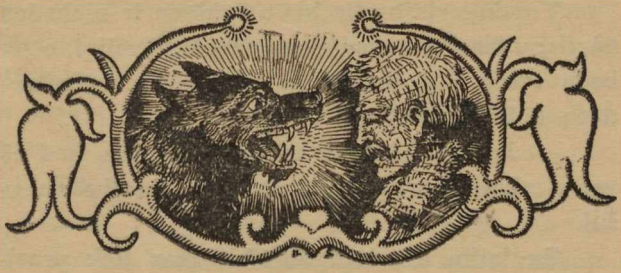

Aitvaras – pavargėlių šelpėjas

I.

yveno kaime du broliu: vienam viskas, ką tik sumanydavo, sekėsi, ir todel jis buvo turtingas; antram niekas rankon nėjo, nei javai, nei gyvuliai, todel jis gyveno labai vargingai.

Pirmasis vis labiau turtėjo, antrasis vis didesnian skurdan grimzdo.

Dažnai tekdavo ir jam ir visai jo šeimynai badauti, o suniekė tai jau buvo nuolatinis jų valgis.

Turtingasis brolis buvo šykštus ir niekados nė vienu šiaudu nepadėdavo vargšui broliui, o jei kada vieną kitą skatiką paskolindavo, reikalaudavo didelių palūkanų.

— Ir man pinigus ne aitvaras neša, kad aš veltui skolintau, — teisinosi jisai broliui vargšui.

Su laiku neturtingas ūkininkas tiek prasiskolino turtingajam broliui, jog ne tik skolos grąžinti, bet ir palūkanų sumokėti nebegalėjo.

Tada turtingasis jam sako:

— Skolinti mokėjai, o kaip atiduoti, nežinai. Jei taip, aš turiu paimti tavo arklį ir visus kitus gyvulius už skolą.

— Susimilk, brolau, pasigailėk. Juk tuomet man ir mano šeimynai teks visai pražūti. Kuo gi aš arsiu ir sėsiu, jei tu paskutinį arklį iš manęs paimsi?

— Kas man darbo. Jei negali net palūkanų sumokėti, imu tavo arklį ir gyvulius.

Kai brolis išėjo, išsivedęs jų arklį ir vienintėlę karvę, ėmė verkti vargšo žmona ir maži vaikai.

— Badu dabar mirsime visi be arklio, be karvutės!..

— Geriau pasikarsiu, negu taip gyvensiu! — pamanė vargšas. — Gal tada brolis pasigailės nors našlaičių, jei nesigaili manęs.

Pasiėmė virvę ir nuėjo miškan. Ten surado sausą medį su stora atsikišusia šaka, įkopo jan, pririšo vieną galą virvės į šaką, o iš kito galo sunėrė kilpą, uždėjo ją ant kaklo ir šoko žemyn.

Kai šoko, atsidūrė ant žemės su virvagaliu ant kaklo. O gi žiūri — stovi šalia jaunas vyras, juodas, kaip čigonas. Jis dar laiko rankoje peilį, kuriuo buvo nupiovęs vargšo virvę, ir kvatojasi, net ašaros jam iš akių byra.

— Ko plėšojiesi? Negi tau juokai, kad žmogus kilpon lenda! — supyko vargšas.

— Tai ką, pasikarti norėjai, žmogau?

— Norėjau — ir pasikarsiu. Tau kas? — piktai klausia žmogus.

— Ar jau tiek sunku gyventi, jog net kartis lengviau? — klausinėja čigonas.

— Taigi, kad sunku gyventi, ir todel nutariau pasikarti!

Ir ėmė žmogus pasakoti čigonui, ir papasakojo jam visą savo gyvenimą, visus nepasisekimus.

Čigonas visa išklausė rimtai ir sako žmogui:

— Ką turi kartis, geriau priimk mano patarimą. Aš žinau, kur tavo šykštus brolis pinigus laiko. Eiva — išvogsiva juos. Tada pra-

turtėsi ir šykštam broliui atkeršysi už tai, kad jis buvo beširdis tau ir tavo šeimynai.

— Ne, neisiu vogti. Jau jei nusidėti turiu Dievui, geriau pasikarsiu, negu brolį nuskriausiu, — atsakė jam žmogus.

— Na, jei tau brolis nuskriausti gaila, eiva — padėsi man bažnyčią apiplėšti. Ten yra daug aukso ir sidabro. Jo užteks man, tau ir mūsų vaikams. Dievui juk auksas nereikalingas.

— Ką tu čia man kalbi! — suriko žmogus ir net persižegnojo. — Kad aš, katalikas, eitau bažnyčią plėšti ir amžinai savo vėlę prarastau! Eik geriau, iš kur esi atėjęs, ir negundyk manęs veltui, o tai nupersiu tau kailį taip, jog atsižadėsi kvailų kalbų.

— Na, jei ir bažnyčią apvogti bijai, eiva dvaran. Aš žinau, ten yra viena kita gerų arklių pora. Užvogsiva, nusivesiva toliman miestelin ir parduosiva.

— Neisiu aš vogti arklių, — sako žmogus, neigiamai galvą pakraipęs: — nenoriu svetimo imti, jei savo neturiu.

Čigonas patylėjo kiek, pamąstė, galvą pakrapštė ir sako žmogui:

— Gerai padarei, kad manęs nepaklausei, nepasidavei gundomas. Aš juk tik išbandyti tave norėjau.

— Žinau, kaip tu mane tik bandei, — sumurmėjo vargšas. — Kai čigoną, arklį bevagiant, žmonės sugauna, jis teisinasi, kad tik juokavęs.

— O iš kur tu žinai, kad aš esu čigonas? — paklausė jį nepažįstamas vyras ir nusijuokė. — O gal aš aitvaras esu.

— Na, kalbėk. Aitvaras — pikta dvasia. Būtų padėjęs man virvę ant kaklo užnerti, o ne gelbėjęs.

— O čigonas ar geresnis? Būtų palaukęs, kol pastipsi, kad galėtų tavo klumpes nusinešti, — nusijuokė vėl nepažįstamasis vyras. — Ką mudu čia kalbėsiva. Matai, jau vakaras. Paliksiu tave vieną čia, vėl kartis panorėsi. Eiva abu į tave, — tu mane pavalgydinsi ir pernakvoti pas save leisi.

Vargšas pakasė pakaušį, pagalvojo ir sako:

— Pernakvoti tai galėsi, bet kad aš tave pavaišinsiu, nepažadu: aš nežinau, ar mano šeima pati turėjo ką šiandien valgyti.

— Na, ten pamatysiva, — sako čigonas, ir nuėjo abu kaiman.

Eina jiedu abu namo, o čigonas vis renka pakeliui skiedreles, šakeles ir kemša maišan.

— Kam renki visa tai? — klausia jį žmogus.

— Gal malkų maža turi, tai kad būtų kuo pautienė kepti, kai pareisiva, — atsakė jam čigonas.

Žmogus nieko jam nepasakė, bet pamanė:

— Tiek tu matysi pautienę pas mane namuose, kaip aš praeitą žiemą.

Kai jiedu parėjo namo, atsisėdo čigonas už stalo ir sako vargšo žmonai:

— Na, gal svečiui pavaišinti išvirsi skilandžio ar dešrų porą.

— Vai, žmoguti, — atsako jam vargšo žmona: — mielai išvirtau ir pati paragautau, kad tik tų skilandžių ir dešrų žinotau kur surasti.

— Argi neturi? — klausia čigonas.

— Aš nebeatmenu, kada jų turėjome. Net užmiršau, kaip jos atrodo.

— Na, tai gal mum pautienės iškepsi? — prašo ją čigonas.

— Vai, čigonėli, kad aš nė vištų neturiu, — nusiskundė vargšė moteriškė.

— Kaip matau, tu visų turtingiausias, — kreipdamasis į pavargėlį šeimininką, nusijuokė čigonas: — gali nebijoti nei vagies, nei plėšiko. Kad jau tu tokis turtingas, iškrėsk mano maišą — gal ten kažką surasim, ko galėsime visi užkąsti.

Žmogus atsikėlė, paėmė čigono maišą nuo suolo.

— Tik krėsk jį vidury pirkios, — patarė čigonas.

Žmogus atsistojo vidury pirkios, pakratė čigono maišą ir tik — džinn! — pribirėjo aukso krūva.

Čigonas nusikvatojo, viesulu pavirto, išnešė langą ir pranyko.

Suprato tada vargšas žmogus, kad tai tikrai buvo ne čigonas, tik aitvaras. Sužėrė pinigus ir supylė juos skrynion.

Žeria, pila, o krūva nemažėja...

Pilną skrynią pripylė žmogus aukso, ir nuo tos dienos praturtėjo. Jis ėmė gyventi geriau, negu jo turtingasis brolis, ir viskas jam dabar sekėsi: ir javai derėjo, ir gyvuliai veisėsi.

Žmonės, matydami, kaip jis praturtėjo ir kaip jam dabar viskas sekasi, kalbėdavo:

— Turi būti, jam aitvaras gerai pabūrė. Todel ir sekasi viskas...

II.

Gyveno kaime ūkininkas. Jis buvo labai nuskurdęs, ir niekas jam nesisekė: ir javai jam nederėjo, ir gyvuliai rankon nėjo. Turėjo jis tik piktą žmoną ir daugel vaikų.

Žmonai ir vaikams dažnai tekdavo suniekę kentėti, o kai kada ir badauti.

Visas to ūkininko turtas buvo: sena pakrypusi lūšnelė, viena kiaulė ir višta.

Žmona, del jų sunkaus gyvenimo, dažnai jį bardavo ir koliodavo:

— Ir galas tavęs nepaėmė, ir aitvaras nenunešė, ir sprando tu nenusisukai, dar mažas bebūdamas! Lėmė gi man Dievulis už tokio netikusio nutekėti. Kiti ir uždirba, jiems ir uždera, o tu vienas tik kvailas, ir niekas tau nesiseka.

Vieną pavasarį, kada jie suvalgė paskutinį duonos gurinį, sako žmona:

— Eitai bent ir pasikartai miške. Vis mažiau būtų vienais nasrais, kuriuos teks man penėti.

— Neaimanuok, žmonele. Dargi turiu kiaulytę: parduosiu ją, duonelės nupirksiu, ir vėl būsime sotūs visi.

Nusilaužė vargšas rykštelę ir nusivarė kiaulę miestelin, kur tą dieną turėjo būti turgus.

Kai žmogus varė kiaulę per mišką, išbėgo iš krūmų vilkas, čiupt kiaulę — ir nusinešė. Nespėjo nei kiaulė žviegterti, nei žmogus šūkterti, kai vilko ir pėdsakai dingo.

Atsisėdo žmogus šalia kelio ir verkia.

Pravažiuodami kiti žmonės ėmė jį klausti, ko verkia.

Papasakojo ūkininkas, kas jam atsitiko, bet niekas nepasigailėjo, tik kai kurie dar pasijuokė.

— Ką dabar aš žmonai, parėjęs namo, pasakysiu? — galvojo vargšas. — Užės dabar ji mane!

Bet ką bedarysi, negi visą amžių sėdėsi pakelėje. Anksčiau ar vėliau — vistiek namo teks grįžti ir žmonai visa papasakoti...

Išplūdo, iškeikė jį žmona, kai jis, namo pargrįžęs, papasakojo, kas jam su kiaule atsitiko, ir sako:

— Negi badu dabar stipsime. Eik pasigauk vištą ir parduok. Nors porai dienų gal nupirksi duonos.

Atsikėlė žmogus ir eina vištos gaudytų. O višta vaikščioja po daržą.

Dar žmogelis per tvorą neperlipo, kai vanagas, kur buvęs, kur nebuvęs, čiupt vištą — ir nusinešė padangėsna.

Žmogus net išsižiojo, nustebęs.

— Na, ir laimė gi mano! — pamanė nusiminęs. — Tikrai, baudžia mane Dievas, o už ką, nežinau. Rodos, niekam nesu blogo padaręs.

Kai sužinojo žmona, dar labiau ėmė jį kolioti, ėmė verkti ir aimanuoti.

— Neverk, žmonele! Kitiems dar aršiau atsitinka, — stengėsi ją raminti vargšas. — Tiesa, mums badas gresia, bet mudu nors savą kampą turiva, kiti gi ir to neturi.

Kai jis taip kalbėjo, atbėgo kaimynas, šaukdamas:

— Ko judu čia sėdita? Ar nematota, kad jūsų pirkios stogas jau dega.

Šoko abu, kaip stovėjusiu, vos vaikus iš pirkios išnešti suspėjo, kai visa lūšnelė jau buvo liepsnoje.

Sudegė pirkaitė ir visa, kas joje buvo. Pasiliko visi tik, kaip stovėję, vienmarškiniai, basi. Net kepurės vargšas žmogelis nesuspėjo pasigriebti.

— Na, dabar nieko nebeliko, vien tik pasikarti, — pamanė jisai ir, pasiskolinęs iš kaimyno virvę, nuėjo miškan.

Beeidamas sutiko jis miške senelį, kuris jį klausia:

— Kur eini, žmogeli, virve nešinas? Ar tik ne pasikarti nori?

Sumišo žmogus, išgirdęs, kad senelis jo mintį atspėjo, o sumišęs klausia:

— Kaip galėjai, seneli, mano mintį atspėti? Tikrai, einu kartis.

— Nieko aš neatspėjau, — sako jam senelis: — tik aš patsai einu kartis, todel pamaniau: gal ir šis nori pasikarti, kad virvę nešasi. Dviem bus maloniau.

— O kodel gi tu, seneli, nori pasikarti? — klausia jį vargšas. — Ar ir tau nesiseka gyventi?

— Matai, kokis aš senas. Nei vaikų, nei namų, ničnieko aš neturiu. Elgetauti jau nebepajėgiu, nes nebepaeinu. Geriau pasikarsiu, negu badu turiu padvėsti! — sako jam senelis. — O tu kodel nusistatęs pasikarti? Juk dar ne senas esi.

Tada papasakojo vargšas seneliui visą savo gyvenimą, nusiskundė visais savo nepasisekimais.

— Matau, kad žmonės man neatjaučia, ir Dievas nesigaili, todel ir nutariau: kai tik užtiksiu sausą šaką, tuoj pasikarsiu.

— Žinoma, neverta gyventi, jei gyvenimas vien tik skurdą ir vargą teikia, — pritarė jam senelis. — O mirti juk vistiek reikės, anksčiau ar vėliau — neišvengsi.

Eina abu per mišką, šnekučiuojasi, skundžiasi vienas antram savo likimu. Pagaliau senelis rodo vargšui sausą medį. Ir šaka viena tokia stora, stipri kepso į šalį ir visai neaukštai.

— Ant šitos sausos medžio šakos, rodos, būtų patogu mum pasikarti.

— Na, ką? Kartis — tai kartis. Čia ar kitur, ar ne vistiek, — atsiduso žmogus.

— Aš senas, neįkopsiu patsai medin. Todel kopki tu pirmas. Užnersi virvę už šakos, o paskui užtrauksi ir mane. Tada abu drauge pasikarsiva, — kalba jam senelis.

— Gerai, — atsakė vargšas ir įkopo medin, atsisėdo ant šakos, pririšo virvę per vidurį į šaką, o ant abiejų galų užnėrė kilpas.

— Duok ranką, seneli, — padėsiu įkopti medin, — sako jis, ant šakos sėdėdamas.

Senelis padavė jam ranką, pasistiepęs. Žmogus traukia, visomis jėgomis stengiasi, bet nė iš vietos.

— Kokis tu sunkus, seneli! Nė nemaniau, — sako jam žmogus.

— Trauk, trauk, ir užtrauksi, — kalba jam senis.

Dar patraukė jį, o šaka kad lūžo, žmogus kad krito žemėn su šaka, tiesiog ant senelio, net žemė sudundėjo.

— Užmušiau senį! — tik spėjo pagalvoti vargšas, kai jau, tiesiog ant senio nukritęs, užgulė jį.

Nusigandęs šoko ir žiūri, kad senelis į gabalus pabiro, sutrupėjo, o tie gabalai tuojau pabiro ir aukso krūvomis pavirto.

Nustebo žmogus, savo akimi nebetiki.

Kai viesulai suūžė, medžių viršūnės subraškėjo, kažkas garsiai nusikvatojo, net miškas nuaidėjo.

Tuo metu išgirdo vargšas:

— Imk ir naudokis, kad kartis nebereikėtų!..

Suprato tada vargšas, kad tai ne senelio būta, tik aitvaro, kuris panoro jam tokiu būdu pagelbėti.

Susižėrė auksą sterblėn, užančiuosna prisikimšo ir nusinešė namo.

Pasistatė naują pirkią ir ūkį gerą įsitaisė, pralobo, praturtėjo, ir gyveno geriau, negu tie, kurie iš jo juokėsi ir niekino jį.

Ir žmona daugiau nebekoliojo savo vyro, kai gerai sekėsi gyventi...

III.

Gyveno vienam kaime žmogus. Jis turėjo didelę šeimyną, vaikai buvo maži, žemės nedaug, ir toji buvo nederlinga. Todel dažnai jam tekdavo suniekę graužti, bet vargšas žmogelis niekam nesiskundė, tik nuo ankstaus ryto iki vėlyvo vakaro dirbo, rankų nenuleisdamas. Bet vis delto jam dažnai tekdavo iš darbo grįžusiam alkanam gulti, ypač pavasarį, kada baigdavosi jam duona.

Vieną tokią dieną nuėjo vargšas ūkininkas pamiškėn šienautų ir šienavo visą dieną iki povakario. Atsinešė su savim valgyti tik duonos plutelę, druska apibertą.

Kai atėjo pietų metas, žmogus neatsisėdo pasilsėti, užkąsti, bet šienavo toliau, manydamas:

— Kai baigsiu šienavęs, atsilsėsiu ir užkąsiu — bus maloniau.

Tik saulei nusileidus baigė jis šienauti, atsisėdo ir jau manė beužkandžiauti, kai iš miško išėjo senas senutėlis, apšepęs, žilas, kaip obelis.

Priėjo senis šienpiūvį, atsisėdo šalia ir sunkiai atsiduso.

— Tris dienas nė gurinio burnoje neturėjau, — nusiskundė jisai: — nebegaliu toliau eiti, čia turiu badu mirti.

Žmogus pagailo senelio ir jis atidavė jam savo duoną, pamanęs:

— Aš gi iš ryto pavalgiau ir, namo parėjęs, gal surasiu dar duonos plutelę!

Begrauždamas duonos plutelę, ėmė senis klausinėti žmogų, kas jis per vienas, kur gyvena, kiek turi vaikų, kaip jam sekasi. Bešnekučiuojant žmogus išpasakojo jam visą savo gyvenimą, visus savo džiaugsmus ir vargus. Pagaliau žmogus sako:

— Atsilsėjau truputį. Laikas namo traukti. Eisiu dar prisikimšiu maišą žolės arkliui pašerti ir keliausiu.

— Kaip matau, esi geras žmogus. Visą dieną dirbai, nieko nevalgęs, ir savo užkandį man atidavei. Taigi tu čia pasėdėk, dar pasilsėk, o aš tau nors maišą žolės prikimšiu. Daugiau nebeturiu kuo atsidėkoti.

Žmogus nenorėjo sutikti, bet senis tiek užsispyrė, jog žmogus turėjo jam nusileisti.

Kai senis prikimšo jam žolės maišą, atsisveikino su juo ūkininkas, užsimetė maišą ant sprando ir nuėjo namo.

Juo toliau jis eina, juo sunkesnė jam atrodo maišo našta.

— Matyti, labai nuvargau, — eidamas mąsto žmogus: — jog net žolės naštelę vos galiu panešti.

Vos priėjo savo kluonelį — tiek jam maišas pasidarė sunkus. Įėjęs trenkė maišą ant grandimo. Tik girdi, kad maiše kažkas sužvangėjo. Susidomėjo žmogus ir — čiupt už maišo. Sučiuopė, kad jame ne žolė, bet kažkas kieta. Stvėrė žmogus maišą ir ėmė kratyti vidurin grandimo visa, kas jame buvo. Kai ėmė byrėti auksiniai pinigai, kai ėmė byrėti, — didžiausia krūva pribirėjo.

Suprato žmogus, kas buvo tasai senelis: ne kas kitas, tik patsai aitvaras.

Sužėrė žmogus visą auksą dėžėn ir ėmė nešioti pirkion, kol jį visą sunešė. Ir praturtėjo žmogus nuo tos dienos: pasistatė naujus trobesius, įsigijo daugel gyvulių ir ūkio padargų.

Žmonės, matydami, kaip jis staiga praturtėjo, ėmė kalbėti:

— Turi būti, jam aitvaras pinigų prikrovė!

IV.

Sako žmonės, kad aitvarą galima prisivilioti, su juo susidraugauti, bet labai pavojinga tai daryti. Reikia, pirmiausia, sužinoti toji vieta, kur aitvaras mėgsta ilsėtis, kai, medžių viršūnėmis bebėgiodamas, nuvargsta. Tą vietą, kas nusimano, lengvai gali pažinti, nes aplinkui žolė pageltonavusi, išdžiūvusi ir žemė apdegusi, lyg šimtai laužų ten būtų buvę kūrenami.

Kreiptis į aitvarą galima tik dideliam vargui prispaudus ar nelaimei ištikus, nes jis nemėgsta tų, kurie ieško jo pagalbos tik tam, kad pralobtų.

Net ir tuomet gali neįtikti, o jei neįtiksi, laimingas būsi gyvas išlikęs. Todel ir didžausiam varge pavojinga į jį kreiptis. Dar ir todel, kad jis labai mėgsta išbandyti, ar žmogus yra drąsus, o gal taip sau išdykaudamas juokauja, o žmogus iš išgąsčio gali susirgti ir net numirti.

Kai tik žmogus ateina ten, kur aitvaras mėgsta ilsėtis, ima jam vaidentis įvairios baisenybės. Jei žmogus nenusigąsta, tuomet prieina aitvaras į žmogų, patsai pasivertęs žmogumi — tai seneliu, tai jaunu bernu, tai stipriu vyru.

Tada gali jam pasiskųsti, visus savo vargus papasakoti — išklausys, padės ir išgelbės.

Gyveno seniai seniai Subartonių kaime daržininkas; jį žmonės vadino Kalanta. Ar jo buvo tokia pavardė, ar jį taip praminė piemenys, dabar jau niekas nežino.

Buvo tasai Kalanta labai neturtingas, turėjo tik vieną dešimtinę žemės ir gyveno dūminėje, pakrypusioje lūšnelėj. Be to, jam labai nesisekė gyventi, todel jį visi mėgdavo pajuokti, pašiepti, iš jo pasityčioti. Net iki šių dienų daugel tų pasityčiojimų išliko. Kai žmonės mato kieno suliesėjusią kiaulę, tai, tokį ūkininką pašiepdami, sako: „Jo kiaulė riebi, kaip Kalantos penimis“. Jei kieno arklys menkas, senas, vos kojas velka, žmonės pasijuokdami kalba: „Na, ir žirgas, kaip Kalantos drigantas“. Jei mato žmogų nuskurdusį, nešvariai apsirengusį, tuojau kiti pajuokdami klausia: „Ar tavę Kalantos utėlės apsėdo“. Jei žmogus susirūpinęs, nusiminęs eina, kiti pasityčiodami klausia: „Kas tau, kad eini, kaip Kalanta iš turgaus?“

Visų tų pasityčiojimų dabar nė neprisiminsi.

Dar seni seneliai žinojo, bet dabartinių žmonių niekas nė nežino, kas buvo tasai Kalanta, o pasityčiojimui ir dabar dar jo vardas minimas.

Taigi seniau pasakodavo, kad tasai Kalanta tiek skurdžiai gyvenęs, ir tiek buvęs vargų nelaimių prislėgtas, jog nutaręs pagaliau eiti

ir nusiskandinti ežere. Saulei nusileidus nuėjęs jis į Gelovinės ežerą. Jis manė: įbrisiąs ten į liūno kraštą ir įšoksiąs ežeran. Bet kai atėjo ir atsisėdo ant ežero kranto, pamanė:

— Neskubėsiu skandintis. Paskutinį kartą pasižvelgsiu į Dievo pasaulį, pasigėrėsiu jo grožiu, kurio greitai jau nebematysiu.

Sėdi jis ir mąsto apie savo žiaurų likimą, kuris jį štai verčia sau galą padaryti, o aplinkui ramu, tylu, ežero paviršius, kaip stiklas, gelmėse, kaip veidrody, spindi iš visų pusių žalia juosta miškų, krūmų, šlaitų.

Liūdna ir gaila vargšui, kad pasaulis tokis žavėtinai gražus, o jam tenka ne tik gyvybė prarasti, bet dar ir amžino gyvenimo nustoti.

Prisiminė vargšas Dievą ir ėmė svyruoti: skandintis ar nesiskandinti?

Sėdi ir mąsto, svyruoja. Tik staiga žiūri, kad lenda iš krūmų baisi meška. Pamačiusi žmogų meška atsistojo ant užpakalinių kojų, išleido nagus, išsižiojo ir tiesiog eina į jį .

— Nebėgsiu! — mano sau vargšas. — Jau jei man lemta žūti, geriau tesuėda mane meška, negu turiu patsai nusiskandinti. Nors Dievo neužrūstinsiu ir amžino gyvenimo neprarasiu.

Persižegnojo, atsiduso į Dievą, užmerkė akis ir laukia, kada meška ims jį draskyti.

Laukia, laukia ir sulaukti nebegali. Neiškentęs pravėrė akis ir mato, kad priešais stovi ne meška, bet vilkas, kaip arklys. Čiauškina į jį dantimis, o akys žiba, kaip žarijos.

— Aha, — pamanė žmogus: — meška, vilko nusigandusi, pabėgo, manęs pasmaugti nesuspėjusi.

Taip pamanęs, vėl užsimerkė.

— Nesudraskė manęs meška, tesuėda vilkas.

Vėl, atsiduseęs į Dievą, laukia, laukia ir sulaukti nebegali, kada jį vilkas ims draskyti.

Jau norėjo beatsimerkti, kai pajuto, kad kažkas švelniai palietė jo petį.

Atvėrė akis ir žiūri — ogi stovi priešais jaunas, stiprus vyras, gražiai apsitaisęs.

— Na, drąsus tu, kaip matau, ir nieko nebijai, — sako Kalantai tasai vyras. — O aš mėgstu drąsuolius.

Atsisėdo šalia jo ir ėmė klausinėti, kas jis per vienas, kaip čia atsirado, ko čia tokiu vėlu metu sėdi vienui vienas pas ežerą.

Išpasakojo jam visa apie save Kalanta: kaip jam nesiseka niekas, kaip vargsta ir skursta, kaip sunku gyventi, ir niekas jo nesigaili, neužjaučia, tik pašiepia visi...

Papasakojo, kad pagaliau nutaręs buvo nu-

siskandinti ežere ir todel tokiu vėlu metu čia atsiradęs.

Tasai vyras išklausė jo pasakojimų ir sako jam:

— Eik ramiai namo ir lauk manęs. Tu man labai patikai, ir todel aš tau padėsiu, o skandintis neturi reikalo.

Patikėjo Kalanta ir, atsisveikinęs, nuėjo namo. Parėjęs užkando, papoteriavo, atsigulė pasvirnėje ir mąsto, kas galėjo būti tasai ponas, kuris jam paramą pažadėjo, ir kada jis atvyksiąs.

Kai jis, gulėdamas ir užmigti negalėdamas, taip mąstė, staiga sušvito aplinkui, visas kiemelis suliepsnojo. Lyg žaibas perskriedė orą ir tiesiog pataikė jo svirnelio stogan.

Nusigando Kalanta, pamanė, kad jo svirnelis užsidegė, suliepsnojo.

Nori bėgti — ir kojos nesijudina, lyg būtų žemėn suaugusios. Nori žmones šaukti — ir žodžio ištarti nebegali, lyg jam kas žadą būtų užkandęs.

Vėl sušvito ir vėl kaip žaibo juosta šmokšterė per dangų ir pranyko kažkur toli, toli už miško, toje pusėje, kur Gelovinės ežeras.

Kai tik atsigavo kiek, nusiramino ir galėjo kojas valdyti, puolė Kalanta svirnelin pažiūrėtų, kas ten tokio atsitiko.

Atidarė duris ir žiūri — mato, žverbla kampe, lyg žarijų krūva. Pribėgo, palytėjo — šalta, ne žarijos...

Paėmė rankon visa sauja — žiūri, kad grynо aukso pinigai! Visa krūva.

Sužėrė Kalanta pinigus aruodan, supratęs, kad tai aitvaras juos padovanojęs jam.

Praturtėjo Kalanta. Sako, vėliau dvarą kažkur nusipirkęs.

Matai, patsai nesitikėdamas ir apie tai nė negalvodamas, su aitvaru susidraugavo.

V.

Seniau viskas būdavo kitaip, negu dabar. Seniau žmonės patys nestodavo kariuomenėn, bet kurį norėdavo atiduoti į kareivius, tasai slapstydavosi miškuose, raistuose, o jį, kaipo kažkokį žvėrį, gaudydavo. Sugavę, surakindavo pančiais ir surakintą, kaip žmogžudį, varydavo ar veždavo į tuos viršininkus, kurie jaunus bernus į kareivius priimdinėdavo.

Ir tarnyba buvo kitoniška: ir sunkiau būdavo tarnauti ir tarnaudavo ilgai ilgai, dvidešimt ir daugiau metų. Paima, pagauna jauną, o grįžta atitarnavęs senas, pražilęs, sveikatos nebetekęs.

Būdavo — kurie turtingesni, galėdavo atsipirkti, o vargšui jokios išeities nebūdavo, bent tik pasislėpti ir laukti, kol jo vietoj kitą pagaus ir nuvarys.

Ir metų, kaip dabar, niekas nežiūrėdavo: vieną pagauna ir atiduoda jaunesnį, kitą suima ir nuvaro vyresnį, net vedusį, vaikų tėvą.

Ne vienas tokis vargšas kareivis, ištarnavęs daugaiu kaip dvidešimt metų, visai pasenęs, grįždavo namo. O tada dar nebuvo geležinkelių; kai reikėdavo toli kur vykti, turtingi arkliais važiuodavo, o kas buvo neturtingas, tasai pėsčias eidavo. Taigi vargšas kareivis, nė skatiko neturėdamas, grįždavo iš tolimų, tolimų kraštų pėsčias, pakeliui išmaldaudamas ir valgį ir naktigultą. Žinoma, buvusio kareivio kiekvienas pasigailėdavo, nes žinodavo, kaip sunku jam gyventi, kokis tokio žmogaus vargingas buvo likimas.

Ėjo tokis vienas kareivis taip ištisus mėnesius, o gal ir metus, apsinešiojo, apdrisko, nuvargo, suliego. Ėjo dienomis, o kai buvo sveikesnis, net ir naktimis.

Ėjo per didelį mišką ir paklydo, o čia jau visai sutemo, o čia dar ėmė žaibuoti ir griausti.

Skuba kareivis, kiek galėdamas, nori prieiti kaimą, ar nors namelius, kur galėtų apsistoti, nuo audros pasislėpti, naktigultą gauti.

Eina, eina — girioms nei pradžios, nei galo, o čia sutemo visai, ir žaibuoja vis baisiau. Sužaibuoja, švystelėja žaibas — nušviečia visa — vienam akimirksniui, o po jo nematyti nieko, nors pirštu akin durk. Baisu tada girioje, kuri, be to, dar pilna piktų dvasių, monų.

Eina kareivis, kaip aklas. Žengs kelis žingsnius, kai sužaibuoja, ir vėl sustoja, žaibo apakintas.

Taip iš lėto, pavargęs, slenka ir, kiekvienam kartui sužaibavus, žegnojasi. Tik girdi, kad netoli kažkas, kai jis persižegnojo, vieną kartą ir kitą nusikvatojo.

Kareivis nusigando, net jam plaukai ant galvos pašiaušėmis atsistojo. Staptelė jis vietoje ir klausia:

— Kas čia kvatojasi?

— Aš! — atsakė balsas visai arti, ir, žaibui švystelėjus, pamatė kareivis žmogų, po egle stovintį.

Kareivis nusidžiaugė, priėjo ir klausia:

— Ko tu kvatojaisi, kai aš žegnojausi?

— Aš mačiau, kaip į tave velnias sėlino ir kiekvieną kartą, tau persižegnojus, šokdavo nuo tavęs, kaip įgnybtas. Štai kvailas! Kryžiaus baidosi! — sako jam sutiktasis vyras.

Kareivis atsistojo šalia jo, išsitraukė pypkę, įskėlė pintį ir užsirūkė. Rūkydamas mano sau:

— Kas per vienas, kad velnią savo akimi mato? Ar patsai tik ne iš jo sėbrų?

Ir ėmė mintimi kalbėti poterius, o paskui, kai vėl sužaibavo, net persižegnojo.

— Nesižegnok veltui, — sako sutiktasis žmogus: — velnias po egle nebelys.

— Kodel? — klausia kareivis.

— Argi nežinai? Eglės šakos kryžium ženklintos, o velniai kryžiaus bijo.

— Jei taip kalba ir kryžiaus nebijo, — mąsto kareivis: — vadinas, žmogus, o ne piktoji dvasia.

Taip pamąstęs visai nurimo ir ėmė klausinėti, ar toli dar kaimas.

— Kaimai, kur žmonės gyvena, dar labai toli. Teks tau pora dienų eiti, kol iš girių išeisi, bet mano pirkia arti. Ten gali pernakvoti, nes, kaip matau, esi pakeleivis ir labai pavargęs.

— Tai ko čia stoviva? — klausia kareivis. — Ar lauksiva, kol audra užklups ir kiaurai mus perlis.

— Na, tai eiva, — sako sutiktasis vyras. — Aš čia žinau kiekvieną takelį, kiekvieną krūmą. Laikykis už manęs, jei nenori nuklysti.

Kareivis nusitvėrė už jo skverno, ir tuojau, vos kelis žingsnius, bent taip kareiviui atrodė, nužingsniavo, kai pamatė ugnelę. Tuoj priėjo abu didelę, puikią pirkią. Sutiktasis vyras ne-

pabarškinęs įėjo trobon, o paskui jį įžengė ir kareivis.

Troboje kūrenosi krosnis, o krosnyje virė puodai. Šalia krosnies triūsė šeimininkė.

Sutiktasis vyras, atvedęs čionai kareivį, paėmė peilį, kuris gulėjo ant skobnių, ir parodė jį kareiviui.

— Pažįsti šitą peilį? — klausia jis kareivį.

Kareivis pažiūrėjo, pažiūrėjo ir sako:

— Peilis, kaip peilis. Kai aš jaunas buvau ir ganiau, piemenys tokius turėjo. Gal ir aš turėjau.

— Užmiršai, kai tu, ganydamas, įsmeigei man šitą peilį krūtinėn, kada aš lėkiau šalia tavęs. Aš ilgai žaizdą nešiojau ir tau kerštą rengiau, — rūsčiai kalbėjo vyras. — Aš tavęs seniai laukiau ir sulaukiau.

Stovi kareivis ir pasijudinti negali — tiek jis nuvargęs.

— Na, ką? Nori man keršyti, ar užmušti? Aš tiek nuvargau, jog man vistiek. Nužudysi — aš bent atsilsėsiu. O kad, piemeniu būdamas, būtau įsmeigęs kam peilį krūtinėn — nepamenu, — sako jam kareivis.

— Kaip aš tave skriausiu, jei tu ir be to esi tokis nelaimingas. Tavo laimė, kad tu senas jau ir pavargęs. O man peilį įsmeigei krū-

tinėn, kai aš, viesulu pasivertęs, bėgau šalia tavęs. Aš juk aitvaras.

Prisiminė tada kareivis, kad jis, tikrai, piemeniu būdamas, vaikštinėjo paskui avis ir kažką iš nuobodulio drožinėjo, kai staiga atsiradęs viesulas ėmė jį sukti. Nusigandęs, jis numetė peilį, kurį viesulas nusinešė.

Prisiminęs ėmė atsiprašinėti aitvarą, kalbėdamas, kad tai atsitikę netyčia, jam labai nusigandus peilis patsai iškritęs iš rankų.

Aitvaras jam atleido, pavalgydino, pamigdino ir ant rytojaus nunešė jį net jo gimtajan sodžiun ir, atsisveikindamas, dar pripylė jam pilną kepurę aukso.

Ramiai gyveno kareivis iki mirties ir badauti jam jau nebeteko...

VI.

Viename kaime gyveno vargšas našlaitis. Jis nebeturėjo nei tėvo, nei motinos ir iš mažų dienų tarnavo svetimiems, piemenaudamas.

Vieną gražią dieną jis ganė miške gyvulius. Beganydamas sėdėjo ant kelmelio ir kažką drožinėjo peiliu. Staiga miškas baisiai suūžėjo, medžiai subraškėjo, ir ėmė viesulas suktis verpetais. Berniokas, nusigandęs, šoko iš vietos, ir jam iš rankų iškrito peiliukas.

Tik staiga viesulo sūkury pamatė berniokas didelį rūstų vyrą, kuriam kojon įsmigęs buvo piemens peiliukas.

Jis rūstu balsu ėmė šaukti, kad piemenukas tuojau ištrauktų jam iš kojos peilį.

Piemenukas dar labiau nusigando, o nusigandęs pabėgo, palikęs gyvulius, ir atsidūrė net kaime.

Kas atsitiko toliau, jis nebematė, nebežinojo ir savo peiliuko nebesurado niekados.

Kai piemenukas užaugo, jis ir toliau pas žmones tarnaudavo, bernaudamas, kol pagaliau jį suėmė ir atidavė kariuomenėn.

Jis tarnavo kariuomenėje labai ilgai, kaip kad būdavo senovėje, metų dvidešimt, o gal ir trisdešimt.

Pasenęs, sulieges, nuvargęs ir alkanas keliavo jisai pėsčias namo, savo tėviškėn, nors žinojo, kad jo ten niekas nebelaukia, ir tie, kur jį anksčiau pažinojo, visi jau užmiršo, o daugelio gal ir gyvų nebėra.

Teko jam eiti per didelę girią. Ten nebuvo nei kaimų, nei vienkiemių; kareivis, ilgą laiką beeidamas, labai nuvargo ir išalko; be to, jį dar užklupo tamsi naktis, ir jis paklydo girioje.

Nusiminė kareivis, kad teks jam žūti, plėšrių žvėrių sudraskytam. Kai jau taip buvo nusiminęs, pamatė girios gelmėje žibančius pirkios langus.

Apsidžiaugė kareivis, priėjo pirkią, įėjo vidun ir, Jėzų Christų pagarbinęs, pasiprašė naktigultan.

Pirkioje buvo viena tik sena moteriškė, kuri virė krosny vakarienę.

Pamačiusi nuvargusį ir alkaną seną kareivį, ji leido jam pernakvoti, atsilsėti, tik perspėjo, kad jį gali ištikti nelaimė.

— Mano vyras — aitvaras. Jį kažkas seniai sužeidė kojon, ir žaizda iki šiol nepagijo. Todel jis labai piktas ir nemėgsta žmonių. Geriau, kad tu priemenėje ar ant pirkios pasislėptai ir nesirodytai jam akysna.

Dar nebaigė moteriškė kalbėjusi, kai sušvilpė viesulas, subraškėjo medžiai...

— Tai mano vyras pareina, — sako kareiviui nusigandusi senelė. — Pasislėpk, žmogeli, greičiau.

Bet nespėjo nuvargęs senas kareivis pasikelti, kai staiga pirkion įėjo tas pats vyras, kuris jį tiek nugąsdino, kai jis dar piemenavo.

Ir aitvaras jį tuojau pažino, kai tik pamatė, ir todel piktai suriko:

— A, tai tu čia! Matai, aš tavo peilį keturiasdešimt metų kojoje nešioju. Aš tavęs seniai ieškau.

Kareivis, išbalęs, sėdi, atsikelti negali, tik dreba, lyg drugio krečiamas, ir mano:

— Čia jau man mirtis!

Aitvaras pažvelgė į jį ir sako:

— Laimė tavo, kad tu senas, pavargęs kareivis, o tai gyvas iš čia nebūtai išėjęs.

Ir liepė kareiviui ištraukti peilį iš jo kojos.

Kareivis padarė, ką jam aitvaras liepė, ir ėmė atsiprašinėti. Jis papasakojo, kaip jis tuomet buvo nusigandęs. Aitvaras jam atleido, pavalgydino jį ir liepė ramiai gulti, atsilsėti. O ant rytojaus nunešė jį, viesulu pavirtęs, jo gimtajan kaiman ir, atsisveikindamas, pripylė jam pilną sterblę aukso.

Apsigyveno ramiai kareivis gimtajam kaime, nusipirkęs pirkaitę. Buvo jam ir šilta, ir gera gyventi, ir bado neteko patirti.

Užteko jam aitvaro padovanto aukso net iki mirties...

VII.

Gyveno kaime bernas, kuris ilgus metus tarnavo pas vieną ūkininką. Betarnaudamas neteko sveikatos, paseno ir dirbti jau buvo jam sunku taip, kaip pirma dirbdavo. Tada ūkininkas vieną gražią dieną jam ir sako:

— Gana valgei mano duonos! Dabar eik pamėgink pas kitą.

— Kur aš eisiu, jei visą amžių tau dirbau, pas tave netekau sveikatos? Tokio darbininko, kokis dabar aš esu, niekas imti nepanorės.

— Tu man dirbai, tai tiesa. Bet už darbą aš tau mokėjau — tai irgi tiesa. Tu savo gavai, aš savo, ir mudu atsilyginova. O jei dabar niekas tavęs imti nenorės, kas man darbo. Ne aš tave pagimdžiau, ne aš ir auginau; buvai man reikalingas ir naudingas — laikiau. Dabar esi nereikalingas — ir eik, kur tave akys neša. O neisi, tai šunimis užpiudysiu.

Ką bedarysi. Paėmė darbininkas lazdą, užmovė ant jos batus ir ryšulėlį su marškinių pakaita ir nuėjo.

Eina dieną, eina kitą — niekas nenori priimti jį už darbininką.

Išalko, nuvargo bernas, atsisėdo pakelėj ir verkia.

— Ir aitvaras manęs mažo nepaėmė. Teks dabar ar badu mirti, ar skandintis.

Kai jis taip aimanavo, priėjo čigonas — tvirtas, stiprus, augalotas vyras, ir klausia:

— Na, ko čia sėdi, kai geri žmonės dirba, prakaituoja?

— Dirbtau ir aš, kad tik kas panorėtų mane darban priimti, — atsakė jam bernas ir papasakojo visą savo vargą.

Čigonas išklausė berną ir sako:

— Nuskriaudė tave ūkininkas, bet nieko, aš tau padėsiu. Pamatysi, kad tavo buvusiam šeimininkui teks pas tave dar bernauti.

— Kur jau man! Juk matai, kokis aš esu, Ir turtas mano visas su manim.

— Duokš kepurę, pripilsiu, — sako čigonas.

Bernas atkišo kepurę, nei manydamas, nei galvodamas, kad čigonas gali jam pinigų pripilti. O čigonas kaip tik pripylė kepurę su kaupu vienų aukso pinigų.

— Grįžk tan kaiman, kur tavo buvęs šeimininkas gyvena, ir lauk. Kai jis nusigyvens, nusipirksi jo ūkį ir pasisamdysi jį sau už berną.

Bernas paklausė, sugrįžo kaiman, kur anksčiau gyveno tarnaudamas, ir apsistojo pas našlę kampininkę, kuri turėjo gražią dukterį.

Kiek pagyvenęs pamilo jis našlės dukterį ir pasipiršo. Našlė nenorėjo už jo leisti savo dukters, bet kai pamatė, kiek jis turi aukso, tuojau išleido.

Dieną per dieną vis geriau gyvena darbininkas su žmona ir uošve. Viskas jam sekasi.

O ūkininkui, pas kurį gyveno anksčiau darbininkas, vis blogiau ir blogiau sekasi: tai aitvaras jam aruodus iššluoja, tai ledai javus pamuša, tai gyvuliai krinta...

Visai nuskurdo turtingas kadaise ūkininkas ir nebežino, kas jam toliau bedaryti.

Nors bernas uždraudė našlei pasakoti apie savo turtus, bet argi moteriškė iškęs. Tai vie-

nai pasako, kaipo paslaptį, tai antrai, tai trečiai — ir, kaip bematai, visas sodžius sužinojo apie buvusio samdininko pastumdėlio turtus.

Sužinojo ir jo buvęs šeimininkas.

— Prisivogė mano gero, pas mane betarnaudamas. Eisiu, pareikalausiu, kad nors paskolintų, jei grąžinti nenori man, ką yra privogęs, — pamanė jis sau ir nuėjo į savo buvusį berną.

Bet tasai nepanoro skolinti.

— Parduok man savo ūkį. Sumokėsiu, kiek nori, bet neskolinsiu.

Ūkininkas iš karto nesutiko. Bet, pakentęs vieną kitą mėnesį, vistiek turėjo parduoti, nes būtų jam ūkį pardavę už skolas.

Pardavęs ūkį ir apmokėjęs skolas, jis nusisamdė pas buvusį savo darbininką už berną.

Gyvenime dažnai taip atsitinka...

Aitvaras ir piktoji dvasia

I.

Tarnavo pas vieną ūkininką bernas. Jam įkyrėjo kitiems sunkiai dirbti, o kaip įsigyti ūkį, kad sau galėtų dirbti, jis nežinojo, nes jokio turto neturėjo ir turėti nenumatė galimumo.

Ilgai jisai apie tai galvojo. Ir gula ir kelia — o toji mintis vis jam įstrigusi smagenysna. Jau ir norėtų ja atsikratyti, bet negali — ir gana.

Manė, manė ir sumanė nueiti vidunaktį kryžkelėsna ir iššaukti aitvarą.

Kaip sumanė, taip ir padarė. Nuėjo tamsų, kai mėnulio nebuvo, vidunaktį ant kryžkelių, atsistojo, apibrėžė šermukšnio šakele ratą ir ėmė šaukti aitvarą.

Šūkterėjo vieną kartą, antrą kartą, trečią kartą — suūžėjo, sudundėjo, žemė sudrebėjo — ir atsistojo priešais jį, rato neperžengdamas, baisus didelis vyras. Akys jo patamsyje žibėjo, kaip katino ar vilko.

— Kam mane šaukei? — paklausė jisai tokiu baisiu balsu, jog net medžiai ėmė viršūnėmis linguoti, jog net lapai sudrebėjo.

Bernas pasakė, kodel jis aitvarą šaukė, kokiam reikalui.

— Dabar ir žmonės kits kitam nieko dykai nedaro. Ar tu nori, kad aš tau per nieką turtus sukrautau?

— Ką gi aš tau galiu žadėti, kad aš nieko neturiu? — sako jam bernas, patsai drebėdamas, kaip epušės lapas.

— Užrašyk man savo vėlę, tada gausi turtų, kiek panorėsi.

— O ką tu su mano vėlę darysi? — klausia jį bernas.

— Ką aš darysiu — mano, ne tavo reikalas, — atsakė jam tasai, kurį bernas manė aitvaru esantį.

— O gal tu mane tuojau nužudysi ir mano vėlę nusineši pragaran? — paklausė vėl bernas.

— Gyvensi dar keturiasdešimt ketverius metus, ir per tą laiką nieko tau negalėtau padaryti, jeigu net panorėtau: tiek dar tau skirta gyventi.

Pakrapštė bernas galvą, pagalvojo ir mano sau:

— Per tiek metų dar turėsiu laiko pagalvoti, kaip aitvarą galima apgauti ir su Dievu vėl susitaikyti. Bet kaip gražiai pagyvensiu!

— Sutinku, — sako jis tariamajam aitvarui.

— Tai pasirašyk šitą raštą, kad man savo vėlę atiduodi. Savo krauju pasirašyk!..

Ir kiša jam plunksną.

— Įdurk jąja bevardį pirštą ir pasirašyk štai čia.

Ir kiša jam ant šiksnosparnio sparno surašytą sutartį.

Jau bernas buvo bemanąs visa padaryti taip, kaip iš jo buvo reikalaujama, kai staiga suūžėjo medžiai, subraškėjo, net į žemę prisilenkė, kilo baisūs viesulai, pagriebė berną, pakėlė aukščiau medžių ir nunešė į padanges.

Bernas nusigando, nė melstis negalėjo, nes visos maldos jam iš galvos išgaravo.

Tik suspėjo pagalvoti:

— Viešpatie, gelbėk!

Staiga trenkė jį viesulas viduje girios pievelėn, samanotais kupstais sužėlusion.

Atsikėlė bernas, persižegnojo, padėkojo Dievui, kad išklausė jo prašymo, ir išbrido kraštan. Tik mato, kad pakraštėje stovi raitelis ir piktai į jį žiūri.

Nors buvo tamsoka ir tik aušra ėmė švisti, bet bernas visgi pamatė, kad raitelis buvo augalotas ir stiprus, gražiai apsitaisęs, kaip kažkokis turtingas ponas. Žirgas, kaip bitinas, nekantriai žemę kojomis muša, ausimi karpo ir, rodos, iš nasrų ugnis lekia.

Dar labiau nusigando bernas ir mano:

— Dabar pražuvau! —

Norėtų bėgti, bet kojos nebeklauso, norėtų persižegnoti, bet rankos pamielino, norėtų melstis, bet žadą jam užkando.

Stovi vietoje ir dreba, kaip epušės lapas, vėjo papučiamas.

— Žinai, kvaly, ką tu norėjai padaryti? — klausia piktai raitelis. — Būtai savo vėlę už nieką pardavęs, kad laiku būtau nesuskubęs tavęs išgelbėti. Turtų tau panoro!...

— O kas tu esi per vienas? — atgavęs pagaliau žadą, paklausė bernas: — Gal esi šventas Mykolas, kad mane gelbėti panorai.

— Aš esu aitvaras, o tas, su kuriuo derėjaisi, buvo mano nedraugas, velnias. Jis būtų ir vėlę tavo gavęs ir tau nieko nedavęs, o mane būtai paskui keikęs.

— Tai gal ir tu nori mano vėlės? — paklausė vėl nusigandęs bernas.

— Kam man reikalinga tavo vėlė! Negi ant sausos šakos ją pakarsiu. Štai tau! — sušuko raitelis ir ėmė jam berti auksą. — Tik žiūrėk, kad vidunaktį kryžkelėsna nebevaikščiotai, velnio nešauktai ir savo vėlės jam nesiūlytai.

Tai pasakęs, sušvilpė, žirgas šoko, kaip viesulas, medžiai sudrebėjo, suūžėjo, viršūnėmis į žemę palinko — ir dingo raitelis vienu akimirksniu, jog bernas net nepamatė, kur jisai dingo, kurion pusėn žirgas šoko...

Surinko bernas pinigus, prisikimšo užančius, prikrovė kupiną kepurę ir nuėjo namo.

Daugiau nebetarnavo, svetimiems nebedirbo, bet įsigijo ūkį, įsitaisė namus, vedė žmoną ir laimingai gyveno, vaikų susilaukęs.

Tik buvo nuo tos dienos tokis baikštus, jog net dieną bijojo eiti miške per kryžkeles.

Kas jam buvo atsitikę, niekam nepasakojo visą gyvenimą; tik mirdamas papasakojo vaikams ir kaimynams, kokiu būdu praturtėjo ir

kaip vos buvo nepraradęs savo vėlės ir amžino išganymo...

II.

Vienas turtingas ūkininkas grįžo namo iš mugės ir vežėsi didelius pinigus. Buvo tai žiemą, kada anksti temsta, ir todel buvo jau visai tamsu, kai jam teko važiuoti šilainėmis.

Tik įvažiavo miško vidurin, kai iš visų pusių apstojo jį plėšikai. Vieni griebia arklį už pavadžių, antri mėto pirkinius, o treti jį patį tempia iš rogių.

Ėmė verkti ir prašyti žmogus, kad plėšikai imtų visa, ką tik jis turi, bet tik kad jį patį gyvą paleistų.

Tada vienas plėšikas, matyti, tasai, kuris buvo jų tarpe vyriausias, sako žmogui:

— Mes tave gyvą paleisime ir visa, ką vežiesi, tau paliksime, bet turi pažadėti ir raštu užrašyti mums tai, ko nežinai, kad pas tave namie yra.

Žmogus pagalvojo:

— Kas pas mane namie gali būti, ko aš nežinau, kad yra? Menkniekis gal kokis, ar parėdų žmona slaptai nuo manęs nusipirko. Bet

tai niekniekis palyginti su tuo, ką dabar vežuosi.

Taip pagalvojęs jau manė sutikti, kai kilo didžiausia vėtra, giria ėmė ūžti, viesulai į padanges sniegą ėmė kilnoti, jog ne tik žmogus, bet ir plėšikai nusigando.

Vienu matu sudundėjo, lyg šimtas raitelių būtų jojęs. Plėšikai išbėgiojo į visas šalis, kai prijojo ūkininko bernas samdininkas ir tarė:

— Dėde, tau tik ką sūnus gimė.

Suprato dabar žmogus, kad ne paprasti tai buvo plėšikai, bet velniai, kurie tokiu būdu norėjo gauti iš tėvo nekaltą vaiko vėlelę.

Padėkojo žmogus Dievui, kad jį išgelbėjo nuo sunkios nuodėmės, ir važiuoja. Pavažiavęs kiek, žiūri, kad berno nė pėdsakų neliko.

— Kur tu čia dingai, kad tavęs nematau? — sako žmogus. — Grįžk, greičiau namo, jei tave siuntė manęs pasitikti, ir pranešk, kad aš sveikas parvažiuoju.

Nusikvatojo kažkas, vėl pakilo viesulas, ėmė sukti sniego verpetus — ir viskas pranyko.

Tik buvo girdėti, kad kažkas, medžių viršūnėmis braškėdamas, nuritavo tolyn, lyg griausmas sugriaudė.

Suprato tada žmogus, kad ne berno tai būta, bet aitvaro, kuris mažo nekalto vaiko pasigailėjo.

Vijo arklį, kiek galėdamas, namo, o parvažiavęs rado berną miegantį. Nei niekas jį siuntė ūkininką pasitiktų, nei jis pats dasiprato: niekur iš namų nė žingsnio nebuvo padaręs.

O sūnus tikrai jam gimė prieš valandą.

Aitvaro keršias

I

jo vienas elgeta keliu. Priėjo girią. Girioje atsisėdo pakelėje atsilsėti. Mato, eina aukštas juodbruvis vyras, visai panašus į čigoną. Elgeta, kaip buvo pripratęs, ištiesė ranką ir ėmė išmaldauti.

— Ar nematai, kad aš nieko neturiu. Patsai jau antra diena nieko nesu valgęs! — sako čigonas.

Jis prisėdo šalia elgetos ir sako jam:

— Kiek matau, tavo terbos pilnos. Gal pavaišinsi mane.

Elgeta ėmė kalbėti, kad jis nieko neturįs. Žmonės šykštūs ir nieko jam neduodą.

— Kaip matau, ir tu irgi esi šykštus, jei nenori manęs pavaišinti. Juk aš galėtau jėgą panaudoti ir atimti visa, ką turi.

Elgeta baisiai nusigando ir ėmė šaukti ir rėkti.

— Nešūkalok, čia giria, ir niekas tavęs neišgirs. Bet aš tavęs neskriausiu, nes man nieko nereikia, — sako tasai juodbruvis vyras. — Tu manai, kad aš čigonas, o aš esu aitvaras.

Dar labiau nusigando elgeta ir ėmė jį žegnoti:

— Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Dvasios Šventos. Amen. Prapulk. prapulk, prapulk!

Bet aitvaras tik nusijuokė.

— Senas esi ir kvailas. Argi nesi girdėjęs, kad aš kryžiaus nebijau. Juk aš ne pikta dvasia, kuri žmonėms kenkia, — sako aitvaras. — Aš dažnai pagalbą teikiu žmonėms.

— Jei jau tokis geras esi, pagelbėtai ir man, — sako nusiraminęs elgeta: — matai, aš esu senas, vos kojas velku, o reikia elgetauti. Ką tau reiškia duoti man aukso vienas kitas riešku̇čias.

— Gerai, — sako aitvaras: — atkišk terbą — pripilsiu.

Elgeta atkišo, ir aitvaras jam pripylė gėroką galą auksinių pinigų.

— Gali išleisti, gali dovanoti, gali mėtyti, kiek nori — tavo maiše pinigų nemažės. Bet kas dieną turi šiek tiek išimti iš maišo ir išleisti. Kitaip nebeteksi nė to, kas dabar yra maiše.

Elgeta ėmė siekti visais šventais, savo siela, kad jis naudosis pinigais. Jis norįs gyventi, kaip ponas, ir kitiems padėti, nes patsai gerai žinąs, ką reiškia skurdas ir vargai.

— Gerai, — sako aitvaras: — aš, trims mėnesiams praslinkus, aplankysiu tave. Žiūrėk, kad mane gerai priimtai ir pavaišintai naujoje pirkioje.

Tai pasakęs, sušvilpė, pavirto viesulu ir, šūkaudamas, pranyko.

Senis parėjo namo ir paslėpė pinigus skuduruose, kuriais buvo užverstas kampas.

Ant rytojaus užsikėlęs, išsiėmė vieną auksinį pinigą, pavartė, pavartė ir vėl atgal padėjo: gaila jam buvo sunaudoti, pasaulin paleisti tokį gražų pinigą.

Ir vėl jis nuėjo išmaldautų ir grįžo tik vakarą. Grįžęs pavalgė sausos duonos su vandeniu ir tarė:

— Rytoj pradėsiu gyventi, kaip turtingam žmogui dera, — ir nuėjo gultų, patikrinęs anksčiau, kad maišas su pinigais tebėra ten, kur jį buvo padėjęs.

Ant rytojaus pasikartojo tas pat. Ir taip slinko diena po dienos, o elgeta vis gailėjosi pajudinti savo auksą.

Užėjo kitas elgeta ir sako jam:

— Aš mirštu, kojas man skauda ir visą kūną skauda, nebepajėgiu vaikščioti išmaldos. Gal man padėsi?

Senas elgeta ėmė siekti visais šventais, kad jis nieko neturįs. Net valgyti ir gerti ko neturįs...

— Gal turi juodai dienai kelis skatikus. Nupirk sau ir man duonos. Kai pasveiksiu, ir geri žmonės man padės, viską tau sugrąžinsiu.

Ėmė elgeta vėl savo siela siekti, kad jis niekados skatiko neturėjęs.

Senas elgeta, kuris prašė pagalbos, nusiėmė kepurę. Mato tada šeimininkas, kad tai ne elgeta, bet aitvaras.

— Ar atmeni, kokia aš tau sąlyga daviau auksą. Štai, kaip tu mane pavaišinai? Nejaugi išsekė visas auksas?

Senis čiupt už maišo: — minkšta. Atidengė, žiūri ne auksas, tik puvėsiai.

— Nemokėjai naudotis, tad ir nereikia tau turtų, — nusišypsojo aitvaras ir pranyko. Tik viesulas sustaugė, net pirkaitės duris išvertė.

Nebeteko elgeta turtų, kuriuos buvo jam suteikęs aitvaras.

Ir patsai buvo kaltas. Nereikia būti gobšiam.

II

Gyveno kaime gobšus ir apsukrus ūkininkas. Jis norėjo greitai pralobti ir todel ėmėsi apgaudinėti savo kaimynus. Prisipirko degtinės, alaus, visokių užkandžių ir ėmė gundyti sodžiaus bernus — ūkininkų sūnus ir darbininkus, kad vogtų javus ir jam neštų.

Bernams tas labai patiko, kadangi visuomet galėjo išgerti, pavalgyti, mergas pavaišinti ir dar skatiką gauti. Todel vogdavo ir iš klojimo, ir iš aruodo, kiek ir kur tik galėdami, ir maišais tempdavo apsukriam ūkininkui.

Kaimynai ūkininkai nieko apie tai nežinojo. Tik visi pastebėjo, kad jiems labai daugel, palyginti su kitais praeitaisiais metais, išsieikvojo javų ir, dar pavasariui neatėjus, jau visiems pritrūko duonos. Tik vienas apsukrus ūkininkas ne tik, kad javo pakankamai turėjo ir duonai ir gyvuliams šerti, bet dargi daug pardavė pirkliams.

Todel kaimynai, apie tai pakalbėję, klausia jį:

— Pasakyk, kaip galėjo atsitikti, kad tu žemės turi tiek, kiek ir kiekvienas mūsų, sėjai ir kluonuosna suėmei tiek, kiek ir kiekvienas mūsų, šeimyna tavo dar didesnė, negu ne vieno mūsų, o tau ne tik, kad užteko duonos, bet dar turėjai pirkliams parduoti.

— Ir pardavei tiek, — prisidėjo kitas: — kad mes mažiau prisikūlėm, negu tu pardavei.

— Aš nekaltas, kad man aitvaras javus neša. Todel vistiek, kiek aš parduosiu, mano aruodai vis bus pilni...

Ir parodė, nusivedęs, žmonėms, kad jo aruodai tikrai vėl pilni.

— Prisiviliokit aitvarą, tada ir jūs turėsite pakankamai duonos ir parduoti dar užteks.

— Bet kad mums visuomet užtekdavo duonos, o šiais metais neužteko, nors prikūlėm, kiek kasmet prikuldavom, ir suvalgėm, kiek kasmet suvalgydavom.

— Aš nežinau, gal aitvaras jūsų aruodus šluoja. Bet ką aš galiu padaryti. Juk negaliu aitvarui įsakyti, iš kurio aruodo jis turi javų pasisemti, kad man atneštų.

Nusiminė žmonės, išgirdę tai, ir ėmė keikti aitvarą.

Bet kaip jie nustebo, kai kiekvienas jų ant rytojaus pamatė, kad jų aruodai netušti. Kiek-

vieno aruode atsirado javo tiek, kad galėjo užtekti iki naujos duonos.

Tik gudrusis kaimynas išbėgo gatvėn, rėkdamas ir šaukdamas, kad kažkas jį šią naktį apvogęs, nes išnešęs iš jo svirno visą javą.

— Neaimanuok, — tramdė jį kaimynai: — juk tau aitvaras javus neša. Nūnai tušti tavo aruodai, o rytoj vėl bus kupini.

Ėmė gobšus ir apsukrus kaimynas vėl įkalbinėti bernus, kad jam pavogtų iš savo tėvų ir ūkininkų javų, ir vėl vaišino juos degtine, alumi ir užkandžiais.

Bernai pažadėjo ir norėjo ištesėti savo pažadą.

Nakčia visi ūkininkai išgirdo didžiausią riksmą gatvėje:

— Gelbėkite, vilkas plėšia!

Išbėgo žmonės iš namų ir mato, kad vieną ir kitą berną vilkas parvertęs ant žemės, o šalia jų guli javo maišai.

Žmonės puolė vilką, bet tasai žmogaus balsu nusikvatojo, viesulu pavirto, ir tik lapai sušlamėjo, medžiai suūžėjo — ir pranyko jis, kaip vėtra.

Žmonės suprato, kad tai aitvaro būta. Ėmė bernus klausinėti, kodel jie nakčia atsirado gatvėje, iš kur šitie javų maišai...

Nusigandę bernai visa papasakojo ir prisipažino.

Tada sužinojo žmonės, kokie aitvarai nešiojo jų apsukriam kaimynui javus, ir norėjo visi jau beeiti ir mušti jį, kai pamatė, kad iš jo namo lyg ugninė gyvatė per kraigą išlėkė, visą kaimą nušvietusi.

— Tikrai, aitvaras į jį lekioja! — nustebo žmonės.

Bet dar labiau nustebo, kai jų kaimynas, išbėgęs iš pirkios, ėmė ne savu balsu rėkti, kad aitvaras jam visus pinigus pavogęs.

— Na, brol, nepagausim gi mes aitvaro. Jis tau nešė ir kiti nešė; ir gerai, kad netekai to, ką negeru būdu buvai įgiję.

Bet dar labiau nustebo žmonės, kai kiekvienas jų ant rytojaus rado savo aruode dar ir pinigų krūvą.

Tada suprato visi, kad del melavimo aitvaras nubaudė apsukrų kaimyną ir už jų parduotus javus grąžino jiems iš apsukraus žmogaus atimtus pinigus...

III

Vieną ūkininką pavasario metu ištiko didelė nelaimė: sudegė jam trobos ir klėtis, kur buvo sukrautas jo visas turtas ir javai. Liko žmogus su visa šeimyna, kaip stovi: ir savo kampo

nebeteko ir neturėjo nei kuo apsidengti, nei ką valgyti. Kampą suteikė kuriam laikui kaimynai, apsidengti surado irgi kaimynai — vienas davė suplyšusius kailinius, antras sunešiotą švarką, trečias sulopytą žmonai suknelę — vis kaip nors savo kūną galėjo tam kartui pridengti. Bet valgydinti negi galėjo kaimynai ilgesnį laiką vargšą padegėlį su jo visa šeimyna, jei ir patys maža teturėjo.

Pasikinkė žmogus arklį paskolintan vežiman, paskolintais padargais — ir nuvažiavo kaimuosna rinktų maisto, kaipo padegėlis. Dabar retai atsitinka, bet seniau dažnai važinėdavo rankiodami, išmaldaudami įvairūs padegėliai ir pavargėliai. Taigi ir jo pasielgimas nieko nestebino, ir visi, kiek tik išgalėdavo, tiek ir duodavo. Tik nelaimė, kad buvo pavasaris, ir žmonės patys maža teturėjo, todel ne kiekvienas duodavo, o kuris ir duodavo, tai labai maža: saujelę vieno kito javo, mėsos kąsnelį, tokį, kad ir višta, jį prarijus, neužspringtų.

Taigi labai maža žmogus surinko, nors visus aplinkinius, artimesnius ir tolimesnius, kaimus apvažiavo. Grįžo vargšas padegėlis namo ir grįžadmas galvojo:

— Visą apylinkę apvažiavau, o ne surinkau nei šiai dienai. Bet gi reikia laukai sėti, reikia

iki naujos duonos maitintis! Ką gi aš dabar turiu bedaryti? Nors imk ir nusiskandink.

Kai jis taip galvojo, susimąstęs, išgirdo, kad kažkas užupakaly nusijuokė. Atsigręžė ir mato: jo vežime sėdi augalotas, stiprus juodbruvis čigonas ir valgo lašinius su duona.

Žmogus nustebo.

— Iš kur tu čia atsiradai pas mane ant vežimo? — klausia čigoną.

— Einu, žiūrau — važiuoja žmogus. Vežime skylėtas maišas, iš kurio byra grūdai. Šaukiau — neatsiliepia. Pavijau, užkišau maišą, žiūrau — iš kito lašiniai riogso. Neiškenčiau ir pavalgiau, — paaiškino čigonas ir nusijuokė.

— Tau gera juoktis. Bet kaip pasijuoks mano šeimyna? — sako žmogus.

— Ar esi tokis nuskurdėlis, jog lašinių gabalėlis gali turėti tavo šeimynai reikšmę?

— Šiuo metu tikrai esu didelis nuskurdėlis.

— Kas tau nesiseka? — klausia čigonas.

— Dievo bausmė, matai, mane ištiko: sudegė mano ūkis, išlikau su šeimyna, kaip stoviu. Važinėjau gerų žmonių malonės ieškotų, bet maža ką gavau: patys žmonės pavasario metu maža teturi.

Kadangi paprastas žmogus mėgsta papasakoti kitam apie savo nelaimę, pasiskųsti, taigi ir

vargšas padegėlis viską papasakojo čigonui. Bekalbėdamas privažiavo savo kaimo laukus.

Čigonas sako žmogui.

— Kaip matau, kluonas tau liko. Aš tau padėsiu atsigauti, bet viena sąlyga. Galėsi skolinti ir dalinti savo turtą, tik nedrįsk iš žmonių palūkanų imti.

Tai pasakęs, virto viesulu, tik sušvirkštė medžių šakose ir pranyko.

Suprato žmogus, kad jis aitvarą pavėžėjo, ir nusidžiaugė.

Parvažiavęs namo, toj liepė žmonai iškepti pautienės iš trijų kiaušinių ir nunešė kluonan.

Ant rytojaus rado dubenį, kupiną aukso.

Ir taip buvo kas vieną naktį.

Žmogus ir atsistatė, ir ūkį pataisė, o aitvaras jam pinigus krauna ir krauna.

Pagaliau visai praturtėjo, ir į jį, kaipo į turtuolį, ėmė kreiptis kiti, prašydami sušelpti, o jei nesušelpti, tai bent kuriam laikui paskolinti.

Žmogus vienam kitam paskolino. Paskui pagailo žmogui.

— Tiek skolinu, o kuri man iš to nauda. Visi ima nuošimčius, kodel aš vienas neturiu imti.

Ir kai atėjo skolinti pas jį, paėmė nuošimčius, iš anksto juos sau atsiskaitė.

Nuėjo, kaip visuomet, kluonan pažiūrėtų ant rytojaus, ką jam aitvaras atnešė, — ir nesurado nieko.

Kitą rytmetį — irgi nesurado nieko: liovėsi aitvaras jam turtus nešęs.

Trečią dieną ateina iš svirno žmona ir sako verkdama:

— Apvogė mus kažkas iki paskutinio grūdo: aruodai, kaip iššluoti.

Nuėjo žmogus svirnan, apžiūrėjo — niekur jokio pėdsako, kad vagis būtų įsilaužęs, o aruodai tušti.

Užlipo antlubėn — nei lašinių, nei skilandžių, nei dešrų.

Suprato žmogus, kad aitvaras jam keršija. Pasišaukė tada tą, iš kurio buvo paėmęs palūkanas, ir sako:

— Štai tau tavo palūkanos. Grąžink man tiek, kiek esi pasiskolinęs.

Ir atidavė žmogui, ką jam buvo sulaikęs.

Aitvaras nebekeršijo daugiau ūkininkui, bet ir nebelekiojo į jo kluoną ir turtų jam nebenešiojo niekados jau.

IV.

Aitvaras žmogui, kurį pamilsta, nešioja ne tik pinigus, bet ir javų grūdus. Kam aitvaras

nešioja javų grūdus, to aruodai visuomet pilni; jis gali kas vieną dieną parduoti iki paskutinio grūdo, bet ant rytojaus aruodai vėl bus kupini. Tas žmogus tik skolinti negali, nes jei paskolins ar padovanos nors vieną grūdą žmogui, kurio aitvaras neapkenčia, šis liausis nešiojęs.

Be to, aitvaras nemėgsta, jei jo suneštą turtą skolina už palūkanas.

Iš kur aitvaras ima pinigus — auksą ir sidabrą, nežinia, bet grūdus ima iš kitų žmonių aruodų, tų žmonių, kurie kokiu nors būdu jį įžeidžia.

Nelaimingas tasai žmogus, kurio aitvaras ima neapkęsti ir šluoti jam aruodus. Tada vienas išsigelbėjimas — susitaikinti su juo, bet tai reikia mokėti ir ne kiekvienam tai pasiseka. Galima gintis, bet irgi ne kekvienam pasiseka: reikia durys ir langai ir visi plyšiai paženklinti kryžiais Trijų Karalių dieną pašventinta kreida, o taip pat užkišti šermukšnio šakomis, arba kamščiais. Bet ir tada reikia būti atsargiam ir nemėginti jį pagauti ar jam keršyti, nes gali ištikti žmogų tikra nelaimė.

Vienam sodžiuje gyveno turtingas ūkininkas. Jis buvo turtingas iš tėvų protėvių, todel labai didžiavosi savo turtais ir vieną gražią dieną, truputį išsigėręs, gyrėsi, kad jis esąs turtingas iš Dievo malonės ir jam nereikią nei aitvaro,

nei kitos piktos dvasios pagalbos. Jis turtingesnis esąs už tuos visus, kuriems aitvaras padedąs.

Aitvaras, matyti, išgirdo tuos neatsargaus ūkininko žodžius ir įsižeidė, gal už tai, kad jį su pikta dvasia palygino, — ir ėmė šluoti jam aruodus.

Supyko žmogus, dasipratęs, kad aitvaras jam kenkia, ir sumanė pagauti jį ir atkeršyti.

Jis užkimšo visas skyles ir plyšius šermukšnio kamščiais ir paženklino juos šventinta kreida, padėdamas ant jų kryžius. Tik durų nepaženklino ir neužkimšo. Tai padaręs, patsai pasislėpė pasvirnėje, netoli durų, už šuns gurbos.

Kai aitvaras atlėkė, jis surado visas skyles užkamšytas, todel įėjo svirnan per duris. Žmogus tada prišoko prie durų, paženklino jas šventinta kreida kryžiumi ir užstatė jas šermukšnio šaka, o patsai vidun...

Narsus ir drąsus, matyti, buvo žmogus, jei net aitvaro nepasibijojo.

Bet aitvaras išlėkė per stogą ir išlėkdamas padegė jį. Užsidegė svirnas, o nuo jo užsiėmė ir suliepsnojo kiti trobesiai.

Ir liko žmogus, kaip stovėjo, nes nieko išgelbėti nesuspėjo.

Taigi su aitvaru reikia būti labai atsargiam.

V.

Gyveno ir antras iš senų laikų turtingas žmogus, kuris kažkokiu būdu buvo įžeidęs aitvarą. Ir aitvaras ėmė jam ne tik aruodus šluoti, bet ir kitą turtą nešti iš jo trobesių.

Mato žmogus — pražus visai. Kas daryti, patsai nežino.

Galvojo, galvojo ir sugalvojo: pripylė pilną aruodą kviečių, kitą pripylė rugių, ir ant kiekvieno aruodo pastatė pautienės dubenėlį, medaus ir saldaus pieno lėkštę.

Ateina ant rytojaus pažiūrėti, kas atsitiko jo javams: dubenėliai tušti, o javai nepajudinti.

Žmogus ir antrą dieną tą pat padarė, manydamas: geriau penėsiu, negu turto nustosiu.

Ateina ant rytojaus, o gi mato — vienas dubenėlis pripiltas aukso, antras — sidabro, trečias — varinių pinigų.

Tokiu būdu tas žmogus ne tik susitaikė su aitvaru, bet pripratino jį prie savo namų, ir aitvaras ilgai dar krovė jam turtus.

VI

Gyveno labai turtingas ūkininkas. Jis patsai nežinojo, kiek turi pinigų. Dažnai net girdavosi, kad mėgindavo, bet negalėdavo jų suskaityti.

Gyveno jis todel labai išdykaudamas, daugel gėrė pats ir kitus mėgdavo nugirdyti, daugel ir gardžiai valgė ir kitus mėgdavo pavaišinti.

Švaistėsi pinigais, kaip kažkokis išdidus ir turtingas ponas. O tai todel, kad jam aitvaras kas vieną naktį pinigus nešdavo.

Dažnai žmonės matė, kai aitvaras, lyg ugninis žaltys, lėkdavo iš miško sodžiun, tai iš sodžiaus miškan.

Spėdavo žmonės tada, kad aitvaras lekia to išdykėlio žmogaus daržinėn. Spėdavo ir pavydėdavo.

Bet ką bedarysi, kad kitam, o ne tau laimė, kad kitam, o ne tau sekasi.

Tarnavo pas tą ūkininką bernas. Jis pastebėjo, kad šeimininkė kas vieną vakarą kepa iš trijų kiaušinių stačiokę pautienę. Kepa moliniam dubinėly, ant pieno, ir nei pati valgo, nei kitiems duoda, tik šeimininkas paima ir kažkur išneša...

Ėmė bernas sekti šeimininką ir susekė, kad jis, kai sutemsta, neša pautienę daržinėn ir grįžta iš ten be dubinėlio.

Suprato tada bernas, kad tai aitvarui pavaišinti. O kad aitvaras šeimininkui pinigus neša, jis jau buvo girdėjęs iš kitų.

Vieną vakarą pasislėpė bernas daržinėje ir pamatė, kur stato šeimininkas pautienę. Kai tik

šis išėjo, bernas atsikėlė, paėmė pautienę, išvalgė ir pridergė dubinėlin.

Nakčia atlėkė aitvaras. Vietoje pautienės rado žmogaus pridergtą dubinėlį. Supyko aitvaras, tur būt, manydamas, kad ūkininkas panoro iš jo pasityčioti, o supykęs uždegė daržinę su visu geru, kas joje buvo.

Pusė sodžiaus supleškėjo nuo kilusio daržinėje gaisro.

Nuo to laiko liovėsi aitvaras nešiojęs ūkininkui pinigus, bet ir bernui tas nesibaigė geruoju. Matyti, aitvaras sužinojo, ar gal bernas kam pasigyrė, kieno buvo iškrėstas tas aitvarui juokas, ir berną rado rudenį raiste nuklamdytą.

VII.

Gyveno sodžiuje turtingas ūkininkas, kuris turėjo tik vienatūrį sūnų. Kai šis išaugo, tėvas surado jam turtingos giminės mergaitę ir liepė vesti. Reikia pasakyti, kad tas ūkininkas buvo labai šiurkštus, ir niekas jam nedrįso prieštarauti: nei žmona, nei sūnus, nei niekas kitas iš jo šeimynos — visi jo bijojo ir klausė, ar tai savas giminaitis, ar samdininkas, ar pagaliau paprastas kaimynas. Todel sūnus nedrįso prieštarauti ir vedė, ką jam tėvas paliepė. O kadangi mergaitė buvo jauna ir graži, tai vedęs ją pamilo ir džiaugėsi, kad turi tokią jauną ir gražią žmoną.

Bet ji buvo savo turtingų tėvų labai išlepinta, todel darbą dirbti tinginiavo, gailėjosi savo baltų rankelių, ir vyras dažnai, kai niekas nematydavo, atlikdavo už ją darbą, kurį šešiuras būdavo jai paliepia padirbti.

Be to, jaunamartė irgi buvo savo būdu šiurkšti ir dažnai užgaudavo žodžiu kitus, jaunesniuosius, o ypač darbininkus ir darbininkes. Kentė vienas, kentė kitas, ir pagaliau atėjo pas šeimininką bernas ir merga, kurie buvo visiems metams pasamdyti, ir sako:

— Nenoriva daugiau pas tave tarnauti: tavo marti mus kasdien piktais žodžiais kolioja ir visokiais būdais užgaulioja.

Sunku ūkininkui viduryje metų pasilikti be darbininkų, dar sunkiau kiti tokiu metu gauti. Todel ėmė atkalbinėti juodu ūkininkas ir žadėjo išbarti marčią, kad ji nesielgtų su jais šiurkščiai.

Darbininkai davėsi įkalbėti ir pasiliko.

Šešiuras tada pasišaukė savo jaunamartę ir sako jai:

— Būsi šiurkšti ir nesugyvenama su darbininkais, paliks jie mus tada viduryje metų...

— Tepalieka sau! Kas man darbo!

— Tada teks tau vienai visas darbas dirbti. Tuomet sužinosi, kaip reikia elgtis su samdininkais.

Marti kuriam laikui nurimo, bet, praslinkus darbymetei, vėl ėmė kolioti ir visokiais būdais užgaulioti samdininkus. Šie dar labiau supyko ir išėjo.

— Na, aš tau sakiau, kad teks tau jų sunkus darbas dirbti, — tarė jai šešiuras ir liepė eiti rugių maltų.

— Na, ir malsiu! — atsakė jaunamartė ir nuėjo kamaron, kur stovėjo girnos.

Malė, malė, nuvargo, nuilso, rankos jai pamielino, net girnų pasukti nebegali. Atsisėdo ir verkia.

Tuo metu ateina vyras ir klausia:

— Ko verki? Ar malti sunku?

— Rankų nebepakeliu! — nusiskundė verkdama. — Malu, malu — ir vis baigti negaliu.

— Tokia statinėlė nedidukė ir toji nepilna. Neverk, aš padėsiu tau malti.

Malė, malė abu iki vidunakties.

— Reikia pažiūrėti, ar daugel dar beliko malti, — sako vyras ir, dirstelėjęs statinėn, net suriko:

— Nagi, rodos daugiau, negu buvo, kai malti pradėjova!

— Matyti, nuilsai, žalius grūdus bemaldamas, todel tau taip ir atrodo.

Pamanė vyras, kad ji tiesą kalba, ir sako:

— Eiva gultų! Rytoj baigsiva malti...

Ant rytojaus moteriškė, kai tik šešiuras išėjo iš pirkios, pasėmė iš statinės rugių pintinę ir supylė kiaulėms lovin. Pasėmė kitą ir supylė kibiran karvėms.

Dieną atvažiavo pavargėlis, ir jam moteriškė pora pintinių įpylė maišan. Popiet važiavo per kaimą padegėlis — ir jam vėl dvi pintini įpylė maišan, — vis iš tos statinės, iš kurios reikėjo jai visi grūdai sumalti. Liko tik truputis dugne.

— Ar sumalei viską, kas buvo statinėje? — klausia vakarą šešiuras.

— Truputį liko, — atsakė marti.

— Na, tai eik ir baik, — liepia jai šypsodamasis šešiuras. — Parodyk, kad moki sunkiai dirbti, kaip samdininkė.

Nuėjo vėl į girnas jaunamartė. Ir vyras, neiškentęs, tuoj atėjo jai padėti.

Mala valandą vieną, kitą — ir vis dar grūdai nesibaigia.

— Pažiūrėk, ar daug dar beliko! — liepia vyras.

Priėjo jauna žmona, dirsterėjo ir nustebo.

— Dievuli, kas gi dabar čia darosi! — suplojo rankom nustebusi. — Grūdų daugiau, negu buvo, kai malti pradėjova!

Liovėsi malęs ir vyras. Priėjo prie statinės ir žiūri: apipilnė, o buvo tik truputis dugne.

— Kokis čia stebuklas darosi! — sušuko ir jisai. — Užkerėjo kas šiuos grūdus, ar ką?..

Išgirdus šiuos žodžius, ėmė verkti jauna žmona, nusiskųsdama:

— Matau, kad tavo tėvas raganius ir nori mane nuvaikščioti malimu. Geriau aš, vargšė, mesiu tave ir bėgsiu į motulę!..

— Kur tu bėgsi. Išėjai iš tėvo namų, tai esi motinai atriekta riekė.

— Tai geriau nusiskandinsiu, negu turiu nuolat ir nuolat malti.

— Neverk! Ryt pamatysiva, kas reikia daryti. O dabar eiva gultų!

Ant rytojaus nuėjo bernas į kunigą ir papasakojo, kas jiemdviem atsitiko.

Kunigas išklausęs sako:

— Uždek gramnyčinę žvakę ir, puodu ją apvožęs, nusinešk kamaron, kur stovi girnos. Kai imsi malti, atvožk žvakę, ir jei ten kažkas darosi su piktos dvasios pagalba, tai ir pamatysi.

Parėjęs namo, ūkininko sūnus padarė viską, ką jam kunigas buvo paliepęs: surado gramnyčinę žvakę, pasiėmė molinį puodą ir laukia vakaro.

O vakarą šešiuras vėl klausia marčią:

— Ar baigei malti iš statinės grūdus? Vakar sakei, kad maža beliko.

— Ne, negalėjau baigti. Rodos, buvo nedaug, o maliau, maliau, kol gaidžiai sugiedojo — ir nepabaigiau.

— Tinginė esi, ar jau tokia niekam tikusi, kad per du vakaru grūdų statinės nesumalei. Eik ir baik šį vakarą!

Marti pavalgė vakarienės ir nuėjo prie girnų, o kai šešiuras atsigulė, ir vyras atėjo padėti jai malti ir ateidamas atsinešė puodą, po kuriuo buvo pavožta gramnyčinė žvakė, ir pastatė jį ant lentelės arti girnų.

Kai ėmė jiedu malti, tuojau nuėmė puodą nuo žvakės — ir pamatė, kad ant statinės krašto tupi raudonas gaidys ir vemia iš gurklio grūdus. Įsiutęs negudrus žmogus, neturėdamas ko kito po ranka, drožė tam gaidžiui puodu. Gaidys, nė sparnais nesulapatavęs, krito statinėn, kaip negyvas. Jaunas vyrukas tuojau ištraukė jį iš statinės ir iš visų jėgų drožė į grindis, o grindys buvo — molinė asla. Kai tik gaidys palietė žemę, tuoj pateškėjo kibirkštėmis, o paskui, kaip ugninis žaltys, su griausmo trenksmu spruko per lubas, išnešdamas ir lubas ir stogą, ir padegdamas visus namus.

Sudegė namai ir visa, kas jame buvo. Šeimininkai vos patys spėjo išsigelbėti. Iš viso jų turto nė nuodėguliukų nebeliko.

Ir nuskurdo nuo tos dienos turtingas ūki-

ninkas ir viskas jam nesisekė, nes, matyti, dabar jam keršijo aitvaras, kurį ūkininko jaunas sūnus skaudžiai užgavo per savo kvailumą.

VIII.

Gyveno viename kaime senas ūkininkas. Nors žemės turėjo maža, bet gyveno jis be vargo, lengvai dirbo, gardžiai valgė ir net samdininkų turėjo — tris mergas.

Iš kur buvo jo turtai, niekas nežinojo, tik spėjo žmonės, kad jam aitvaras padeda.

Tas ūkininkas turėjo didelį raudoną gaidį, kuris ne su vištomis papečkėje, bet vienas tupėjo kamarėlėje, kur girnos stovėjo.

Kai, būdavo, tik gaidys sugieda, ūkininkė tuojau siųsdavo mergas rugių maltų, bet niekuomet neduodavo joms ugnies neštis kamarėlėn.

— Ten visur dulkių pilna. Nukris kur anglis — ir užsidegs pirkia, — kalbėdavo ūkininkė ir atimdavo iš jų skalą, kai jos norėdavo, eidamos kamaron, įžiebti ugnies.

Tai ir maldavo mergaitės patamsyje, iki ūkininkė pakviesdavo pusryčiautų.

Ir taip buvo diena iš dienos. Pavargo mergaitės, rankas joms skaudėjo, įkyrėjo tas malimas, o dargi ir miego visuomet norėdavo, nes ilgiau pamiegoti galėdavo tik šventomis dienomis.

Bemaldamos kalbasi vieną naktį mergaitės:

— Tai vis prakeiktasis gaidys kaltas. Kai tik jis užgieda, tuoj ir kelia mus šeimininkė. O jis taip anksti gieda. Ir galo jis negauna.

— Jeigu jis negauna galo, tai jam galą padarykime. Nusuksime jam sprandą ir įmesime rūsin. Šeimininkė pamanys, kad pats savaime padvėsė. Nors nekels tada mūsų taip anksti.

— Bet kur jį čia patamsyje surasi, — paabejojo viena.

— Kvaile tu, — atsakė jai draugė. — Bene pagausi gaidį, kada šviesu. O patamsyje sučiupsime, kad net nekvaktels.

Ir nuėjo ieškotų gaidžio. Tik mato, kad gaidys tupi ant statinės krašto, kurioje buvo rugiai.

— Mat, giltinė! Ir patamsyje rugius ryja! Ir čiupt gaidį, o kad jis nesuriktų, tuoj nusukė jam sprandą.

— Kur jis man dabar dėti? — klausia ji savo drauges. — Įmesiu rūsin.

Mat, po kamarėlės grindimis buvo rūsis, kurioje ūkininkas laikė bulves.

— Geriau įkimšk kur kampan. Tada šeimininkė pamanys, kad patsai įlindo ir užduso.

Mergina priėjo į kampą, kur stovėjo kubilai su užraugtais kopūstais žiemai, ir metė už jų į kampą nugalabintą gaidį.

Kai tik metė jį į kampą, tuojau iš ten šiuptelėjo kibirkštys, o paskui sugriaudė, sužaibavo — ir kažkas, kaip žaibas, kaip ugninis žaltys, spruko per lubas ir stogą. Taip atsitikus tuojau užsidegė pirkia. Gerai, kad buvo žiema: ant stogo buvo daug sniego — ir subėgę kaimynai užgesino gaisrą. Būtų visa sudegę.

Suprato tada kiekvienas, kam nusigandusios merginos papasakojo, kad tai buvo ne paprastas gaidys, bet aitvaras, kuris pas tą ūkininką gyveno, kaip savo namuose.

IX.

Gyveno kaime kampininkas, be vaikų, tik su žmona. Gyveno kaimo gale, kur turėjo nedidelę trobelę ir žemės sklypą.

Gyveno jiedu — vyras ir žmona — lengvai: maža dirbo, gardžiai valgė, švariai apsitaisiusiu vaikščiojo.

Turėjo vieną karvę, bet ji duodavo pieno tiek, kiek kiti negaudavo, keturias melždami.

— Iš kur tu gavai tokią karvę? — stebėdavosi žmonės. — Tešmuo, kaip kibiras, vos panešti gali.

— Dievas davė, — atsakydavo kampininkas.

Be to, jis laikė ir pora ar trejeta kiaulių. Ir jos buvo visuomet riebios, kaip penimės, ir žiemą ir vasarą.

— Ką tu darai, kad tavo kiaulės tokios riebios? — klausdavo kampininko žmoną ūkininkės kaimynės.

— Peniu, tai ir riebios. Penėkite gerai, ir jūsų bus tokios pačios.

— Tai tau ir kampininku! — pavydėdavo žmonės. — Gyvena, kaip ponu: nei pavargsta, nei pailsta, kaip mes, o turi daugiau, negu kitas pusvalakininkas.

— Gyventume ir mes visi gerai, jei mums padėtų aitvaras, kaip jam.

Kalbėti kalbėdavo kaimynai, bet ir kalbėdami savo kalbomis netikėdavo.

Javų kampininkas sėdavo maža, rugių varsneles, miežių pusę varsnelių ir — viskas.

— Vai, ar neteks tau badauti, dar ir pavasario nesulaukus? — pasityčiodavo vienas kitas ūkininkas, matydamas apsėtus kampininko plotus.

— Bene mudviem daugel reikia, — ramiai atsakydavo kampininkas. — Duos Dievulis, užderės rugeliai — ir užteks duonos man ir žmonai.

— Ne Dievas, bet aitvaras priaugins tau rugių, — ne vienas po nosimi sumurmėdavo, bet

ir pykdamas ir pavydėdamas savo kalba netikėdavo.

Ateina, būdavo, vasaros darbymetė. Žmonės nuo ryto iki vakaro prakaituoja laukuose, ir kaitrios saulės svilinami ir karštų vėjų apipučiami — rankų už darbų nepraskiria, o kampininkas triūsinėja apie savo daržą, kapstosi eželėse. O kai saulė ima kaitinti, žiūrėk, snaudžia abu sau, kur paunksnę vietelę suradę.

— Palauk, ateis žiema, teks duonos paprašinėti. Tada priminsime tau, kaip gera vasarą tinginiauti, — pyko, visa tai matydami, ūkininkai.

Bet ateidavo žiema ir praslinkdavo, praeidavo ir sunkus pavasaris, o kampininkas į nieką nesikreipdavo, pašalpos ieškodamas. O dar atbulai atsitikdavo: ne vienas ėjo pas jį pasiskolintų iki naujų rugių duonai grūdų. Ir jų pas kampininką visada susirasdavo.

Taip gyveno laimingai kampininkas ilgus metus. Žmonės pavydėdavo ir pavydėti nustodavo, piktai kalbėdavo apie jį, kiti vėl girdavo.

— Ką gi, daug jiemdviem be šeimos reikia. O gi negeria, nerūko, tai ir maža jiem užtenka, — kalbėjo vieni.

— Negeria dabar, bet prisigers verdančios dervos anam pasauly, — piktai šaipėsi kiti.

Bet atėjo metas, kai kampininkas paseno ir net to mažo darbo, kurį anksčiau patsai vienas dirbo, dirbti nebegalėjo. Nors nedaug buvo javų, bet susirgęs nei iškulti, nei suvėtyti, nei svirnan sunešti nebegalėjo.

Nuėjo tada pas neturtingiausius kaimynus, kurie dažnai iš jo skolindavosi javo, ir prašo:

— Nesveikas esu ir kulti nebepajėgiu. Ateikite ir padėkite man. Pinigų neturiu, užmokėti neužmokėsiu, bet javais atsilyginsiu.

Atėjo prašytieji žmonės, ir, kaip bematant, per vieną rytą iškūlė jam visus rugius.

— Pamatysime, kas tau beliks, kai tu mums atsilyginsi, — nusijuokė kaimynai.

— Dievas duos, kaip nors atsilyginsiu, — sako jiems kampininkas. — Ryt dieną išvėtysiu, o vakarą atėję sunešite man svirnelin. Tada ir atsilyginsime.

Atėjo rytojaus vakarą žmonės — mato, kampe nedidelė krūvelė javo. Ėmė semti maišais ir nešioti svirnan. Nešiojo, nešiojo, visą vakarą dirbo, prakaitavo, du aruodu pripylė — o rugių krūvelė kluone nė nesumažėjo.

— Kokis čia galas! Stebuklas ar kerai? Nešam, nešam grūdus — ir paginos jiems nėra! — stebisi žmonės.

— Na, ką, vyručiai, — kalba jiems senas kampininkas; — nuvargote? Manau, kad nū-

dienai pakaks, kitą vakarą baigsite nešioję. O dabar paimkite maišus ir neškitės namo, kiek kuris gali pakelti.

Prisipylė žmonės maišus ir nusinešė namo, kiek kuris galėjo pakelti.

— Čia nepaprasti rugiai, o kerėti. Gal tokių rugių ne tik žmogui nevalia valgyti, bet ir gyvuliui sušerti nedera, — kalbėjo žmonės.

Pasikalbėję nutarė eiti į kunigą ir jam viską papasakoti, jei dar taip pat pasikartos ir kitą vakarą.

Kai atėjo kitas vakaras, pasiėmė žmonės dar didesnius maišus ir nuėjo rugių neštų.

Vėl nešė visą vakarą, bet krūva nemažėjo. Pripylė vėl du aruodu, o rugių vis dar kluono kampe buvo tiek pat.

Vėl atėjo kampininkas ir sako:

— Jau visai tamsu, o ugnies degti neverta, nes galima kluoną sudeginti. Rodos, liko nebedaug, rytoj baigsime. O dabar semkitės rugių, vyručiai, ir neškite, kiek kuris gali pakelti.

— Gerai, bet tu mums pasakyk, kokiu būdu iš rugių varsnelės tu gavai keturis aruodus, kai mes tiek iš pusės valako negauname.

— Dievulis davė brandžius rugelius. O vėl, kokie ten mano aruodai! Tai ne gaspadoriški aruodai, kurių kiekviename pusė kluono sutelpa.

Prisisėmė vyrai vėl maišus, kiek tik kuris galėjo išnešti iš kluono. Namo jau nenešė, bet ritino.

Ant rytojaus nuėjo visi į kunigą ir papasakojo jam, kas atsitiko.

— Mes manom, dvasiškas tėveli, kad kampininkui aitvaras nakčia neša rugius. Ar tik nebus nuodėmė aitvaro rugiais naudotis?

Kunigas juos išbarė, kad jie tiki aitvarais ir negerai mano apie Dievo dovanas — šventąją duonelę, ir liepė jiems eiti namo.

— Na, jei dvasiškas tėvelis mano, kad blogo čia nėra, tai ir mes manysim, kad tikrai nėra.

Bet kai jie taip kalbėjosi su kunigu, juos išgirdo senas zakristijonas, kuris, jiems iš kunigo išėjus, ir sako:

— Štai, aš duosiu jums gramnyčinę žvakę. Kai eisite nešti rugių, pasiimkite ją su savim, ir kai tik šeimininkas išeis, uždekite ją — ir pamatysite aitvarą.

— Kaip pamatysime, jei kunigas sako, kad aitvaras — tai tik mūsų prasimanymas? — Jokių aitvarų nesą.

— Kunigas — mokytas žmogus, o argi mokyti tokiuose dalykuose ką nusimano.

Trečią vakarą žmonės padarė, kaip jiems senas zakristijonas patarė. Kai tik uždegė žvakę, pamatė, kad kampe už krūvos stovi juodas

ožys ir vemia rugius. Žmonės puolė jį su spragilais ir ėmė vanoti jam šonus.

Subliovė ožys, suriko nesavu balsu, puolė ant žemės ir patriško kibirkštėmis, net žmones apsvilino. Atšoko žmonės šalin, o čia — mato — jau stogas liepsnoja. Vos spėjo iš kluono išbėgti.

Sudegė kluonas su visu javu ir šienu, kurie ten buvo sukrauti.

Nualo kampininkas — ir senatvėje teko jam elgetauti, nes aitvaras javo daugiau nebenešiojo jam.

Aitvaro juokai

I.

monės skundžiasi ir dejuoja, kad mūsų kraštas neturtingas, ir čia bloga gyventi, jokių uždarbių nėra, skundžiasi ir važiuoja už jūrių laimės ieškotų, o, štai, randasi svetimose šalyse tokių, kurie mūsų išpeikton žemelėn atvažiuoja uždarbiautų ir čia suranda sau laimės.

Vienam tokiam atvažiavusiam štai kas atsitiko, ne dabar, bet ir neperseniai. Nežinia, kas jis buvo — prancūzas,

vokietis, ar gal net anglas, tik ne mūsų žmogus ir ne mūsų tikėjimo. Jis nemokėjo iš pradžių net susikalbėti su žmonėmis, bet, kurį laiką pas mus pagyvenęs, pramoko lietuviškai. Tiesą pasakius, kalbėjo, kaip gudas vyžas pynė, bet vis tik žmonės jį suprasdavo.

Pasijuokia kitas, kuris negudresnis ir nemandagesnis, net akysna nusikvatoja, bet vis delto susikalba.

Štai šitas atėjūnas, ilgiau pas mus pagyvenęs, sumanė mišku prekiauti. Nupirko iš valdžios, kuri visuomet svetimiems gera, bet ne saviesiems, vietos gyventojams, didelį girios plotą, pasisamdė žmonių — vienus medžiams kirsti, kitus šakoms skabinėti, rąstams piauti...

Ruduo buvo giedrus, šiltas, žmonės, lengvai nuėmę nuo laukų vasarojų, džiaugėsi, kad atsirado uždarbio, ir nesibrangindami samdėsi miškan.

Ir atėjūnas buvo patenkintas. Manė, iškirsiąs visą nupirktą girios plotą, apdorosiąs, o kai susnigs ir atsiras geras rogių kelias, suvešiąs į upę ir, pavasariui atėjus, surišiąs rąstus sieliais ir svetimon šalin nuplukdysiąs.

Tik vieną dieną nueina miškan, o ten nėra nė vieno žmogaus. Bėga supykęs atėjūnas kaiman ir klausia:

— Kodel, vyrai, šiandien nėjote miškan? Ar atlyginimu nepatenkinti?

— Ką ten žmogus būsi nepatenkintas? — kalba jam sodiečiai. — Gerai, kad nors tokio uždarbio atsirado. Vis skatiką susigraibai. Darbas, tiesa, sunkus, bet diena neperilga. Nuvargsti ir vėl atsilsi.

— Tai kodel namie be darbo sėdite? Kodel neinate miškan?

— Šiandien negalima dirbti, šiandien didelė mūsų šventė! — aiškina jam sodiečiai.

— Kokia šventė? — nesupranta atėjūnas. — Juk šiandien ne sekmadienis.

— Šiandien švento Mikalojaus. Šią dieną mūsų tėvai ir protėviai visados šventė, ir mes turime švęsti.

— Tinginiai esate, todel ir švenčių jums atsirado daugybė, — tarė atėjūnas ir iš piktumo net nusispiovė.

— Tebūsime sau tinginiai, bet šiandien vistiek nedirbsime.

Pakrapštė atėjūnas pakaušį, nusigręžė ir nuėjo piktas namo.

— Tokia giedri diena, šilta ir veltui žūna! — ėjo atėjūnas, murmėdamas sau po nosimi.

Praslinko vėl kuris metas, ir vėl žmonės nenuėjo miškan. Vėl supykęs atėjūnas bėga sodžiun ir klausia žmones:

— Kodėl nūnai neinate miškan? Ar vėl jums šventa?

— Taigi, — sako žmonės: — kad šiandien vėl didelė šventė.

— Vėl to jūsų Mikalojaus? — šypsodamasis klausia toliau atėjūnas.

— Ne, švento Mikalojaus buvo jau, — sako jam žmonės. — Nūnai švento Morkaus, kuris po pragarą bastosi. Jo dieną negalima dirbti, ypač dar girioje, kur tiek piktų dvasių yra. Užleis velniais supykęs — gyvi neišliksime.

— Kokie dar jūs tamsūs žmonės esate! — subarė atėjūnas. — Tikite velniais ir piktomis dvasiomis. Jų visai juk nėra.

— Kalbėk, sveikas! — netiki žmonės. — Negi tu protingesnis už kunigą.

— Todel gyvenate vargingai, kad esate dar labai tamsūs ir lengvatikiai.

— Ką bedarysime! Gyvenam, kaip kad mūsų tėvai gyveno. Tik karnų nebelupam ir vyžų jau nebepinam: klumpes, mat, avime.

— Ar dar daug yra tų šventųjų, kurių dienomis nedirbsite? — klausia vėl atėjūnas.

— Tiek, kiek yra ir pas jus! — sako jam žmonės.

— Mes neturime jokių šventųjų, kurių dienomis negalėtume darbo dirbti, — sako atėjū-

nas. — Mes švenčiame sekmadienius ir daugiau nieko.

Praslinko kuris laikas, ir vėl žmonės nenuėjo girion, o diena buvo giedri, nors ne tiek šilta, kaip anksčiau. Atėjūnas bijo, kad gali pradėti lyti ir lyti ištisas dienas, o tada nebaigs žmonės iki šalčių miško kirtę.

Bėga todel jis kaiman vėl, keikdamasis ir tinginiais, dykaduoniais žmones pravardžiuodamas.

— Kodel nūnai, tokią gražią dieną, vėl namie sėdite? Ar gal vėl kokia šventė?

— Taigi, kad nūnai visų didžiausia šventė: Visų Šventųjų diena!

— Tai jau šiais metais daugiau nebebus švenčių? — nusidžiaugęs klausia atėjūnas.

— Nebebus, — sako žmonės. — Kai Visų Šventųjų atšvęsime, daugiau nebebus.

— Žiūrėkite, vyrai. Tebūna paskutinė jums šventė! O ne, tai aš supyksiu ir eisiu kitur darbininkų ieškotų.

— Gerai, — užtikrino jį žmonės: — daugiau šiais metais nebešvęsime.

Bet kuriam laikui praslinkus atėjo patys į atėjūną ir sako:

—Manyk, kaip sau nori, ponuli, bet mums ir šiandien nepritinka eiti miškan.

— Kodel? Ar vėl kokia šventė atsirado? Visų Šventųjų diena juk praslinko, ir sakėte, kad daugiau nebebus.

— Taigi, kad pamiršome šventą Martyną

— Kaip sau norite, vyrai, — sako rimtai atėjūnas: — bet aš daugiau nebenoriu švenčių žinoti. Čia, man žmonės sakė, netoli gudai gyveną. Jie tiek dažnai nešvenčia. Aš važiuoju ir samdaus juos visam darbui, jei šiandien neisite miškan. Nenorėjau su jumis susipykti, bet kad jau labai daug turite šventųjų!..

Ką žmonėms bedaryti! Nenorėtų jie šventam Martynui nusidėti, bet nesinorėtų ir uždarbio nustoti. Jie žino, kad su atėjūnu juokai menki: pasakė ir ištvers. O čia valstybiniai mokesčiai ant sprando.

Patūpčiojo, pakrapštė pakaušius, pasitarė ir sako atėjūnui:

— Kad taip pyksti ir net grasai mums, ką bedarysim. Eisim ir kirsime. Bet jei šventas Martynas supyks, tekeršija tau: turi sau bėdą prisiimti.

— Gerai, gerai! — sako atėjūnas. — Man nebaisus ir visas maišas Martynų.

Pasiėmė žmonės kirvius ir nuėjo miškan. Žiūri, kad sėdi kažkas ant kelmo ten, kur jie turėjo kirsti: žmogus ne žmogus, meška ne meška.

Ėmė sniguliuoti. Stovi žmonės ir nežino, nei kas bemanyti, nei kas bedaryti.

— Iš kur čia galėjo atsirasti meška, jei nei mūsų tėvai, nei tėvų tėvai nepamena, kad čia mešką būtų matę!.. — abejoja vienas.

— Ne kas kitas ten sėdi, tik šventas Martynas! — sako antras.

— Galimas daiktas, kad jis! — pritarė kiti. — Matai, nenori, kad šiandien dirbtume.

O tuo metu ir atėjūnas privažiavo.

— Na, ko vyrai stovite, ko darbo nesiimate? — klausia jisai žmones.

— Matai, ponuli, šventas Martynas sėdi ant kelmo, ir mes bijome į jį prieiti. Vargu, ar jis šiandien leis mums medžius kirsti.

— Kur jūsų tas šventasis Martynas? — klausia atėjūnas, lipdamas iš vežimo. — Aš jam parodysiu, kaip žmonėms darbas trukdyti.

— Štai sėdi ant kelmelio, — sako žmonės, rodydami jam mešką.

Ar ji buvo pavargusi, ar gal sočiai priėdusi ir dabar besnausdama virškino sočius pietus, jog nei susirinkusių žmonių minią pastebėjo, nei jų kalbas girdėjo.

Atėjūnas, išlipęs iš vežimo, pasiėmė rankon lazdą, pasismagino ir sako:

— Pamatysite, kaip aš jūsų šventą Martyną

sukulsiu už tokius juokus, jog atsinorės juokauti!

Atėjūnas manė, kad tai vyriškis, meška persirengęs, juokus krečia. Todel jis patylomis priėjo mešką ir, pakėlęs lazdą, sušuko:

— Vai, šventasai Martynai! Kai paragausi mano lazdos, atsinorės tau žmones kvailinti. Ji tau ir danguje atsirugs.

Ir drožė meškai lazda per nugarą.

Meška piktai niaukterėjo, atsigręžė, pagriebė atėjūną glėbin ir ėmė mankyti...

— Vyručiai, gelbėkite! — tik spėjo sušukti atėjūnas.

Pamatę, kad tai tikrai meška, žmonės pakėlė didžiausią riksmą ir šoko gelbėtų atėjūną su kirviais, su peikenomis, su pielomis, kas ką turėjo rankoje.

Meška, rodos, dabar tik pamačiusi tokią žmonių daugybę, nusigando, paleido atėjūną iš savo glėbio ir ėmė dumti miškan.

Kai meška paleido atėjūną, jis nudribo šalia kelmelio, kaip maišas. Žmonės jį pakėlė, pasodino ant kelmelio ir mato, kad nesužeistas atrodo, tik nusigandęs ir išbalęs, kaip sniegas.

Jaunesni nusivijo mešką... Bet netoli vijo, nes meška tuoj pavirto viesulu, kuris ėmė sukti ir rauti didžiausius medžius — egles, pušeles...

Nusigando bernai, atbėgo atgalio net užduse ir pasakoja, kas atsitiko.

— Ne kas kitas, kaip tik aitvaras atėjūnui tokį juoką iškrėtė, — paaiškino vienas senelis. — Seniau aitvaras ne tokius dar juokus krėsdavo...

Pasėdėjo kiek atėjūnas, atsikvėpė, žadą atgavo. O tada žmonės jį klausia:

— Na, kaip gi, ponuli? Kirsim šiandien medžius, ar ne?

Atėjūnas sėdi, akis išvertęs, ir sunkiai sunkiai kvėpuoja. O paskui atsikėlė, lazda pasiremdamas, ir sako:

— Žinote, vyrai! Nekirsime šiandien ir eisime namo. Geriau nekiršinsime švento Martyno, jei jau jis tokis piktas. Kai paėmė mane glėbin, maniau, gyvas neišliksiu.

Nusišypsojo visi, bet niekas atėjūnui tiesos nepasakė.

— Kaip dabar čia bus? — klausia jį žmonės. — Mat juk iš namų išsirengėm, tiek kelio padarėm, laiko sugaišom, ir dabar turi mums pražūti visos dienos uždarbis.

— Geriau aš jum sumokėsiu už šią dieną, tik neerzinkite švento Martyno! — ginasi atėjūnas. — Per jus man jau kliuvo ir dar gali kliūti.

Nusišypsojo žmonės, matydami, kaip bai-

siai išgąsdintas atėjūnas. Palingavo galvas ir sako:

— Tai tiesa! Šventas Martynas rūstus ir kerštingas. Jis negreitai užmiršta, kai jį kas įžeidžia. Ar tik jis dar nepastos tau kelio, kai tu vienas važiuosi namo.

Atėjūnas dar labiau nusigando, išgirdęs tokias kalbas. Pabalo visas, paskui pamėlynavo ir sako žmonėms:

— Žinote ką, vyrai? Aš nenoriu nei labiau dar nusidėti šventam Martynui, nei su juo dar kartą susitikti. Lydėkite visi, kiek jūsų čia yra, mane namo!

Sėdo atėjūnas vežiman ir važiuoja žingsniu, o su juo eina žmonės — vieni iš šonų, kiti iš užpakalio. Atėjūnas dairosi į visas šalis ir vis prašo žmones, kad jie laikytųsi arčiau jo vežimo.

Privažiavo sodžių. Mato, eina iš kaimo želmenin teliukas. Atėjūnas pabalo, kaip drobė, ir sulaikė arklį.

— Ko ponas vėl nusigandai? — klausia jį žmonės.

— Vai, vai, ar ten tik ne švento Martyno brolis eina! — sako atėjūnas drebėdamas. — Gal ir jis mane nori bausti, kad aš jo brolį įžeidžiau.

Žmonės nusijuokė ir paaiškino atėjūnui, kad tai ūkininko telias, želmenin išleistas.

Atėjūnas nurimo. Bet kai privažiavo namus, kur buvo apsistojęs, jis vėl klausia:

— Pasakykite man, vyrai, ką aš dabar turiu daryti, kad susitaikytau su šventu Martynu? Juk kitaip aš visuomet bijosiu miškan važiuoti. O juk aš turiu prižiūrėti darbą, kurian visą savo skatiką įdėjau.

— Eik, tamista, į kunigą, — sako jam žmonės. — Jis tau pasakys, kokiu būdu galima susitaikyti su šventu Martynu.

Atėjūnas paklausė žmonių, nuvažiavo tiesiog į kunigą ir papasakojo jam savo nuotykį.

Nustebo ir kunigas, nes nebuvo girdėjęs, kad mūsų miškuose kas nors būtų mešką matęs.

Nors nemanė, kad šventas Martynas būtų galėjęs čia kuo būti kaltas, o greičiau žmonės atėjūnui juokus iškirtę, bet visgi patarė užpirkti mišias.

Atėjūnas užpirko ir nusiramino. Net ėmė girtis, kad jau visai susitaikė su šventu Martynu.

— Tai buvo ne šventas Martynas, bet aitvaras, — paaiškino jam žmonės.

— Kokis aitvaras? Kas per aitvaras? — klausia atėjūnas, net išsižiojęs.

Papasakojo jam žmonės, ką žinojo, apie aitvarą.

— Pasakos! — sušuko atėjūnas. — Tai jūsų tamsumas! Jokių aitvarų nebuvo ir nėra.

— Nekalbėk taip, — perspėjo jį žmonės. — Kad netektų tau dar labiau nukentėti. Aitvaras greitai įsižeidžia ir moka keršyti.

Pagalvojo atėjūnas, pamąstė ir sako:

— Keista jūsų šalis! Tikrai, čia nežinia, kuo galima tikėti, kuo ne. Bet visgi čia gera gyventi...

II

Vienas turtingas ūkininkas, apeidamas savo pievas, kurios buvo paežerėje, pastebėjo pamiškėje išdegintą pleikę. Ar buvo kas jam pasakęs, ar iš tėvų buvo girdėjęs, kad pieva taip išdega ten, kur aitvaras mėgsta vakarais ilsėtis. Todel nutarė surasti aitvarą ir paprašyti, kad jis jam turtus nešiotų.

Gražų tylų vasaros vakarą jis nuėjo ton vieton ir mato, kad sėdi pamiškėje čigonas.

— Aitvaras ar paprastas čigonas vagilius? — mano žmogus ir nežino, ar prieiti jam ir užkalbinti jį, ar ne?

Galvojo, galvojo, pagaliau ir mano:

— Jei tai čigonas vagilius, ką jis man gali padaryti? Juk su savim aš nieko neturiu. O jei aitvaras, tai jį juk aš ir norėjau surasti.

Taip pamanęs, priėjo ir klausia:

— Ko čia sėdi vienas pamiškėje?

— Sėsk ir tu, — sako jam čigonas: — tada sėdėsiva dviese.

— Ne aitvaras! — pamanė žmogus, bet visgi priėjo, atsisėdo ir klausia:

— Iš kur tu čia atsiradai vienui vienas? Rodos, niekur pas mus čigonų nebuvo matyti! Tik pievą man volioji.

— Aš ne čigonas, bet aitvaras.

Nusigando žmogus, pašoko iš vietos ir nežino, bėgti jam ar pasilikti.

Aitvaras nusijuokė ir sako:

— Juk mane norėjai pamatyti, tai ko dabar nusigandai? Aš žmonėms pikta nedarau. Sėskis!

Atsisėdo vėl žmogus, patylėjo kiek, bet greitai atsikvėpė, įsidrąsino ir ėmė pasakoti, kad jis vargstąs, kad skatiko susigriebti negalįs, kad sunku jam gyventi. Kiek žodžių tarė, tai vis netiesą.

— Tai ko gi tu iš manęs nori? Neisiu gi aš tau bernauti, kad už tave artau, akėtau ir pievas šienautau.

— Taip, — sako žmogus: — bet aš girdėjau, kad tu, kam nori, tam turtų prikrauni. Jau aš tau nepasigailėtau nei pautienės, nei medaus, nei saldaus pieno. O žmonės kalba, kad tu visa tai mėgsti.

— Tu tokis, kaip sakei, vargšas ir tiek tave sunieke graužia, kad geriau patsai visa suvalgyk, ar savo nelaimingai šeimai suvalgydink, o aš apsieisiu.

— Tai tu man nenori padėti? — klausia žmogus. — Ar gal mūsų seneliai netiesą apie tave buvo kalbėję? Nors saujelę man aukso vargo dienai duotai.

— Gerai, — sako aitvaras, — duok šen kepurę!

Atstatė žmogus kepurę, ir aitvaras jam kaupiną ją pripylė.

— Ar užteks? — klausia aitvaras.

— Kiek tu man čia davei! Kelias saujeles. Verta man buvo del tiekos prašyti!

— Štai kokis tu gobšus! — sako aitvaras. — Kitas tavo vietoje dėkote dėkotų, jeigu tiek iš manęs būtų gavęs.

— Man pievos daugiau sugadinai, negu čia man davei, — įsidrąsinęs kalba žmogus.

— Gerai, — sako aitvaras: — duokš sterblę, dar žiubtersiu.

Atkišo žmogus sterblę — ir aitvaras prižėrė jam pilną strelbę.

— Dar truputį duotai, — sako vis nepatenkintas gobšuolis: — matai, dar kišeniuosna galėtau paimti.

— Gerai, — sako aitvaras: — atstatyk ir kišenius.

Žmogus vieną kišenių atstatė — ir aitvaras pribėrė jam aukso, atstatė kitą kišenių — pribėrė ir kitą.

Gavęs tiek aukso, gobšuolis pamiršo ir padėkoti ir atsisveikinti, bet risčiomis per mišką nudūmė namo. Eidamas vis galvojo:

— Kad tik nesusitiktau su kuo nors. O tai gali pamatyti, kiek aukso nešu, ir dar apiplėšti.

Parbėgo namo užudaržiais, užutvarčiais, ir tiesiog kamaron.

Išpylė iš sterblės nešinį tiesiog ant lovos, žiūri — ogi puvėsiai paprasti. Kimšt ranką vienan, kitan kišeniun — ogi mėšlas. Griebė kepurę, verčia — ogi supuvę, sukirmiję krembliai.

Nusikeikė žmogus, taip apgautas. Bet patsai buvo kaltas. Kad būtų pasitenkinęs tuo, ką jam buvo davęs iš pradžios aitvaras, būtų dar labiau praturtėjęs, negu buvo.

III.

Ėjo keliu du ūkininku ir beeidamu kalbėjosi apie savo skurdą ir vargus.

Vienas ir sako:

— Ech, kad žmogui pasisektų privilioti ait-

varą. Nors senatvėje pagyventau, kaip kad kiti žmonės gyvena.

— Taigi, — sako kitas. — Lekioja dabar laukais, medžių viršūnėmis. Pasisuktų jis man po ranka dabar!..

— Na, tai ką padarytai?

— Griebtau už plaukų ir neišleistau, kol pažadėtų turtų.

— Griebk! — sušuko aukštas juodbruvis vyras, čia pat atsiradęs. — Aš čia.

Pamatė ūkininkai ir pažino, kad tai aitvaras, bet tiek nusigando, jog bėgte bėgo vienas vienon pusėn, kitas kiton.

Nusikvatojo aitvaras, šūkterėjo, pavirto viesulu ir nulėkė medžių viršūnėmis.

Taip ir nepasinaudojo ūkininkai susitikimu su aitvaru.

O galėjo pasinaudoti ir praturtėti.

Taip jau visados atsitinka, kad vienaip žmogus svajoja pasielgti ir visai kitaip pasielgia, kai atsitinka proga.

IV.

Ganė du piemenuku avis. Abu buvo vargdieniu našlaičiu, abu buvo samdininku.

Avys sau vaikščioja, o abu piemenuku sėdi, šnekučiuojasi ir seka vienas antram pasakas.

Pasakoja apie vieną, apie kitą dalyką, ir ima kalbėtis apie aitvarą.

— Tai, kad taip susitiktuva su aitvaru! Ne turėtuva reikalo tada tarnauti.

— Pašauk, gal atsilieps ir pripils mum pilnas kepures aukso, — sako kitas.

Pirmasis atsistojo ir ėmė šaukti:

— Aitvare! Aitvare!

Vos tik jis šūkterėjo — ir šalia atsirado augalotas vyras.

— Ko norita? — klausia piemenuku.

Tiedu nusigando, pabalo ir žodžio negali ištarti. Pagaliau vienas prabilo:

— Suvarinėk mum avis...

Nusikvatojo aitvaras, pavirto viesulu, susukė verpetus ir pranyko.

Nesugebėjo piemenuku pasinaudoti savo laime.

Aitvaras — meilės globėjas

I.

yveno kaime neturtingas ūkininkas, kuris turėjo labai gražią dukterį. Jis buvo tiek neturtingas, jog dukteriai nei sukrauti kraičio, nei gyvulių tiems, kurie norėjo pirštis, pažadėti negalėjo.

Vieni piršliai atvažiuodavo ir, nesusitarę del kraičio, išvažiuodavo, kiti piršliai atvažiuodavo ir taipogi, nieko nepešę, išvažiuodavo.

— Reikės tau, dukrele, sena merga pasilikti! — aimanavo motina. — Kas tave, bekraitę, panorės vesti!

Pagaliau atvažiavo piršliuosna senas našlys. Jis labai nepatiko mergaitei, bet buvo turtingas ūkininkas ir kraičio nereikalavo.

— Man nereikia kraičio, tik gražaus veidelio ir geros širdelės, kad pamotė mano našlaičių vaikų nepanorėtų skriausti.

Mergaitė nenorėjo už jo tekėti, bet motina, nors širdį jai gėlė dukters ašaros, įkalbinėjo ją, kaip įmanydama.

— Ką gi, dukrele, padarysi! Šiandien del gražaus veidelio niekas beturtės vesti nenori. Ačiū Dievuliui Aukščiausiam, kad atsirado geras žmogus, kuris kraičio nereikalauja. Nors pagyvensi žmoniškai.

Nenorėjo duktė motinos klausyti, bet išbarė ją tėvas ir verste privertė sutikti.

Kai piršliai išvažiavo, pasiėmė mergaitė skalbinius ir nuėjo į ežerą velėti. Ne tiek ji velėja, kiek gailiai verkia ir liūdnas liūdnas daineles dainuoja.

— Ko, mergužėle, liūdi, kodel graudžiai dainuoji, kaip gegulė gūdžiai kukuoji? — išgirdo ji balsą. — Tavęs beklausant net man širdį sugėlė.

Pakėlė mergaitė galvą, pažvelgė ton pusėn, iš kur ją balsas prakalbino ir mato: stovi, į medį atsirėmęs, gražus jaunas bernelis ir klausosi josios dainų.

O aplinkui tyla, net medžių lapai nekugžda, net viršūnėlės nešlama, nelinguoja.

— Kaip aš galiu neliūdėti, jei aš, vargdienėlė, visam amželiui skirta vargti, jaunos jaunystėlės nustoti.

Bernas priėjo arčiau ir ėmė klausinėti, kas ji per viena, kurio tėvo duktė esanti, kur gyvenanti?

— Man tiek patikai, mergele, tiek savo liūdnomis dainelėmis širdį sužavėjai, jog aš panorau padėti tau vargelį išvargti, kad tu linksmesnė būtai, taip gūdžiai dainelių nedainuotai, ir kad per tavo skaistus veidelius neberiedėtų daugiau gailios ašarėlės...

Mergelei irgi patiko jaunas puikus bernelis, o dar labiau pataikė širdin jo švelnus, užuojautos kupinas, balsas. Todel papasakojo merguželė jam savo vargą nelaimę nuo mažų dienų iki nelaimingų seno našlio piršlybų.

— Neaimanuok, mergele, — sako jai bernas: — turėsi ir kraičiui susidėti ir parėdams nusipirkti, ir neteks tau už nemylimo tekėti, bet už jauno, kuris tavo širdžiai patiks, jei paklausysi mano žodžių. Kai pareisi namo, iškepki iš trijų kiaušinių pautienės dubinėlį ir palik jį naktin kluone ant grandimo, o ant rytojaus anksti ateik pažiūrėti, kas atsitiko: ką ten surasi, tai tavo.

Tai pasakęs nusigręžė ir pranyko girioje. O kai jis dingo, sušlamėjo medžiai, suūžėjo giria, sujudo...

Mergelė, namo parėjusi, paėmė tris kiaušinius, sumušė dubinėlin ir kepa.

— Kam, dukrele, kepi pautienėlę? — klausia motina. — Ar tiek jos tau pasinogo?

Papasakojo duktė motinai, kas ją ištiko, skalbinius bevelėjant, ką jai patarė nepažįstamas, nežinomas bernelis.

Nudžiugo motina, josios pasakojimą išgirdusi, ir nudžiugusi tarė:

— Tavo laimė, jaunoji dukrele, tavo laimė, viešnele! Ne kas kitas su tavim kalbėjo, ne kas kitas tau turtus žadėjo, tik patsai aitvaras. O aitvaro turtai žmonėms rankon eina.

Iškepė pautienės dubinėlį, kitą pripylė saldaus pieno, nunešė kluonan, pastatė ant grandimo, dugneliais pridengusios, ir paliko.

Ant rytojaus ankstų rytą abi užsikėlė ir nubėgo pažiūrėti, kas atsitiko.

Surado vienam dubinėly, kur buvo pautienė, auksinių ir sidabrinių pinigų, kitam, kur buvo saldus pienas, — gintaro, karolių, šilkinių kaspinų ir aukso žiedų.

Nudžiugusios pasiėmė visa ir parsinešė namo.

Tėvas per pietus sako:

— Šiandien nakčia žmonės matė, kai aitvaras į kluonus lėkė. Kas tasai laimingasis, kurį aitvaras pamėgo.

Papasakojo žmona vyrui visa, ką žinojo, kas šį rytą atsitiko, ir parodė turtus.

Nudžiugo ir vyras, o kai kitą naktį vėl rado aitvaro turtus, kluone padėtus, grąžino našliui piršlybų išlaidas ir leisti už jo dukterį atsisakė.

Greitu laiku tas ūkininkas tiek praturtėjo, jog savo ūkiu, savo turtais toli pagarsėjo ir už turtingo, jauno ir gražaus bernelio dukterį nudavė.

O kai nudavė dukterį, aitvaras liovėsi turtus nešiojęs, bet jų žmogui ir nebereikėjo daugiau...

II.

Nors visi vienodai dirba, visi vienodai turi žemės, bet nevisi kaime vienodai gyvena. Vieniems sekasi, kitiems ne, vieniems javai dera, kitiems ne, vienų gyvulių veisiasi, kitų ne.

— Tai jau žmogaus tokia laimė. Taip yra, kaip Dievulis lėmė gimimo dienoje! — kalba paprastai žmonės ir pavydi tam, kuris turi geresnę laimę.

Bet ne vienas Dievas turtus nulemia. Būna ir kitaip dar, tik tada turtas nevisuomet išeina į gerą.

Buvo tokis kaimas, kur žmonės, rodos, vienodai sunkiai dirbo, vienodai žemės turėjo, bet vienas jų buvo labai turtingas ir gyveno, kaip kažkokis ponas, o visi jo kaimynai iš skurdo išbristi negalėjo.

Kaimynai turėjo po vieną arklį, ir tie jų arkliai vos kojas vilko, nes buvo darbo nuvaryti, o šeimininkai nevisuomet ir pašerti juos kuo turėjo, ypač žiemos pabaigoje. Jų gi turtingasis kaimynas laikė ketvertą, ir visi buvo riebūs, kaip penimiai meiteliai.

Kaimynai turėjo po vieną, po dvi karvi — ir tos pieno duodavo tik tiek, jog mažiesiems vaikams neužtekdavo, o turtingasis ūkininkas laikė jų keliolika, ir visos buvo įšertos, gerai nupenėtos, o tešmenys jų kaip maišai, vos apžergti eidamos galėjo. Pieno buvo tiek, jog patys gerdavo ir valgydavo, visa draugė gerdavo ir valgydavo — ir dar svetimiems pardavinėdavo.

Kaimynai gyveno senose pakrypusiose lūšnose, o jų kiti trobesiai — kluonai, tvartai, svirnai — buvo paramstyti, žemėn sudribę, o turtingo ūkininko pirkia buvo erdvi, didelė ir graži, kaip stiklinė. Visi kiti trobesiai buvo naujai atstatyti, patogūs, stiprūs.

— Jau kad žmogui Dievas lėmė laimę, nesusilyginsi su juo, nors dieną ir naktį dirbtai, rankų nenuleisdamas! — su pavydu galvojo kiekvienas, į jo ūkį pasižiūrėdamas.

Turtingas ūkininkas turėjo tik vieną sūnų, kurį labai lepino. Augo pas tėvus vienatūris, kaip ponaitis, ne tik, kad sunkaus darbo nedirbdavo, dar jam kiti tarnaudavo, kaip kažkokiam valdovui.

Ir patsai turtingasis ūkininkas, kai praturtėjo, darbu nesivargino, darbymetės metu laukan nėjo, vis daugiau apie namus triūsė. Jei ir nueidavo laukuosna, tai tik pažiūrėtų, kaip jo samdininkai dirba.

Gyveno pas tą ūkininką jauna mergaitė samdininkė. Ji buvo labai darbšti ir linksma, todel visų buvo mylima. Ne tik buvo ji darbšti ir linksma, bet kur tik eidavo, tai vis dainuodavo, ką pamatydavo, meiliai užkalbindavo. Be to, ji buvo dar labai graži: jos veidas lyg pienas su krauju maišytas.

Pamilo ją turtingo ūkininko sūnus, o pamiląs sako savo tėvui ir motinai:

— Patiko man mūsų mergaitė samdininkė, ir aš ją pamilau. Leiskita man ją vesti.

Tėvas su motina nė klausyti apie tai nenorėjo, nes jie buvo turtingi, garsūs savo turtais,

o mergaitė, nors ir darbšti, bet nuskurdusių kampininkų duktė.

Ne apie tokią marčią svajojo, ne tokios savo sūnui žmonos norėjo tėvai.

Pagalvojęs, su žmona pasitaręs, nutarė tėvas tą mergaitę samdininkę iš savo namų atstatyti, o sūnui surasti tokią mergą, kad ji būtų turtingų tėvų duktė ir garsios giminės.

Bet kai tėvas su motina tarėsi, sūnus visa girdėjo ir todel pasakė tėvam:

— Jei atstatydinsita tą, kurią aš pamilau, ir versita mane kitą paimti, aš geriau nebegyvensiu: eisiu ir nusiskandinsiu ežere.

Nusigando tėvas, nusiminė motina, išgirdusiu tokius sūnaus žodžius, ir ilgai galvojo, ką turi bedaryti.

Pagaliau, pagalvojęs, tėvas pasišaukė sūnų ir sako:

— Gerai. Jeigu jau tu tiek pamilai šitą driskę, jog net skandintis nori, aš sutinku, kad tu ją vestai. Bet anksčiau turi su ja sumalti ragaišiams tuos grūdus, kurie yra kamaroje ties girnom statinėje. Kai sumalsita, tada pagalvosiva apie vestuves.

Sūnus labai nudžiugo ir ėmė tėvui ir motinai dėkoti, rankas jiem bučiuoti.

— Padėkosi paskui. Tik žinok, kad, jei per dvi savaiti nesumalsita, reiškia, abu tinginiu

esata, ir todel man turi pažadėti, kad apie vestuves nebeužsiminsi ir skandintis neisi.

Sūnus pagalvojo ir, pamanęs, kad statinę rugių per du vakaru sumalsiąs, pažadėjo taip padaryti, kaip jo tėvas norėjo.

Ant rytojaus po piet nuėjo sūnus su savo mylimąja mergele maltų. Iš pradžios lengvai malėsi grūdai, nes buvo gerai išdžiūvę, ar gal girnos buvo aštrios, bet juo toliau, juo sunkiau buvo malti.

— Ar grūdai atsileido, ar gal girnos atšipusios, kad taip sunkiai malasi, — sako bernas.

— Ar negeriau rytdienai atidėti: aš išdžiovinsiu grūdus, o tu girnas atkalsi.

— Ė, baigsiva šiandien — neverta atidėlioti! — atsakė jai bernas. — Nūnai pavargsiva ir baigsiva savo nelaimę.

Malė, malė — jau ir aušti ėmė, jau ir motina atėjo pusryčių valgytų šaukti, o jiedu vis dar malti nepabaigia.

— Reikia pažiūrėti, ar daug beliko malti, — pasiįdomavo bernas. — Manau, kad tik žiupsnelis.

Įkišo ranką statinėn ir net suriko nustebęs: statinė kaip buvo apipilnė, tokia ir pasiliko.

— Nejaugi mudu tiek maža sumalėva, jog net pastebėti negalima, kad būtuva malusiu!

Priėjo ir mergelė. Ji, pažarsčiusi grūdus, ėmė raminti savo mylimą bernelį:

— Tai todel, kad grūdai buvo visai šlapi. Išdžiovinsiu juos pečiuje, ir rytoj bematant juos sumalsiva.

Taip nusiraminusiu nuėjo jiedu pusryčiautų. Bepusryčiaujant tėvas paklausė:

— Ar sumalėta grūdus?

— Ne, pasiliko dar. Šiandien baigsiva, — atsakė jam sūnus.

— Baikita, baikita! — nusišypsojo tėvas. — Tik bemaldamas neužmirški, ką man esi pažadėjęs!

Kai baigėsi kūrentis pečius, mergelė jį gražiai iššlavė, atnešė bernelio padedama grūdus, kur buvo statinėje, ir supylė juos pečiun džiūti.

— Tik, mergele, paskui išsijosi gražiai, kad molelių ir angliukų grūduose nepasiliktų, o tai bus negardūs tavo vestuvėse ragaišiai, — nusišypsojo, kalbėdama tai, motina. — Praleisi pirma per rėtį, o paskui per tankinį sietą.

Iki vakaro merga džiovino grūdus, paskui prasijojo, kaip buvo jai šeimininkė sakiusi, ir vėl supylė statinėn.

Dieną bernas iškalė girnas, kad lengvai ir plonai jos maltų.

Atėjo vakaras. Suvalgiusiu vakarienę nuėjo ūkininko sūnus su savo mergele vėl grūdų

maltų. Iš pradžių malėsi lengvai, paskui vėl buvo sunku, jog vos dviese galėjo girnas bepasukti.

— Vėl grūdai atsileido, — prabilo bernas, šluostydamas rankove prakaituotą kaktą. — Bet, manau, visai nedaug beliko.

— Ir aš taip manau, berneli, — atsakė jam merga: — saulei dar nenusileidus pradėjova malti, o dabar, štai, jau pirmi gaidžiai sugiedojo.

Bernas priėjo statinę, kimštelėjo jon ranką ir net suriko nesavu balsu:

— Stebuklai! Kiek buvo statinėje grūdų, tiek jų ir tebėra!

Priėjo ir merga pažiūrėtų. Tikrai — statinė buvo tik apipilnė, kai malti ėmė, o dabar pilnutukė, lygiai su briaunomis.

— Čia kažkas negera, — sako jam mergelė. — Matyt, tavo tėvai raganiai, ir jie užkerėjo rugius, kad mudu jų niekados nesumaltuva. Tik veltui, berneli, vargstava.

— Kokie jie raganiai! — sušuko bernas, — kad bažnyčion vaikščioja ir išpažintin vaikštinėja ir kas vieną rytą ir vakarą, keldamiesi ir guldami, poteriauja!

— Tu geriau žinai, kas jiedu yra, — atsakė jam merga. — Bet jei nė vienas jų nėra raganius, tai įprašė raganių, kad jis šituos rugius užkerėtų.

Bernas dar norėjo mėginti malti, bet merga atkalbėjo.

— Tik veltui vargsiva. Eiva atsilsėtų, o gal ryt per dieną ką nors sugalvosiva.

Visą naktį negalėjo bernas užmigti: vis galvojo, vis mąstė, kaip galėjo atsitikti, kad malamų grūdų nemažėjo.

Anksti rytą nuėjo bernas pas seną žmogų, kurį visi manė esantį raganiumi, ir ėmė jį prašyti:

— Pasakyk man, seneli, ar mano tėvas neprašė užkerėti grūdų, kuriuos man liepė malti?

— Ne, vaikeli, neprašė. Aš ir kerėti nemoku. Kai jaunesnis buvau, melavau pasigirdamas, kad moku, o iš tikrųjų — niekados nebūriau ir nemokėjau burti. Dabar ne tos mano dienos, kad meluotau: mirti rengiuosi.

— Negaliu sugalvoti, kas tiems grūdams atsitiko. Malava, malava, ir jų vis daugiau statinėje!

— Papasakok man viską, gal tuomet mudu ką nors ir sugalvosiva.

Bernas papasakojo seneliui viską: ką jis buvo kalbėjęs su tėvais del noro vesti samdininkę mergelę, kokį tėvas jam davė uždavinį, kokį pažadą liepė jam duoti, kaip jiedu su mergele malė grūdus, ir jų vis daugiau buvo statinėje.

Senukas išklausė, ką jam bernas papasakojo, ir sako:

— Jau aš seniai spėjau, kad tavo tėvui aitvaras grūdus nešioja. O ką man dabar papasakojai, tai aš neabejoju, kad tai aitvaro darbas.

— Kas gi man bedaryti, kad aitvaras nebekenktų?

— Nelengvas, berneli, darbas aitvaru nusikratyti! Sunku jis prisivilioti, bet dar sunkiau laimingai nusikratyti. Didelis gresia pavojus!

— Aš nieko nepasibijosiu, nieko nepasibaidysiu, tik pasakyk, kokiu būdu galima juo nusikratyti.

Senelis pagalvojo, pamąstė ir sako bernui:

— Eidamas maltų pasiimk molinį puodą ir gramnyčių žvakę. Žvakę uždegsi ir apvoši ją puodu, paskui pastatysi ją ten, kur malsi. Kai tik bemaldamas pastebėsi, kad jau mali šlapius grūdus, tuoj atvoši puodą — ir pamatysi aitvarą. Jei pamatysi raudoną gaidį, stverk jį tuojau, o nustvėręs išrauk jam iš uodegos didžiausią ir gražiausią plunksną: tada galėsi jį paleisti, ir nieko jis tau nepadarys. Ką panorėsi, tada iš jo išgausi. Jis viską padarys, kad tik plunksną atgautų. Bet jei nenutversi jo, jis tuoj pavirs ugniniu žalčiu ir, sprukdamas iš kamaros, išneš lubas ir padegs visą namą.

Nusidžiaugė bernas, išgirdęs šiuos žodžius, padėkojo seniui ir sako:

— Tepamatysiu tik jį! Jau iš mano nagų nebeištruks!

Kaip senis patarė, taip ir padarė bernas. Kai tik, vakarą maldamas, pasisėmė iš statinės šlapių grūdų, tuojau nustojo malęs, įstrigo akimi į statinę ir liepė mergelei atvožti žvakę.

Kai tik ši atvožė, mato — sėdi raudonas gaidys ant statinės krašto, o iš gerklės jam byra, tartum upelis, grūdai.

Vienu akimirksniu nustvėrė bernas gaidį už gerklės, išrovė jam iš uodegos didžiausią ir gražiausią plunksną ir trenkė jį į grindis.

Kai tik gaidys palietė aslą, tuojau pavirto jaunu, augalotu vyru.

— Ir piktas gi tu. Taip trenkei mane, jog vos gyvas likau, — prabilo jisai, pasikeldamas nuo grindų.

Nusigando ūkininko sūnus, nusigando ir jo mylima mergelė, išvydusi tokį stipruolį. Jau benorėjo jiedu surikti, pagalbos šaukti, bet apsivertėlis tuojau juodu nuramino.

— Nebijokita manęs! Aš esu aitvaras ir niekados žmonėms pikta nedarau be reikalo. Ir jum nepadarysiu pikta, dargi padėsiu, jei tik

atiduosi geruoju man plunksną, kurią esi pagrobęs.

— Sumalk mum rugius, kurių mudu sumalti negaliva! — paprašė jį merga.

Aitvaras nusijuokė ir sako:

— Sumalti rugiai man nieko nereiškia. Bet kadangi judu varu pagriebėta mano plunksną, aš galėsiu patenkinti tik vieną jūsų norą. Prašykite naudingesnio sau dalyko, o rugius dabar sumalsita ir patys.

— Ji pati nežino, ką kalba, — sako atsigavęs bernas. — Atleisk jai, aitvare. Juk patsai gerai žinai, kad moteriško ilgas plaukas, bet trumpas protas. Tu man nekeršysi, kad aš tave skaudžiai užgavau?

— Nekeršysiu! — pažadėjo aitvaras.

— Tėvui nebenešiosi javo?

— Nebenešiosiu. Kur kartą būnu užgautas, ten nebesilankau, — atsakė aitvaras.

— Taigi. Dabar tėvas supyks ir nebenorės vestuvių kelti, o mudu su mergina pinigų neturiva.

Ir papasakojo bernas aitvarui visa, kas jam buvo atsitikę.

— Gerai, — sako aitvaras, išklausęs jo pasakojimą: — aš jum padėsiu. Ryt vakarą iš-

kepsita pautienės iš trijų kiaušinių ir pastatysita ant aruodo svirne, kad po darbo galėtau pasistiprinti. Savo mergelės kraitį rasi aruode. Užteks jo jum ir jūsų vaikams be vargo gyventi.

Bernas atidavė aitvarui plunksną, ir tasai išėjo ramiai iš kamaros — ir daugiau jo bernas nebematė.

Jam išėjus tarė bernas:

— Kokiam galui turiva šlapius grūdus malti. Eiva gultų, o ryt juos padžiovinsi. Aitvaras nebeneš daugiau, ir, manau, ryt baigsiva.

Ir nuėjo gultų.

Ant rytojau pusryčiaujant klausia tėvas sūnų:

— Ar sumalėta grūdus?

— Ne, — atsakė sūnus: — nesuspėjova, bet šiandien vakarą, manau, baigsiva.

— Baikita, baikita! — paragino tėvas, šypsodamasis. — Tik neužmiršk, ką man esi pažadėjęs.

— Aš neužmiršiu, bet ir tu, tėveli, neužmiršk, ką man esi pažadėjęs!

— Kai tu atliksi pavestą tau darbą, ir aš atliksiu, ką esu jum pažadėjęs, — vėl nusišypsojo tėvas.

Jis tikėjosi, kad sūnus nebaigs malęs grūdų, kurių statinėje nemažėjo. Kas atsitiko kamaroje aitvarui, jis dar nežinojo.

Tą dieną mergelė išdžiovino grūdus, iškepė pautienę iš trijų kiaušinių ir nusinešė kamaron.

— Kam tu, mergele, kepi pautienę? — klausia ją šeimininkė.

— Vakar jūsų sūnus labai nuvargo bemaldamas ir nusiskundė, kad valgyti panoro. Jam pasinogėjo pautienės.

Šeimininkė patikėjo ir daugiau nebeklausinėjo.

Ant rytojaus, pusryčiaudamas, tėvas vėl paklausė sūnų:

— Ar sumalėta grūdus?

— Sumalėva, tėveli! — atsakė sūnus.

— Kaip tai sumalėta? — nusistebėjo tėvas. — Negali būti.

— Iki paskutinio grūdelio. Jei netiki, tai nueik ir pažiūrėk!

Tėvas, labai susirūpinęs, atsikėlė ir nuėjo kamaron. Su juo nuėjo ir sūnus.

Pamatęs, kad tikrai nė vieno grūdelio nebeliko statinėje, nusiminė ir ėmė klausinėti sūnų,

kaip tai galėjo atsitikti. Sūnus apsimetė nieko nežinąs.

— Kas čia nuostabaus, kad du žmogu per tris vakarus sumalė grūdų statinę?

— Kvailas esi! — sušuko tėvas. — Pasibaigė mūsų laimė, ir dabar turėsi vesti kitą, kuri tau gerą kraitį atneštų.

— O kur tavo pažadas, tėveli? — paklausė sūnus.

— Gerai, aš ištesėsiu, ką žadėjau, bet iš manęs negausi nė vieno skatiko. Nori vestuves kelti, tai užsidirbk pinigų, jei tavo merga jų neturi.

— Kad žinotai, tėveli, mano merga turtingesnė, negu mes. Ji vakar atgabeno savo kraitį į mus.

Nusijuokė tėvas, nes žinojo, kokius mergos tėvu turėjo sukrovusiu turtus.

— Gal būt visas blusas iš namų atsinešė? — nusijuokė tėvas.

Sūnus paėmė tėvą už rankų, nuvedė svirnan ir parodė aruodą, auksinių pinigų kupiną.

Nustebo tėvas, supratęs, kad tai aitvaras jauniem patarnavo, todel nebesipriešino jųdviejų norui ir iškėlė tokias vestuves, jog ilgai aplin-

kiniai žmonės minėjo, kaip jie ten gėrė, valgė, šoko ir dainavo.

Ir aš ten buvau, saldų midų gėriau. Nors per smakrą ir varvėjo, bet burnon nė lašas nepateko.

Aitvaro meilė

I.

Vienkiemy gyveno ūkininkas, kuris turėjo gražią, suaugusią dukterį. Ji buvo tokia graži, jog kitos panašios aplinkui nebuvo nei tarp ponų dukterų, nei tarp kaimo mergaičių. Daugel gražių ir negražių, turtingų ir neturtingų bernelių piršosi jai, bet ji už nieko tekėti nenorėjo, nors kaikurie pasipiršusiųjų tėvam labai patikdavo. Veltui prikalbinėdavo dukterį, kad už vieno pasipiršusių tekėtų, bet duktė nė klausyti nenorėjo. Tėvas ją ir barė, ir

grasė net mušti, bet ji buvo atkakli užsispyrėlė — ir priversti jos neprivertė nei tėvas, nei motina.

Ūkininkas buvo neturtingas, be tos dukters turėjo dar daug vaikų. Pirkutė buvo maža, ankšta, todel suaugusi duktė vaikštinėdavo miegoti svirnan ir vasarą, ir rudenį, ir net žiemą, kai nedideli buvo šalčiai.

Vieną vasarą gulėjo ūkininkas pirkioje nakčia ir galvojo apie savo vargus nelaimes. Tik mato — staiga sušvito visas kiemas.

Nusigando ūkininkas, tai pamatęs, manydamas, kad kažkas užsidegė kieme, ir šoko iš lovos.

Kol jis išbėgo iš pirkios kieman, viskas vėl buvo, kaip kad visuomet. Niekur gaisro nesimatė. Apėjo visus trobesius — kluoną, tvartus, trobas — viskas ramu, tylu. Tik, eidamas pro svirną, išgirdo, kad duktė su kažkuo lyg kalbasi. Pabeldė į duris ir paklausė:

— Su kuo ten, dukrele, kalbi?

— Meldžiuosi, — atsakė duktė, durų neatidarydama. — Su kuo aš tokiu vėlu metu čia kalbėsiu.

Tėvas patikėjo ir, manydamas, kad jam pasivaideno šviesa, nuėjo pirkion, atsigulė ir užmigo.

Gulėjo kitą vakarą — ir vėl ilgai užmigti

negalėjo, ir vėl pastebėjo, kad lyg žaibas sužaibavo. Vėl nusigando žmogus ir išbėgo kieman, apsidairė, — ir vėl niekur nieko nepamatė: dangus giedras, visur tylu ir ramu, net šunys ir tie niekur nė nesuloja. Vėl pamanė žmogus, kad jam pasivaideno, ir jau norėjo eiti pirkion, kai išgirdo, kad duktė su kažkuo kalbasi svirne. Priėjo, pabeldė į duris ir klausia, su kuo ji kalbasi.

— Su kuo aš vėlią naktį kalbėsiu čia, tėveli! Meldžiuosi, viena svirne begulėdama.

Tėvas vėl patikėjo ir nuėjo pirkion. Atsigulęs ėmė galvoti ir dasiprato, kad kažkuriam kaimynui aitvaras pinigus nešioja.

Nutarė kitą naktį negulti, bet stebėti, kieno kluonan aitvaras atlėksiąs.

Kaip nutarė, taip ir padarė. Iš vakaro dar pasislėpė daržinėje ir laukia. Jau buvo po pusiaunakčio, kai vėl sušvito dangus, ir lyg ugninė juosta ar gyvatė, žaibo greitumu, perskriedė dangų ir pranyko ties jo svirnu.

— Aha, tai į mano dukterį aitvaras lekioja! — dasiprotėjo ūkininkas. — Vadinas, ji su aitvaru šnekėjo, kai aš vakar ir užvakar buvau išgirdęs ją besikalbančią.

Priėjo svirno duris tyliai ir ėmė klausyti. Girdi, kalbasi duktė su kažkuo, ir girdi, kad atsiliepia vyriškio balsas.

Stovi ūkininkas ir nežino, kas bedaryti.

— Būtinai turiu jį pagauti, — mano sau ūkininkas: — bet kaip pagausiu, negaliu sugalvoti.

Kai jis, taip galvodamas, stovėjo už durų, vėl sužaibavo, ir ūkininkas pamatė, kad nuo jo svirno nuskrido žaibo greitumu ugninė juosta ir pranyko kažkur už girių. Svirne viskas nutilo, ir kalbų nebebuvo girdėti.

Tyliai, dukters nekeldamas, grįžo ūkininkas pirkion ir iki ryto galvojo, kokiu būdu jis galėtų pagauti aitvarą.

Ant rytojaus anksti, dar nesutemus, nuėjo svirnan ir pasislėpė tuščiam aruode — ir laukia. Belaukdamas nusiėmė rožančių nuo kaklo ir kalba poterius kuštomis.

Sutemo, žmonės pavakarieniavo ir nuėjo gultų. Ir duktė atėjo, pasitaisė patalą ir atsigulė.

Patį vidurnaktį sudundėjo kieme — lyg raitas šuoliu prie svirno durų būtų prijojęs. Atsivėrė durys — ir įėjo jaunas, gražus bernas ir įėjęs sako:

— Ko ten, seni, slapstaisi aruode. Geriau išlysk, pasikalbėsiva.

Nusigando duktė, nusigando ir ūkininkas, šiuos žodžius išgirdęs. Bet nieko nepadarysi: turėjo iš aruodo išlysti.

— Kas tu esi per vienas, ir kodel čia lankaisi tokiu metu? — klausia jį ūkininkas.

— Tu patsai gerai žinai, kas aš esu, jei čia pasislėpęs buvai, o lankausi čia todel, kad esu tavo dukterį pamilęs ir noriu ją vesti.

— Kaip aš galiu tau savo vaiką atiduoti, jei tu esi ne kas kitas, tik vienas piktųjų dvasių.

Nusijuokė jaunuolis ir nusijuokęs klausia:

— O kas gi tau sakė, kad aš esu vienas piktųjų dvasių? Gal tu žinai, kam aš esu pikta padaręs?

Ūkininkas tikrai nebuvo girdėjęs, kad aitvaras būtų kam pikta padaręs ar negerą juoką iškrėtęs, bet vis delto sako:

— Mano duktė galės tekėti tik už to, su kuriuo šventoje bažnyčioje kunigo bus sutuokta.

— O kas gi tau pasakė, kad aš nenoriu su ja šventoje, kaip tu sakai, bažnyčioje susituokti? Jei leisi ją už manęs tekėti, mudu susituoksiva bažnyčioje, kaip kad visi jaunieji tuokiasi, ir vestuves iškelsiva. Tik tau viena sąlyga: kad jaunosios į mane niekas nelydėtų.

Pagalvojo ūkininkas ir nieko negalėjo sugalvoti, kaip tokiu žentu, nelauktinu, netikėtinu, nusikratyti.

— Aš esu nuskurdėlis ir negaliu tinkamų tau vestuvių iškelti, — sako jis tada jaunuoliui.

— Nesirūpink tuo. Mudu čia šituo metu rytoj pakalbėsiva tuo reikalu.

Tai pasakęs išėjo, sėdo žirgan, kuris kieme nekantriai stovėjo, ir žaibo greitumu nuskrido, o kurion pusėn nuskrido, ūkininkas net pamatyti negalėjo.

Papasakojo ūkininkas dukteriai, kas yra tasai jaunuolis, kuris ją lankė, kad jis ne kas kitas, tik patsai aitvaras. Papasakojo, kokiu būdu tai susekė, o ko jisai iš ūkininko reikalavo, pati duktė jau turėjo progos išgirsti.

— Kas jis bebūtų, — sako jam duktė: — aš jį pamilau ir vistiek tekėsiu.

Visą dieną galvojo ūkininkas ir su žmona tarėsi, visa jai papasakojęs, kaip dukterį išvaduoti iš aitvaro nagų.

Patarė žmona svirno duris, langelius ir visus plyšius trijų karalių kreida kryžiais paženklinti, ir tada aitvaras negalės patekti svirnan, duoto žodžio ištesėti ir abelnai pas dukterį lankytis.

Kaip žmona patarė, vyras taip padarė. Vidurnaktį nuėjo svirnan ir laukia. Vidunakčiui praslinkus, vėl sudundėjo kieme žirgas, vėl atsidarė svirno durys — ir vėl tas pats jaunuolis įėjo svirnan.

— Ką tu geriausio, seni, sumanei! Jei aš bažnyčios nesibaidau ir šventinto vandens nebi-

jau, manai, kreida paženklintų kryžiumi durų pasibijosiu. Žiūrėk, seni, pasigailėsi, jei dar norėsi mane apgaudinėti. Dukterį aš tavo vistiek paimsiu, ir jei šiandien nesudeginau tavo trobesių, tai tik del jos meilės. O dabar pažiūrėk aruoduosna, ar aš savo žodį ištesėjau.

Priėjo kaimietis, švyturėlį užžibinęs, į vieną aruodą, žiūri — pilnas aukso. Į kitą priėjo — o gi ten sidabras. Į trečią priėjo — o trečias kupinas vario.

Išsižiojo žmogus, tiek turtų pamatęs, ir nė žodžio ištarti negali.

— Matai, būsi su manim geruoju, ir aš tau būsiu geras. Bet jei mane apgauti panorėsi, — saugokis!

— Jei tu esi tokis turtingas, kaip aš galiu savo dukterį į tave išleisti iš tokios bakužės, kaip mano. Palauk metus, kol suspėsiu naujas pirkias pasistatyti.

— Nesirūpink. Pirkios naujos pasistatys greičiau, negu manai. Parėdais nei mano būsimai žmonai, nei sau, nei savo šeimynai tu nesirūpink. O kai visa bus parengta, atjosiu su piršliu į tave.

Tai pasakęs išėjo, sėdo žirgan ir vėl žaibo greitumu pranyko.

Apsiverkė ūkininkas ir sako dukrelei:

— Matyti, dukrele, jau tokis tau lemtas likimas: pateksi tu aitvarui naguosna.

— Nesirūpink, tėveli! — sako jam duktė: — aš jį myliu ir nebijau savo likimėlio.

Ant rytojaus atvyko iš nežinomų kraštų darbininkų būrys, ir ūkininkas susitarė su jais namus statyti.

Vieni jų plytas darė, kiti sienas krovė, treti baldus gamino. Nepraslinko dvi savaiti, kai namai buvo baigti, tokie dailūs ir gražūs, jog patsai karalius juose būtų galėjęs gyventi.

Matydami tai, žmonės stebėjosi, iš kur pas vargšą ūkininką tiek pinigų atsirado, jog galėjo pasistatyti tokius rūmus, kokių net turtingiausi ponai neturi.

— Ne kas kitas, kaip aitvaras jam pinigus neša! — kalbėjo su pavydu žmonės.

Dar namai nebuvo išbaigti, kai atvažiavo iš svetimų kraštų turtingi pirkliai, atsivežė gražiausių audinių, juostų, šilko skarų vežimus.

Visa, ką jie buvo atsivežę, užpirko ūkininkas, net ir vežimus su arkliais ir už viską sumokėjo grynu auksu ir sidabru.

Matydami tai, dar labiau stebėjosi žmonės, iš kur tiek aukso ir sidabro atsirado pas vargšą ūkininką.

— Ne kas kitas, kaip tik aitvaras jam pi-

nigų prikrovė! — kalbėjo su dar didesniu pavydu kaimynai.

Nesuspėjo pirkliai išvykti su auksu ir sidabru, kai iš tolimųjų didelių miestų atvyko siuvėjai ir batsiuviai. Visus juos nusamdė ūkininkas ir užsodino darbą dirbti.

Siuvė prisiuvė visokio rūbo didžiausius kalnus, o kai baigė darbą, visus juos apmokėjo ūkininkas grynu auksu ir sidabru.

Stebėjosi, visa tai matydami, kaimynai, iš kur ūkininkas vargšas tiek pinigų gavo.

— Ne kas kitas, tik aitvaras jam pinigų prinešė! — kalbėjo dabar visi, neabejodami.

Praslinko dar kelios dienos, ir atvažiavo į ūkininką piršliai. Jie atvažiavo juodų, kaip bitinų, žirgų pora, aukso karieton įkintytų. Iš kur atvažiavo, niekas nežinojo.

— Nereikia stebėtis, kad iš tolimų kraštų turtingas ponas peršasi tokio turtuolio dukteriai, kaip mūsų kaimynas, — kalbėjo žmonės: — bet reikia stebėtis, kad net tolimuose kraštuose tokiu greitu laiku apie jo praturtėjimą sužinota!

O tai buvo ne tolimų kraštų ponas, bet iš žalių girių aitvaras, tik žmonės to nesuprato.

— Žinai, mielas būsimasis žentuli, — sako jam ūkininkas: — teks į kunigą važiuoti, užsakoms duoti. Teks tau vardu pasivadinti. Kai

sužinos kunigas, kas tu esi, nepanorės nei užsakų priimti, nei bažnyčioje sutuokti, o be to neleisiu už tavęs dukters ir leisti juk nežadėjau.

— Nebijok, būsimasai uošveli. Viskas bus, kaip tu norėjai, kaip tau esu pažadėjęs.

Apsirengė merga, nuvažiavo su piršliais bažnyčion. Kunigas, išvydęs tokį turtingą ir gražų jaunuolį, ir katechizmų klausti užmiršo ir vardo paklausti nedrįso. Kokį patsai aitvaras pasakė, tokiu ir užrašė.

O kai praslinko trys šventos dienos, atvyko jaunasis į mergelę su dideliu pulku: visi raiti, tik viena aukso karieta mergelei bažnyčion vežti, iš bažnyčios į tėvelį grįžti, o iš ten į bernelio aukštus dvarus vykti...

Buvo linksmos vestuvės, daug buvo išgerta, suvalgyta. Ir aš ten buvau, žalią vyną gėriau, per barzdą varvėjo, bet burnon nepateko...

Tris dienas gėrė visi, uliavojo, ketvirtą dieną įsodino bernelis jauną mergelę aukso karieton ir, nėkieno nelydimą, nusivežė svetimon šalin, o kur nusivežė, niekas nežinojo ir iki šios dienos nežino.

II.

Gyveno garsus ir turtingas ponas, kuris turėjo daugel dvarų, tiek daug girių, pievų ir laukų, jog patsai jų ribų nežinojo.

Jis turėjo tik vieną dukterį, ir daugiau vaikų nebuvo. Todel jis buvo pasiruošęs palikti jai visus savo turtus, dvarus ir girias. O kadangi ponas buvo išdidus, jis norėjo surasti savo dukteriai tokį pat išdidų ir turtingą vyrą, kokis buvo jisai pats.

Daugel jaunųjų ir senesniųjų vyrų piršosi pono dukteriai, bet nė vieno jų išdidus ponas sau žentu pasirinkti negalėjo: vienas turtingas, bet negarsios giminės, kitas — garsios giminės, bet maža turi turtų; tasai jaunas ir gražus, bet neišdidus, kitas vėl būtų ir turtingas, ir išdidus, ir garsios giminės, bet senas ir negražus — ir pagailo jam dukters, josios jaunųjų dienų.

Taip rinkosi vienus metus, kitus metus, pagaliau pasirinko tokį, kuris jam labiausiai patiko: jis buvo ir išdidus, ir turtingas, ir garsios giminės, ir nesenas, bet negražaus veido ir šiurkštaus būdo.

Nors tėvui patiko, bet duktė už jo tekėti nenorėjo, tik prieštarauti bijojo, todel prašė, kad sutuoktuves atidėtų vis ilgesniam ir ilgesniam laikui. Pagaliau įkyro tėvui atidėlioti, ir jis, pasišaukęs dukterį, sako jai:

— Esu jau senas ir greitai galiu mirti. Todel neatideliosiu daugiau tavo vestuvių, ir per vieną mėnesį tu už vyro turi ištekėti.

Duktė mėgino dar tėvą prašyti, bet tasai ir klausyti neklausė ir liepė tuojau vestuvėms ruoštis.

Nuliūdo jauna mergelė ir nuliūdusi išėjo girion pasivaikščiotų, savo likimą apverktų, apie būsimą gyvenimą su nemylimu vyru pagalvotų.

Taip begalvodama, taip besisielodama, pati nepamatė, nepastebėjo, kai girių gelmėsna nuklydo, ir apsižvelgė, apsidairė tik tuomet, kai žaibai sužaibavo, perkūnai sugriaudė, juodi debesys dangų apniaukę, žemę aptemė.

Norėtų mergelė grįžti, norėtų namopi skubėti, bet nežino, kur turi eiti, kurion pusėn žingsnį žengti.

O debesys vis arčiau ir arčiau, o žaibai vis labiau ir labiau dangų raižo, o perkūnai vis smarkiau ir smarkiau griaudžia.

Jau ir paukščiai nutilo, lapų gelmėse pasislėpė, jau ir pirmi lašai, reti, bet skaudūs, dideli, kaip ašaros, ėmė kristi, o ji vis nežino, nei kur turi eiti, nei kur pasislėpti.

Atsistojo po ąžuolu plačiašakiu ir verkia. Tik girdi staiga žodžius:

— Toli, jaunoji mergele, nuklydai nuo ten, kur žmonės gyvena. Nepatogu girioje ir baisu, kai audra siaučia.

Žiūri mergelė, kad prieš ją stovi jaunas, gražus bernelis geltonplaukis. Ant peties jam ka-

bo šautuvas ilgavamzdis, ant galvos kiaunės kepurė, povo plunksna padabinta...

Pamanė, pažino meregelė, kad tai ne piktas žmogus, kur girių tankmėse dienomis slapstosi, o nakčia iš ten išeina žmonėms praeinantiems, pravažiuojantiems kelią pastotų, bet girios klajūnėlis, jaunas medinčius.

Nusidžiaugė mergelė ir pasisakė esanti paklydusi, girių gelmėn netikėtai nubridusi ir dabar nežinanti, audros užklupta, kur eiti turi, kurion pusėn savo žingsnius nukreipti reikia.

— Aš čia netoli žinau saugią vietą. Ten mudu audrą praleisiva, o paskui aš tave išvesiu į tavo tėvo dvarą, nes man girioje žinomi visi keliai ir keleliai, išvaikščioti išbraidžioti visi takai ir takeliai.

Paėmęs už rankos, jis nuvedė mergelę didelėn olon. Ten, kol audra ūžė, jiedu sėdėjo, bernas mergelę klausinėjo, kas ji per viena, kur josios tėvo aukšti dvareliai, kodel nubrido viena girelės gelmėn.

Visa papasakojo atvirai mergelė, nes tokie nuoširdūs buvo jauno medinčiaus žodžiai, tiek užuojautos reiškė jo lipšnus jaunas balsas, tiek švelniai kalbėjo, taip meiliai į ją žiūrėjo, jog tuojau mergelės širdį pagavo.

Kas jis per vienas buvo, kaip čia atsirado,

jį klausti mergelė neišdrįso, o jis patsai nepasisakė.

Kai audra praūžė, praslinko, išvedė jauną mergelę žavintis medinčius tiesiog į jos tėvo dvarą.

Išvedęs padavė jai baltą ranką, atsisveikino ir persiskyrė. Ji nuėjo tėvo dvaran, kur josios, nusigandę, visi seniai laukė, o jisai sugrįžo giriosna.

Visą naktį jaunoji mergužėlė užmigti negalėjo, akių nesudėjo, vis galvojo apie jauną medinčių, apie jo gelsvus plaukus, mėlynas akis. Jo švelnusis balsas nuolat ir nuolat skambėjo jos ausyse.

Ankstų rytą užsikėlusi, baltai nusiprausiusi, dailiai pasipuošusi, vėl išėjo jauna mergelė girion — ir ėjo vis toliau ir brido vis giliau, belaukdama, besitikėdama, kad vėl pasitiks, kad vėl pasimatys su jaunu medinčium, kuris josios širdelę sužavėjo.

Netoli dar nuėjo, negiliai dar nubrido, kai jaunas medinčius vėl jai kelią pastojo, šiais žodžais ją prakalbindamas:

— Ar vėl nori, jaunoji mergužėle, girioje paklysti, ar mane, medinčių, pamatyti, kad taip toli girion nuėjai?

Nieko mergelė neatsakė, tik skaistūs veidai, kaip spalgena, kaip putino uogos, paraudo.

— O gal tau patiko girios gelmės, gal nori sužinoti, kaip gyvena girioje žvėrys ir žvėrelės, dideli ir maži paukšteliai?

Vėl nieko jam neatsakė jauna mergelė, tik dar labiau paraudo ir pajuto, kad džiugingas susijaudinimas jai žadą užkando.

— Giria plati, savo kojelėm jos neišbraidysi, savo skersnais žingsneliais neiššingsniuosi.

Sušvilpė jaunas medinčius, ir kur buvęs, kur nebuvęs, atsirado širmas žirgelis.

Jaunas medinčius švelniai mergelę apkabino, balnelin pasodino — ir nujojo abu girių gelmėsna. Kur jodinėjo, ką jaunu kalbėjo, niekas nežinojo, tik žalia girelė girdėjo, tik girių paukšteliai matė.

O kai saulė sėdo ant medžių, jaunoji mergelė vėl buvo savo tėvo dvare.

Ir vėl visą naktį miego nemiegojo jauna, tik vis svajojo apie jauną medinčių. Jau saulei betekant pamanė:

— Ne man bernelis skirtas, ne man likimo lemtas! Ne mano laimei jaunasis gimė, ne mano džiaugsmui puikusis augo.

Taip pamaniusi suleido šviesias akis ir užmigo valandėlei.

Kai pabudo, nutarė daugiau girelėn nebevaikščioti, jauno medinčiaus nebesutikti, su juo daugiau žodžių nebekalbėti.

Taip nutarus vieną dienelę ir kitą girion nenuėjo.

Verkė giria, dejavo. Viesulai šakas laužė, viršūnes lankė, aitvaras, viršūnėmis lakstydamas, švilpė, šūkavo, dejavo. Bet mergelė to nežinojo, girelėn nėjo ir ton pusėn net žvelgti nepažvelgė.

Kai atėjo trečioji dienelė, neiškentė jaunoji mergelė, pati nepajuto, nepamatė, kai kojos nunešė ją vėl žalion girion, kurion, vos įėjus, sutiko jauną medinčių.

Kur jiedu vaikščiojo, ką jiedu ten darė, ką kalbėjo, tik viena girelė žinojo.

Ir ėmė dabar girion jauna mergelė vaikščioti kas vieną dienelę.

Slinko diena po dienos, o puikaus ir išdidaus pono dukrelė kasdien girelėn viena vaikštinėjo, o apie vestuves ir galvoti negalvojo.

Ir klausia ją išdidus tėvas, ar jau yra paruošusi visa, kas mergelei reikia turėti, už vyro betekant.

— Netekėsiu, išdidus tėvužėli, už to, kurį man esi parinkęs. Aš kitą bernelį pažinau, aš kitą bernelį pamilau. Arba už jo tekėsiu, arba visai netekėsiu.

Ėmė tėvas ją klausti, kur yra tasai bernelis, ar turtingi jo tėvai, ar garsi giminė, kur yra jo platūs dvarai, aukšti rūmai.

Nieko mergelė pasakyti negalėjo, nes pati nežinojo, nei kas jis yra, nei kas jo tėvai, nei kur jo aukšti dvarai, nei kokios jis giminės — klausti jo neklausė, o jisai patsai nepasisakė.

Tik papasakojo tėvui, kad jos bernelis, kurį ji pamilusi yra, girios klajūnėlis, jaunas medinčius.

— Kol saulė danguje, valkata, nežinomos giminės klajūnas, mano žentu nebuvo ir nebus.

Skaudžiai išbarė tėvas dukrelę. Gailiai verkė jaunoji mergelė, bet jos ašarų tėvas dabon nedėjo, liepė ją nuvesti aukšto bokšto kambarin, užraktais užrakinti, šovinėmis užšauti, kad išeiti negalėtų, girion nepatektų, su jaunu medinčium nepasimatytų.

O patsai atsisėdo už baltų skobnių ir parašė būsimajam žentui, kurį pats sau pasirinko, kad greičiau pulką parinktų, jo dvaran su juo atjotų, su jo jaunąja dukrele susituoktų.

Kai apie tai sužinojo jauna išdidaus pono duktė, ėmė prašyti tarnaitę, kuri su ja buvo, kad slaptai iš dvaro išeitų, žalion girion nuvyktų, ten jauną medinčių surastų ir papasakotų jam visa, ką yra mačiusi, ką yra girdėjusi.

Kaip prašė jaunoji pono duktė, taip ir padarė jos ištikima tarnaitė.

— Pasakyk jaunai mergelei, kad aš ją dar

šią naktį aplankysiu, — liepė pranešti paslaptingasis medinčius

Visą vakarą iki gilios nakties laukė, ant baltų rankų rymodama, jaunoji mergelė. Dar pirmiems gaidžiams nesugiedojus aplankė ją medinčius — nepamatė, nepajuto, kai dvaran įjojo, kai aukštón klėtin įėjo. Nepamatė nei ji, nei budrūs pono tarnai, nei patsai išdidus ponas.

Papasakojo jam visa nudžiugusi mergelė — ir savo vargus, ir savo džiaugsmus, ir ką su tėvu buvo kalbėjusi.

— Pasakyk dabar man, berneli, kas tu esi, ar garsios giminėlės, ar turtingų tėvų sūnus, kur tavo platūs dvarai, aukšti rūmai?

— Jei mane myli, mylėk ne del garsios giminėlės, bet del mano jaunos jaunystėlės. Jei nori už manęs tekėti, man priklausyti, ne del mano plačių dvarų, ne del mano aukštų rūmų, tik del mano meilės, tekėki.

Prisiekė, pažadėjo jauna už jo tekėti, jam mielai priklausyti, nors jis būtų vargšo ūkininko sūnus, ir jai tektų vargti, skurde gyventi visą savo amžių, bet tik su juo.

— Tik kaip aš savo tėvą palenksiu, kokiu būdu iš jo valios išsivaduosiu.

— Tikėk manim, jaunoji mergele! Jei net tau pas altorių tektų su nemylimu atsiklaupti, ir tada tave išvaduosiu, kitam tavęs neužleisiu.

ir tie, kur pažiopsoti, pasižiūrėti atėjo — visi nusigando, kur kas galėdamas pasislėpė.

O jaunas medinčius puolė prie mergelės, pagriebė ją ant rankų, kaip vėjas plunksnelę, ir, išnešęs ją iš bažnyčios, sėdo su ja savo širman žirgan.

Tik viesulai vėl suūžė, tik vėtros sustaugė, dulkių verpetus padangėsna keldami, medžių šakas laužydami — pranyko jaunas medinčius — ir niekas nepamatė, kur nujojo, kurion pusėn žirgą leido. Čia stovėjo, čia žirgan sėdo, o čia jo jau nebėra.

Ir niekas nebematė daugiau nei jaunosios mergelės, nei girių klajūnėlio — medinčiaus. Kur dingo, kur pražuvo, niekas iki šiol nesužinojo.

Tik sužinojo, tik dasiprato žmonės, kad tai buvo ne paprastas raitužėlis, ne paprasto tėvo sūnelis, bet patsai aitvaras, visų viesulų karalius.

TURINYS

	Psl.
Įvadas	3
Aitvaras ir našlaitės	17
Aitvaras — pavargėlių šelpėjas	29
Aitvaras ir piktoji dvasia	61
Aitvaro kerštas	69
Aitvaro juokai	100
Aitvaras — meilės globėjas	117
Aitvaro meilė	136